

Krishnarörelsen

— en religiös minoritet i Sverige

En granskning av hur Krishnarörelsen
framställts i 26 läromedel

Tore Karlsen

Krishnarörelsen ISKCON (Stockholm 1998)

TILL LÄSAREN

Denna rapport är ganska omfattande, varför vi inte väntar oss att alla kommer att läsa den i sin helhet. Vi har därför gjort en punktvis sammanfattning efter varje huvudkapitel. Sammanfattningarna finns på sidorna [21](#), [32](#) och [50](#). Vi rekommenderar läsaren att åtminstone tillgodogöra sig det som står i sammanfattningarna samt i inledningen. På så sätt får man en inblick i den problematik som tas upp. Om man vill ha en mer detaljerad redogörelse för punkterna i sammanfattningarna kan man använda [innehållsförteckningen](#), och fördjupa sig i det man finner relevant. De tillägg vi refererar till i texten återfinns efter själva rapporten, och de innehåller bl.a artiklar och uttalanden från andra.

Rapporten riktar sig till ett brett spektrum av läsare, varför alla delar kanske inte är lika intressanta för alla som tar del av den. Här följer en kort översikt över de olika delarna:

- 1. Inledning** — förklarar varför denna rapport har sammanställts och vem den riktar sig till.
- 2. Krishnarörelsen** — en beskrivning av dess liv och lära samt dess historiska bakgrund. Denna beskrivning ska fungera som en bakgrund till den senare analysen av läromedlen.
- 3. Typiska fördomar och myter om Krishnarörelsen och nya religiösa rörelser** — här finns en ganska grundlig, systematisk analys av de mest typiska missuppfattningarna som råder i framställningen av Krishnarörelsen och en del andra sk nya religiösa rörelser. Kritiken är baserad på riktlinjerna i kursplanen och resultaten från den nyare religionsforskningen. Denna analys skapar också bakgrundsmaterial för analysen av de enskilda läromedlen. Detta kapitel förklarar också lite om hur antikultorganisationernas propaganda har fått inflytande även i vissa läromedel.
- 4. Analysen av de enskilda läromedlen** — 26 läromedel blir analyserade ett efter ett. I vissa av analyserna (speciellt de som är långa) finns också mer information om mer specifika aspekter av Krishnarörelsens lära och kultur.
- 5. Tillägg** — Här finns olika saker som vi inte har författat själva: uttalanden från religionsforskare om Krishnarörelsens religionshistoriska identitet, tal av Indiens fd president och den nuvarande premiärministern om Krishnarörelsen, uttalanden från hinduorganisationer, artiklar från olika religionsforskare om sektproblematiken, uttalande från Krishnarörelsens föräldraorganisation samt recensioner från religionsforskare om denna rapport. Denna avdelning tjänar som ett generellt stöd till rapporten.

Under arbetet med denna rapport har det framkommit att Krishnarörelsen behöver sprida mer information om vad rörelsen är och vad den står för. Det finns uppenbarligen många missförstånd och mycken okunnighet om rörelsen. Nya religiösa rörelser visar sig oftast att vara i konstant förändring, och religionsforskare påpekar därför att kunskap om sådana rörelser ständigt måste uppdateras för att vara korrekt. Vi hoppas att det ”inifrån-perspektiv” som denna rapport representerar kan ha värde som ett bidrag till utbildningen och den allmänna debatten.

Tore Karlson, Stockholm, november 1998.

Förord

I Belgien, Frankrike och Tyskland diskuteras lagstiftning i anslutning till olika religiösa rörelser. Även i EU-parlamentet diskuteras frågan livligt och i Sverige pågår en utredning om nya religiösa rörelser. I media beskrivs hur ”destruktiva sekter” betar sig allt märkligare för varje dag som går.

Det finns rörelser som faktiskt betar sig på ett både skrämmande och olagligt sätt. Detta är dock långt ifrån en egenskap som delas av det stora flertalet rörelser. Gemensamt är dock att samtliga rörelser från medias håll beskrivs enhetlig och onyanserat. Detta avslöjar en generell okunskap om nya religiösa rörelsers egenart.

Den information som sprids i media är långt ifrån vad den borde vara. Myten om olika rörelsers ”farlighet” och ”destruktivitet” är klart överdriven. Ett problem är att många olika rörelser betraktas som ett och samma fenomen och att de alla är precis likadana. Detta är ett så naivt synsätt att man förvånas över att journalister ständigt upprepar samma stereotyp om och om igen. Till viss del kan detta förklaras med att de intresseorganisationer som strävar efter att upprätthålla denna myt om religiösa rörelser har fått sprida sitt budskap utan att någon egentligen kritiskt granskat deras information. Det framstår även som helt klart att information från dessa grupper kommit att påverka diskussionerna i Europa i övrigt.

För att öka förståelsen och kunskapen om dessa rörelser är objektiv information av största vikt. Vi som forskar på området försöker att presentera vår syn och våra åsikter. Detta är dock inte tillräckligt utan vad som egentligen behövs är att öppna upp och skapa en dialog mellan de olika religiösa rörelser och det övriga samhället.

Det dokument som här presenteras är en god början till en sådan dialog. Det är därför på sin plats att Internationella Sällskapet för Krishnamedvetande (mer kända som Hare Krishna) kommer till tals för att ge sin bild och reaktion på hur de beskrivs i de läromedel som förekommer. Sällskapet förekommer i en mängd böcker som används i skolundervisning på olika nivåer. Framställningarna varierar kraftigt och spänner mellan att vara någorlunda korrekta till att betrakta Sällskapet som något direkt bedrägligt och som en falsk religion. Inget kunde vara längre från verkligheten.

Stockholm
Februari, 1998

Peter Åkerbäck
Doktorand i religionshistoria
Stockholms universitet

Angående denna utgåva

Krishnarörelsen — en religiös minoritet i Sverige
En granskning av hur Krishnarörelsen framställts i 26 läromedel

Originalutgåva

Tore Karlsen, Krishnarörelsen ISKCON
Stockholm 1999

Föreliggande utgåva

Textbearbetning för elektronisk publicering, korrektur, design och layout: Mikael Sjödin, för ISKCON Göteborg, 2003. Med tillstånd från författaren.

Ingår i biblioteket **Hare Krishna Guide**: www.omnirasa.com/harekrishnaguide

INNEHÅLL

TILL LÄSAREN	2
FÖRORD	3
ANGÅENDE DENNA UTGÅVA	4
1. UTBILDNING OM RELIGIÖSA MINORITETER	8
2. INLEDNING	10
3. NYANDLIGHETEN	12
3.1. ÖKAT INTRESSE FÖR RELIGIÖSA FRÅGOR.....	12
3.2. VEM SKA GE INFORMATION?.....	12
3.3. LEKMÄN SOM INFORMATIONSKÄLLA.....	13
4. KRISHNARÖRELSEN	14
4.1. HISTORIA OCH BAKGRUND.....	14
4.2. KRISHNARÖRELSEN OCH HINDUISMEN.....	14
4.3. KRISHNAHÄNGIVNA I TEMPLET OCH I FÖRSAMLINGEN.....	15
4.4. GRUNDLÄGGANDE LÄRA OCH TEOLOGI.....	16
4.5. KRISHNARÖRELSENS FÖRHÅLLANDE TILL KASTSYSTEMET.....	17
4.6. LIVSSTIL.....	17
4.7. BIDRAG TILL SAMHÄLLET.....	18
4.8. FÖRHÅLLANDE TILL ANDRA RELIGIONER OCH TROSRIKTNINGAR.....	18
4.9. KRISHNARÖRELSENS BRISTER; KRITIK MOT RÖRELSEN.....	19
4.10. SAMMANFATTNING.....	21
5. MYTER OCH FÖRDOMAR OM RELIGIÖSA MINORITETER	22
5.1. ANTIKULTORGANISATIONERNA.....	22
5.2. FD MEDLEMMAR.....	23
5.3. SUBJEKTIVA EXPERTER.....	24
5.4. AKADEMISKA NÄTVERK AV RELIGIONSFOKSKARE.....	24
5.5. ”HJÄRNTVÄTT” OCH ”TANKEKONTROLL”.....	25
5.6. BEGREPPET ”SEKT”.....	25
5.7. ”GIVE THE DOG A BAD NAME AND HANG HIM”.....	26
5.8. DE ”DESTRUKTIVA SEKTERNA” — DE NYA KÄTTARNA.....	26
5.9. OMYNDIGFÖRKLARANDE.....	26
5.10. ANDRA AKADEMIKERS SYNPUNKTER.....	27
5.11. GRUNDLÖS TEORI.....	28
5.12. ”TANKEKONTROLL” OCH KÄRLEK.....	28
5.1. GENERALISERANDE KRITIK.....	28
5.14. SVÅRT ATT LÄMNA EN NY RELIGIÖS RÖRELSE?.....	29
5.15. MENTAL HÄLSA.....	29
5.16. FÖRHÅLLANDET MELLAN MEDLEMMEN OCH DE ANHÖRIGA.....	30
5.17. ISOLERING.....	31
5.18. SLUTSATS.....	31
5.19. SAMMANFATTNING.....	32
6. METODER OCH ATTITYDER INOM RELIGIONSFOKSKNINGEN	34
6.1. HISTORIA.....	34
6.2. RELIGIONSFOKSKNING I MODERN TID.....	34
6.3. ANTIKULTORGANSIATIONERNAS ATTITYD.....	34
7. GRANSKNING AV DE OLIKA LÄROBÖCKERNA	35
7.1 INLEDNING.....	35
7.2. LÄROMEDEL FÖR GYMNASIESKOLAN.....	35

7.2.1. <i>VAD ÄR RELIGION?</i> (DIEHL/ANDERSSON, AKADEMIFÖRLAGET 1989).....	35
7.2.2. <i>HELA LIVET</i> (OLIVESTAM/THORESEN/WESTERMARK, LIBER 1994) 7.2.3. <i>LIVSTRO</i> (OLIVESTAM/THORESEN/WESTERMARK, LIBER 1996).....	36
7.2.4. <i>LIV OCH MENING</i> (RUNDBLOM/BER/NEMER, AROS 1994).....	36
7.2.4.1. MEDLEMSKAP I KRISHNARÖRELSEN: ”FLYKT FRÅN LIVET”.....	36
7.2.4.2. MEDLEMSKAP I KRISHNARÖRELSEN JÄMSTÄLLS MED DROGMISBRUK OCH SJÄLMORD	37
7.2.4.3. VINKLADE FRÅGOR	38
7.2.4.4. SLUTSATS.....	39
7.2.5. <i>ATT VÄXA MED LIVET</i> (RYBERG/TIDMAN, GLEERUPS 1993).....	39
7.2.6. <i>TEMA - TRO I TID OCH RUM</i> (FLERA FÖRFATTARE, GLEERUPS 1996).....	40
7.2.6.1. FAMILJ OCH SAMHÄLLE - KVINNOR OCH MÄN	40
7.2.6.2. RENLIGHET, BARN OCH TIDER	41
7.2.6.3. ÄGODELAR OCH LEDARSKAP.....	41
7.2.6.4. KONSTRUKTIV ELLER DESTRUKTIV KRITIK.....	42
7.2.7. <i>VAD SKA MAN TRO?</i> (KOSKINEN, ALMKVIST & WIKSELL 1995).....	42
7.2.8. <i>TEXTER OMLIVET</i> (OLIVESTA, LIBER 1995).....	43
7.2.9. <i>LIVSFRÅGOR FÖRR OCH NU</i> (ALM, NATUR OCH KULTUR 1990) 7.2.10. <i>RELIGIONSKUNSKAP FÖR</i> <i>GYMNASIET</i> (ALM, NATUR OCH KULTUR 1995).....	43
7.2.11. <i>RELIGIONSKUNSKAP</i> (RODHE/NYLUND, LIBER 1991) 7.2.12. <i>STUDIETEXTER TILL</i> <i>RELIGIONSKUNSKAP</i> (RODHE, LIBER 1993).....	43
7.2.13. <i>RELIGION</i> (THULIN/EL, INTERSKOL 1993).....	44
7.2.13.1. VINKLAD FRAMSTÄLLNING	44
7.2.13.2. INFORMATION ELLER SKRÄCKBILD.....	45
7.2.14. <i>TRO, TREND ELLER TRAGEDI?</i> (LÄROBOKSPROJEKTET, UMEÅ UNIVERSITET 1993).....	45
7.2.14.1. HÄXAN OCH HANS OCH GRETA.....	45
7.2.14.2. PRESENTATION AV KRISHNARÖRELSEN	46
7.2.14.3. ”DESTRUKTIV SEKT”	47
7.2.14.4. MISSBRUK AV FORSKNINGRESULTAT.....	47
7.2.14.5. ETT ANTIKLIMAX	48
7.2.15. <i>ETIK I SKOLAN</i> (THORSEN/OLIVESTA, ALMKVIST & WIKSELL 1991).....	48
7.2.16. <i>UTBILDNINGSPAKETET</i>	49
7.2.17. <i>VIDEON TRO, HOPP OCH BESVIKELSE</i>	49
7.2.17.1. AVHOPPARES VINKLADE BESKRIVNINGAR	49
7.2.17.2. FILMSTILEN.....	49
7.2.17.3. GENERALISERING.....	49
7.2.17.4. KRITIK AV NORMALA RELIGIÖSA TRADITIONER.....	50
7.2.17.5. SAMMANFATTNING	50
7.2.18. HÄFTET ” <i>HARE KRISHNA</i> ”	50
7.2.18.1. EN ÄKTA ANDLIG MÄSTARE.....	51
7.2.18.2. ”DET JÄMLIKA KLASSAMHÄLLET”	51
7.2.18.3. REGLER (ATT INTE SE SKOGEN FÖR BARA TRÄD).....	51
7.2.18.4. KVINNOR, BARN OCH RELATIONER.....	52
7.2.18.5. MÄNNISKAN.....	53
7.2.18.6. ANDLIG DISKUSSION OCH IFRÅGASÄTTANDE.....	53
7.2.18.7. SLUTSATS.....	53
7.2.19. <i>LIVETS KURS</i> (BONNIER UTBILDNING 1996).....	54
7.2.19.1. FRI-ANALYSEN	54
7.2.20. <i>NYTID - NYTRO?</i> (ARLEBRAND/HERMANSSON/WALLIN, GLEERUPS 1998).....	56
7.2.20.1. BOKENS HUVUDSAKLIGA SVAGHET”	56
7.2.20.2. OLIKA SEKTDRAG OCH KRISHNARÖRELSEN	56
7.2.20.3. GURURÖRELSENA OCH SKRIFTERNAS BETYDELSE.....	58
7.2.20.4. KRISHNARÖRELSEN ÄR INGEN GURURÖRELSE.....	59
7.2.20.5. FRAMSTÄLLNINGEN AV KRISHNARÖRELSEN	60
7.2.20.6. KARISMATISKA LEDARE.....	61
7.3. LÄROMEDEL FÖR GRUNDSKOLAN.....	62
7.3.1 <i>RELIGION OCH LIV</i> (SOL 2001) (BERG/HUSÉN, NATUR OCH KULTUR 1997).....	62
7.3.2. <i>SO DIREKT RELIGION 3</i> (BONNIER UTBILDNING 1998).....	63
7.3.3. <i>SO DIREKT RELIGION 2</i> (HÖGBERG/SUNDOVIST BONNIER UTBILDNING 1998).....	64
7.3.3.1. FÖRSÖK TILL SEKTDEFINITION I ”RELIGIONSFRIHETENS EUROPA”.....	64
7.3.3.2. STARK VINKLING.....	64
7.3.3.3. FEL FOTO.....	65

7.3.4. RELIGIONSKUNSKAP — MÖTE MED LIVSFRÅGORNA PULS 7-9 (WESTERBERG/SAMUELSSON, NATUR OCH KULTUR 1997)	65
7.3.5. SAMHÄLLSKUNSKAP (EKLUND/FOLKEBRANT, EKLUNDS FÖRLAG).....	66
7.3.6. RELIGIONSKUNSKAP KOMPACT — SO-BOKEN (HERMANSSON/TIDMAN, GLEERUP 1996)	66
7.3.6.1. ”NY” RELIGIÖS RÖRELSE	67
7.3.6.2. OVANLIGA INKOMSTER	67
7.3.6.3. ARBETSDAG ELLER GUDSTJÄNST.....	67
7.3.6.4. AVHOPPARE OCH VINKLAD FRAMSTÄLLNING.....	68
7.3.6.5. VEM HAR SKULDEN?	69
7.3.6.6. ANKLAGELSER OM ”HJÄRNTVÄTT”	69
8. SLUTSATS.....	70
8.1. LITTERATURLISTA.....	71
9. TILLÄGG.....	72
9A. RECENSION.....	72
9B. UTTALANDE FRÅN AKADEMIKER OCH RELIGIÖSA LEDARE OM KRISHNARÖRELSENS RELIGIONSHISTORISKA AUTENTICITET	73
9C. ETT TAL AV INDIENS FD PRESIDENT DR. SHANKER DAYAL SHARMA, DEN 31 MAJ 1997.....	74
9D. ETT TAL AV INDIENS PREMIÄRMINISTER ATAL BAHARI VAJPAYEE, DEN 5 APRIL 1998, SAMT ETT UTTALANDE FRÅN ENGLANDS PREMIÄRMINISTER TONY BLAIR.	75
9E. RELIGIONSFORSKARES ÅSIKTER OM SEKTPROBLEMATIKEN.....	78
9E.1. KOMMENTAR TILL FILMEN <i>TRO, HOPP OCH BESVIKELSE</i>	78
9E.2. OKRITISKT OM SEKTER	78
9E.3. SVARTVIT SYN PÅ SEKTER OVETENSKAPLIG	81
9E.4. ÄR AVHOPPARNNA VERKLIGEN TROVÄRDIGA?	89
9F. UTTALANDE FRÅN FÖRÄLDRAORGANISATIONEN "LIV"	91
9G. UTTALANDEN FRÅN HINDUORGANISATIONER	92

1. UTBILDNING OM RELIGIÖSA MINORITETER

En kommentar till Tore Karlsons Krishnarörelsen - en religiös minoritet i Sverige: En granskning av hur Krishnarörelsen framställs i 24 läroböcker, ett häfte och en video. (Krishnarörelsen 1998)

Tore Karlsen, en medlem i den svenska Krishnarörelsen (officiellt känd som Det Internationella Sällskapet för Krishnamedvetande, ISKCON) har tagit ett viktigt steg för att öppna upp kanaler för en dialog mellan olika grupper i den pågående debatten om statusen till religiösa minoriteter i det svenska samhället. I sitt studium, Krishnarörelsen - en religiös minoritet i Sverige, har Karlsen analyserat 26 läroböcker och annat utbildningsmaterial som behandlar religiösa minoriteter och speciellt Krishnarörelsen. Arbetet är därför huvudsakligen en respons till det sätt Krishnarörelsen representerats i skolundervisningen.

Karlsons sätt att närma sig ämnet på har naturligtvis sitt ursprung i erfarenheter från dem som varit involverat i Krishnarörelsen. Men även om han har skrivit utifrån ett ”invändigt” perspektiv, har han varit i stånd till att ge en ovanligt balanserad och bred översyn över ämnet. I tillägg till att ge en kritik av utbildningsmaterialet, ger Karlsen en solid mängd av klart framställd information om Krishnarörelsen och dessutom en ovanligt välinformerad översikt över den nutida ”sektdebatten” i Europa och Nordamerika. Han redogör för antikultorganisationernas åsikter och sektkritik och dessutom har han med några av synpunkterna till religionsforskarna. Läsaren får därmed en mycket omfattande bild av vad det verkligen rör sig om i detta omstridda ämnet som populärt kallas ”kulter” eller ”sekte”.

Spektrumet av religiösa alternativ har ökat dramatiskt efter andra världskriget. Det har uppkommit ett stort antal religiösa och andliga rörelser och organisationer som erbjuder alternativa former för andlighet och religionsutövande. Många av dessa rörelser har anhängare över hela världen. Bortsett från några få undantag har de flesta av dessa grupper förblivit numerisk ganska små. Dessa två faktorer — den förvirrande variationen av grupper och bristen på välinformerade anhängare i samhället — har medverkat till utvecklingen av en mängd missförstånd, fruktan för och fördomar mot dessa minoriteter. Vederhäftig kunskap och lämpliga kanaler för kommunikation och dialog är därför väsentligt för att etablera realistiska och sunda förhållanden mellan olika religioner, livsåskådningar och ideologier.

Eftersom passande kanaler fattas, har det uppstått ett typiskt mönster i behandlingen av minoriteter; negativa självbekräftande stereotyper. Stereotyper är begrepp som organiserar folks uppfattningar och hållningar på ett omfattande sätt. De ger förenklade och lättförståeliga bilder av komplicerade fenomen och situationer. Genom en stereotyp blir en mycket stor och varierad grupp av sociala fenomen kategoriserad under en enkel alltomfattande stämpel. Därefter blir all konkret information om enkla företeelser tillskrivna huvudkategorin, t.ex om en minoritetsreligion anses vara ett hot, anses lätt alla minoritetsreligioner ha samma karaktär; de anses också vara ett hot, oavsett vad fakta säger. Detta tankesätt skapar slutligen en ond cirkel; det blir bara de hotande och negativa kännetecknen som först och främst uppmärksammas. Man ser bara till de "hotande" aspekterna och avvisar alla bevis på det motsatta.

Det är självklart speciellt oroande om dessa stereotyper blir främjade i utbildningsmaterial som är avsedd för unga skolbarn. Även om detta inte är fallet i alla böckerna, har Karlsen i sin granskning visat att delar av utbildningsmaterialet blivit påverkat av denna typ av resonemang.

Som Karlsen noga påpekar, är det inte så att det inte skall finnas rum för kritik av religiösa minoriteter. Religiösa grupper förtjänar ibland kritik precis som vilken annan social grupp eller institution som helst. Den avgörande punkten är om kritiken är konstruktiv eller inte. Att enbart sprida negativa stereotyper räcker inte för att det ska kallas genuin kritik — det ger enbart en falsk legitimering av diskriminering.

Man kanske kan lägga till att det inte är så att minoriteter är fullständigt oskyldiga i detta avseende heller — alla parter har fallit i samma fälla. Minoriteter kan också fostra överdrivna uppfattningar av fientligheten och förföljelsen från det omgivande samhället. I sådana situationer kan de komma att isolera sig mer och mer från kontakt med omvärlden och vanliga kommunikationskanaler, intill att de negativa uppfattningarna slutligen kan bli bekräftade av utomstående krafter.

För att bryta dessa onda cirklar med alla de diskriminerande tendenser som finns inbyggda i dem, är det viktigt att öppna upp för mer ingående former av dialog och kommunikation mellan de olika parterna. Tore Karlsens granskning representerar ett viktigt steg mot en mer balanserad dialog, i detta fall mellan en särskild minoritet och det svenska skolväsendet. Jag hoppas att detta arbete kommer att representera den diskussionsnivå som kan få fotfäste även i andra forum.

Helsinki 20.7.1998

Kimmo Ketola
MA, researcher
Department of Comparative Religion
University of Helsinki

2. INLEDNING

Föreliggande rapport är en respons på hur läroböckerna i den svenska skolan framställer Krishnarörelsen i sin undervisning. Krishnarörelsen representerar en religiös minoritet i Sverige. Historien visar att det lätt uppstår problem i förhållandet mellan religiösa minoriteter och samhället, och detta gäller särskilt om den religiösa minoriteten är ny. Vi lever i en tid med stort kulturutbyte som leder till förändringar i de etablerade normsystemen. I 1969 års läroplan för skolan uppmärksammades detta problem och man gav nya riktlinjer för hur främmande religioner skulle behandlas i undervisningen. Eleverna skulle lära sig att ha förståelse för och visa tolerans mot andra trosriktningar. Denna princip grundlades i kursplanen för religionsundervisningen både i grundskolan och gymnasieskolan. Skolan har en viktig funktion när det gäller att ge seriös information, inte bara om andra religioner utan också om de nya religiösa rörelserna.

Kultur- och religionspluralismen är ett faktum i dagens svenska samhälle. De flesta religioner man läser om i skolan kan man faktiskt möta i vardagen. Samtidigt är denna pluralism ett relativt fenomen i de nordiska länderna. Faran för diskriminering är alltid överhängande när kulturbrytningar pågår. Krishnarörelsen är med sin ortodoxa hinduiska kultur utan tvekan mycket avvikande från ”normal” svensk kultur. Den kan därför lätt ge ett underligt intryck, men de saker som verkar underliga i början ter sig ofta ganska självklara när man lärt sig förstå deras mening. FN:s särskilda rapportör om religiös intolerans har påpekat att lösningen på diskrimineringsproblemet ligger i god utbildning.

Det går idag en våg av förtryck av religiösa minoriteter genom Europa. Det stiftas lagar mot religiösa sekter och förvirringen och okunnigheten kring de många religiösa rörelserna är stor. I denna förvirring har grupper av okvalificerade personer kunnat presentera sig själva som experter på religiösa sekter i syfte att bekämpa dem. Fenomenet har uppmärksammats inom religionsforskningen, och dessa grupper har fått beteckningen ”antikultorganisationer”. Dessa organisationer arbetar mycket aktivt med att sprida sin vinklade information till media, skolväsende och politiker. Flera rörelser känner sig orättvist behandlade pga dessa organisationers osakliga och missvisande information i olika sammanhang.

Det är Krishnarörelsens åsikt att flera av läromedlen som används i svensk skola inte lyckats visa tillräcklig förståelse och tolerans för denna religiösa minoritet. Vissa läroböcker, och annat undervisningsmaterial som används i gymnasiet, upplevs som direkt religionsdiskriminerande. Krishnarörelsen menar att detta huvudsakligen har sin orsak i att man för vissa läromedel har hämtat information från okvalificerade källor.

För att skolan ska uppfylla kursplanens krav och undvika religionsdiskriminering måste läromedlens uppgifter hämtas från seriösa källor, och inte från grupper vars syfte är att bekämpa vissa religiösa rörelser. Det finns gott om saklig information att hämta från den seriösa akademiska religionsforskningen. Ett ökat samarbete och en öppen dialog med respektive rörelse under framtagandet av läromedel torde också kunna garantera en mer korrekt framställning. Försök att skapa en sådan dialog har redan gjorts, men detta kan med fördel utvecklas mycket mer.

I många länder har det under senare tid bildats nätverk av religionsforskare som specialiserat sig på ”nyandligheten”. I Sverige finns sedan en tid FINYAR (Föreningen forskning och information om nya religiösa rörelser) med religionsforskare från fem svenska universitet.

Inom Krishnarörelsen har vi naturligtvis inte varit tillräckligt aktiva när det gäller att informera om vilka vi egentligen är och vad vi står för. Dessutom har rörelsen haft sina ”barnsjukdomar”, vilket ibland yttrat sig i religiös fanatism och omoget uppträdande. Vi bär härigenom en del av skulden för att det fortfarande förekommer missförstånd, myter och fördomar i undervisningsmaterialet.

Denna rapport har utarbetats i hopp om att kunna klara upp en del av missuppfattningarna kring Krishnarörelsens identitet, och vi hoppas att den blir till nytta för alla som är knutna till utbildningssektorn. Den diskuterar inte bara Krishnarörelsens ställning utan även många principiella ämnen som rör religionsundervisningen. Vi hoppas därför att rapporten kan bidra till att inspirera till diskussion och en öppen dialog. Tiden tycks vara mogen för en sådan dialog, som kan bidra till en upplösning av rådande konfliktspänningar kring det ömtåliga ämnet religionsfrihet och kulturbrytningar. Det har skett sporadiska försök att etablera en dialog mellan läroboksförlagen, författarna och de olika religiösa rörelserna, i avsikt låta respektive rörelse få en så korrekt behandling i läroböckerna som möjligt. Men dessa försök kan och bör utvidgas för att göra utbildningen bättre och mer tillfredsställande för alla. Det är vår förhoppning att denna rapport kan bidra i den riktningen.

Sändlista för denna rapport:

1. Utbildningsdepartementet Att: Utbildningsministern
2. Utbildningsdepartementet Att: Ylva Johanson
3. Skolverket
4. Föreningen lärare i religionskunskap
5. Läroboksförfattare
6. Läroboksförlagen
7. Diskrimineringsombudsmannen
8. Svenska UNESCO-avdelningen
9. Skolpolitiker
10. Religionslärare

3. NYANDLIGHETEN

3.1. Ökat intresse för religiösa frågor

Denna rapport handlar främst om Krishnarörelsen, men mycket av det som framkommer är också relevant för presentationen av de andra ”nya” religiösa rörelserna som gjort sitt intåg under senare år. För att underlätta arbetet använder vi termen ”NRR” om de ”Nya Religiösa Rörelserna”, vilket är vanligt inom religionsforskningen.

De senaste 20-30 åren har intresset för andliga frågor ökat i västvärlden, vilket också visat sig genom att en stor mängd andliga rörelser etablerat sig. Många av rörelserna har sina rötter i österländska religioner och livsåskådningar, men det finns också de som har kristen bakgrund. Man talar idag om ett nyvunnet religiöst intresse och ett sökande efter en andlig dimension i tillvaron. Dags- och veckotidningarna publicerar regelbundet artiklar om människor som inte är tillfredsställda med enbart en materiellt utvecklad tillvaro. De söker något i andlig riktning, vare sig det gäller existentiella ämnen eller rent etiska frågor. Numera är det inte bara ungdomar som odlar detta intresse; det utbreder sig inom alla ålders- och samhällsgrupper. Vad orsaken till detta är ska vi inte gå in på här. Vi nöjer oss med att fastslå att så är fallet, och att en del av de nya rörelserna har kommit för att stanna. NRR är ett etablerat faktum i samhället, och för att följa med i utvecklingen måste religionsundervisningen i skolan inkludera saklig och uppdaterat information om de olika NRR. Läroböckerna har de senaste åren i ökande grad gett utrymme för NRR, men det betyder inte att all information i dem kan sägas vara saklig och hålla den religionsvetenskapliga och etiska standard som krävs för att uppfylla kursplansidealen. Tvärtom, vår granskning har visat att vissa läromedel måste anses avvika ganska klart från riktlinjerna i kursplanen.

3.2. Vem ska ge information?

Det är givetvis svårt att i myllret av andliga rörelser avgöra vad som är vad. Eftersom NRR är ett nytt fenomen har naturligt nog många fördomar och myter uppstått kring dessa rörelser. Ibland finner sådana fördomar och myter sin väg in i massmedia och tas upp som ”sanningar” hos folk i allmänhet. Vissa läroböcker präglas av sådana myter och fördomar, helt enkelt därför att man inte varit tillräckligt noga vid valet av informationskälla. Parallellt med uppkomsten av NRR har det vuxit fram grupper som utropat sig själva till ”sektexperter”. Deras huvudsakliga aktivitet är att misskreditera de sekter de anser sig vara experter på. I religionsforskningen benämns dessa grupper ”antikultorganisationer”. Det finns anledning till att i undervisningen hålla samma kritiska distans till dessa organisationer som till NRR.

Eftersom den ökande andliga pluralismen är ett faktum, är frågan inte huruvida man behöver en nyanserad information om NRR; frågan är snarare vem som ska ge denna information. Det är t.ex inte helt oproblematiskt att fortplanta de fördomar som skapats av media och motståndare till NRR. Dessa återger ingen vederhäftig bild av respektive rörelse, vilket man förväntar sig att få i en utbildningssituation. De senaste åren har religionsforskare i hela västvärlden utfört en omfattande forskning kring NRR, och här finns en viktigare källa till saklig information. Resultaten av denna forskning är emellertid inte så kända inom den svenska skolundervisningen. Vi står inför det återkommande problemet att skolans undervisningsmaterial behöver uppdateras i takt med utvecklingen inom religionsvetenskapen. NRR är ett relativt nytt fenomen i samhället, och det är först under de senaste åren som grundliga och seriösa forskningsresultat har kommit

fram. Vi vill därför lyfta fram en del av dessa resultat i vår granskning för att klargöra varför vi menar att vissa delar av läromedlen saknar empiriska belegg för sina påståenden. Det är högst olyckligt att flera läromedel hämtat sin information från grupper som har till syfte att bekämpa de rörelser de ger "information" om.

Tyvärr finns det i Sverige inte längre någon officiell instans som granskar läromedlens standard. Detta är definitivt ett problem och indirekt orsaken till att en rapport som denna blivit nödvändig. Det är vår mening att flera av de läroböcker som givits ut de senaste åren varken håller vetenskaplig standard eller uppfyller kursplansidealet när det gäller informationen om NRR.

3.3. Lekmän som informationskälla

Några av läroböckerna är närmast alarmerande bristfälliga i sin framställning av, och attityd till Krishnarörelsen och NRR. Orsaken till detta är huvudsakligen att de hämtat sin information från de svenska antikultorganisationerna, istället för att hämta den från den akademiska religionsforskningen. I Sverige har organisationerna FRI (Föreningen Rädta Individen) och ROS (Rådgivning Om Sekter) till stor del lyckats etablera sig som "auktoriteter" på NRR. De arbetar aktivt med att förse skolor och media med informationsmaterial, och deras åsikter har klart influerat flera läroböcker. I vissa läroböcker nämns t.o.m FRI som en pålitlig organisation vad gäller information om religiösa sekter. Problemet med att använda antikultorganisationerna som informationskälla är att de sprider osaklig propaganda för att misskreditera olika NRR, som t.ex Krishnarörelsen. Det ligger i sakens natur att deras framställning är subjektiv, och vi menar att detta är huvudorsaken till den diskriminerande presentation som förekommer i en del läroböcker. Vi vill här påpeka att detta inte bara är vår uppfattning; många religionsforskare över hela världsvärlden, Sverige inräknat, tar bestämt avstånd från antikultorganisationernas syn på NRR.

Det må vara hänt att individerna inom antikultorganisationerna har legitima problem de vill behandla, men religionsvetenskapligt sett är de lekmän som inte är kvalificerade att ge religionsanalyser på ett vederhäftigt sätt. Att hämta "expertråd" från dessa organisationer kan liknas vid att gå till en man som är besviken på kvinnor och fråga ut honom om kvinnans natur.

4. KRISHNARÖRELSEN

Innan vi börjar att analysera de olika skolböckerna vill vi göra en beskrivning av Krishnarörelsen. Syftet är främst att ge generell information och samtidigt klara upp en del vanliga missförstånd gällande rörelsen. Denna del kan vara till särskild nytta för t.ex förlag, läroboksförfattare och lärare. Efter denna beskrivning kommer vi att gå igenom typiska myter och fördomar som råder kring NRR. Genomgången baserar vi dels på egna uppfattningar och dels på resultaten från religionsforskningen. Vi anser det vara nödvändigt med en systematisk analys, eftersom det är dessa uppfattningar som är problematiska i religionsundervisningen.

4.1. Historia och bakgrund

Krishnarörelsen etablerades i västvärlden 1966 av A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad (vanligen kallad "Shrila Prabhupad" av sina lärjungar) och kom till Sverige 1973. Det officiella namnet är ISKCON (International Society for Krishna Consciousness). Rörelsen är också känd som Hare Krishna, då den främsta andliga aktiviteten i denna tradition är att sjunga Guds namn genom att recitera Hare Krishna-mantrat:

*Hare Krishna, Hare Krishna, Krishna Krishna, Hare Hare
Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare*

Religionshistoriskt sett är Krishnarörelsen en direkt fortsättning av *vaishnava*-traditionen, vilken är en av huvudgrenarna inom hinduismen. Det finns fyra grenar (*sampradayas*) inom *vaishnava*-traditionen, och var och en av dessa har en lärjungesuccession som för kunskapen vidare. Krishnarörelsen tillhör Brahma-Madhva-Gaudiya-*sampradayan*, vilken leder direkt tillbaka till Shri Chaitanya Mahaprabhu. I traditionen räknas Chaitanya Mahaprabhu som en inkarnation av Krishna. Han uppenbarade sig i Indien 1486 och etablerade det ovannämnda sjungandet av Guds namn som den viktigaste metoden för andlig utveckling i vår tidsålder. Men traditionen är mycket äldre än så — hur gammal tvistar de lärde om. Shri Chaitanya Mahaprabhu kan sägas ha startat en reformrörelse inom *vaishnava*-traditionen, som ledde till att *bhakti*-fromheten fick en kraftig renässans inom den hinduiska traditionen.

(se Tillägg: Uttalande om Krishnarörelsens autenticitet)

4.2. Krishnarörelsen och hinduismen

Att Krishnarörelsen utgör en minoritet i västvärlden rättfärdigar inte att man betecknar den som en sekt. Den internationellt kända italienska religionssociologen Massimo Introvigne påpekar att Krishnarörelsen religionsvetenskapligt sett inte bör klassas som en NRR, eftersom rörelsen otvivelaktigt är en hinduisk minoritet. Han säger, "Scholars often use [the term] 'new religious movements.' Although better than 'cults', even this language can cause misunderstandings about movements which are new only in the West while they represent a century-old-tradition in the East (such as ISKCON, popularly known as the Hare Krishna movement...). The most neutral term is 'religious minorities.'" (ur *Religious Liberty in Western Europe* av professor Massimo Introvigne, tryckt i *ISKCON Communication Journal* vol. 5.2)

En annan religionsforskare har t.ex påpekat att grundandet av Krishnarörelsen i västvärlden är ett unikt fenomen religionshistoriskt sett, eftersom det är första gången sedan den muslimska expansionen som en världsreligion etablerar sig i en annan världsdel än sin i ursprungliga. I denna rapport måste vi ändå tala om Krishnarörelsen tillsammans med NRR, eftersom den ofta

räknas dit i läroböckerna. Det är ett genomgående problem för Krishnarörelsen att den ofta slås ihop med nya andliga rörelser som den inte har något gemensamt med, varken andligt eller religionshistoriskt.

I Indien finns miljontals Krishnahängivna, och Krishnas uppenbarelседag (Janmashtami) är utan jämförelse den största och mest uppskattade av alla hinduiska högtidsdagar. Krishnarörelsen är accepterad som en genuin hinduisk rörelse i Indien, något som klart framgick när Indiens fd president, Dr. Shanker Dayal Sharma, våren 1997 höll öppningstalet vid invigningen av rörelsens nya tempel i Bangalore i sydindien. Han sade bl.a: ”Shri Chaitanya Mahaprabhu’s *kirtans* are sung by thousands of devotees not merely in India but, due to the efforts of ISKCON (Krishnarörelsen), throughout the world. The bhakti-marga propagated by Shрила Prabhupad has struck a sympathetic chord among the people which has resonated across the oceans and continents... Shрила Prabhupad’s work has given new meaning and direction to the lives of thousands of people. In India, the activities of ISKCON are rekindling the latent knowledge and awareness among our own people of our great and cultural heritage”.

Nästan samtliga indologer och andra religionsforskare betraktar Krishnarörelsen som en hinduisk tradition. Krishnarörelsen definierar sig själv som ”Gaudiya-vaishnavism, en monoteistisk tradition inom den hinduiska kulturen”. Det är mot denna bakgrund man måste förstå Krishnarörelsens identitet. Om man bara identifierar den som en NRR, riskerar man att begå misstaget att placera Krishnarörelsen tillsammans med grupper som inte har någon genuin grund i en världsreligion, vilket är missvisande.

(se Tillägg: *Den indiska presidentens och premiärministerns tal samt uttalande från akademiker om Krishnarörelsens religionshistoriska identitet*)

4.3. Krishnahängivna i templet och i församlingen

Krishnarörelsen har ca 200 invigda medlemmar i Sverige. De bor antingen i templen eller i dess närhet och utför oftast någon form av tjänst till det tempel de tillhör. Rörelsen har sex tempel (Malmö, Lund, Göteborg, Stockholm, Grödinge, Uppsala och Karlstad) [2003 är antalet 4: Lund, Göteborg, Stockholm, Grödinge, Uppsala], ett lantbruk (Almviks gård utanför Järna i Sörmland) och fem vegetariska serveringsställen, vilka drivs ideellt (Stockholm, Göteborg, Malmö, Lund och Södertälje) [2003 är antalet 4]. De som väljer att bli invigda har som minimum ett års prövotid för att själva kunna avgöra om denna livsstil passar dem. När Krishnarörelsen började spridas i väst bodde de flesta medlemmarna i templen, men de senaste åren har antalet medlemmar som bor utanför templen ökat. Många av dessa utför ändå sin tjänst i templet. Det finns också en växande församling bestående av personer som är intresserade av Krishnamedvetande, men inte nödvändigtvis till den grad att de vill låta sig invigas. Det är en tydlig tendens i Krishnarörelsen att församlingsverksamheten ökar medan tempelverksamheten reduceras eller står still. Rörelsen närmar sig på det sättet en struktur som inte är ovanlig i flera etablerade världsreligioner. En statistik visar att enbart 3% av Krishnahängivna i Krishnarörelsen runtom i världen bor i templen. Resten (97%) må alltså karakteriseras som församlingsmedlemmar.

Numera händer det allt oftare att även församlingsmedlemmar blir invigda. Att bli invigd betyder att man blir lärjunge till någon av de andliga mästare som finns i Krishnarörelsen. Man avger då ett heligt löfte att meditera på Hare Krishna-*mantrat* ett visst antal gånger per dag, samt att följa fyra principer — att inte äta kött, fisk eller ägg; att inte använda någon form av berusningsmedel; att inte ägna sig åt spel om pengar; samt att inte ägna sig åt sex utanför äktenskapet (och inom äktenskapet endast i syfte att skaffa barn). Det finns naturligtvis Krishnahängivna av flera olika slag, men de som väljer att bli invigda avlägger alltid dessa fyra löften.

4.4. Grundläggande lära och teologi

Krishnarörelsens filosofi bygger på traditionell hinduisk lära om reinkarnation (själens vandring genom olika kroppar och livsarter). Detta återfödandets kretslopp regleras av *karma*-lagen, en universell lag som syftar på materiellt motiverade handlingar och deras återverkningar. Krishnarörelsen bygger sin filosofi på Krishnas undervisning i den kända urkunden *Bhagavad-gita*. Enligt *Bhagavad-gita* är livets mål att utveckla gudskärlek, vilket på sanskrit kallas *bhakti*. Detta sker genom att utföra *bhakti-yoga*, vilket helt enkelt är olika former av tjänst till Gud, såsom bön, meditation, sång, tempeldyrkan, missionsarbete m.m. Ordet *yoga* betyder ”att sammanlänka”, och *bhakti-yoga* betyder således att sammanlänka sig med Gud genom olika former av tjänst till Honom. Det är själens eviga natur att vara en tjänare till Gud, Krishna, och enbart när man återgår till sitt förhållande som en Guds tjänare kan man bli fullkomligt tillfredsställd. Materiell njutning ger bara begränsad tillfredsställelse, eftersom kroppens sinnen aldrig kan bli nöjda. Dessutom är all materiell njutning temporär och kan därför inte tillfredsställa själen, som är evig. Själens eviga natur är att vara en tjänare till Gud, Krishna, och enbart när man återgår till sitt förhållande som en Guds tjänare kan man bli fullkomligt tillfredsställd. Materiell njutning ger bara begränsad tillfredsställelse, eftersom kroppens sinnen aldrig kan bli nöjda. Dessutom är all materiell njutning temporär och kan därför inte tillfredsställa själen, som är evig. Själens eviga natur är att vara en tjänare till Gud, Krishna, och enbart när man återgår till sitt förhållande som en Guds tjänare kan man bli fullkomligt tillfredsställd.

En av de saker som skiljer *vaishnava*-traditionen från vissa andra hinduiska traditioner är förståelsen av Guds natur. Enligt *vaishnava*-traditionen är den högsta aspekten av Gud personlig, medan andra, sk impersonalister, menar att den opersonliga aspekten (Brahman) är den högsta. Det pågår (och har alltid pågått) en teologisk strid mellan dessa två traditioner. Enligt den impersonalistiska uppfattningen är själen potentiellt likställd med Gud; det är bara en fråga om att bli fri från illusionen och förverkliga detta. Enligt den personalistiska traditionen är själen kvalitativt likställd med Gud, men kvantitativt sett är den en ytterst liten beståndsdel av Honom, likt solstrålen i förhållande till solen. Självförverkligande innebär att förstå att man som del av Gud är Hans eviga tjänare. Detta förverkligande kallas Krishnamedvetande.

Här i väst är vi mest bekanta med den impersonalistiska traditionen inom hinduismen, även kallad monismen (*advaita-vada*). Detta kommer bl.a till uttryck i några läroböcker, där Krishnarörelsens personalistiska gudsuppfattning tenderar att omtolkas till en impersonalistisk sådan, genom att framställa enhet med Krishna som livets mål. Men enligt *vaishnava*-filosofin förblir Krishna och de individuella själarna alltid åtskilda personer, även efter befrielsen från illusionen. Efter befrielsen fortsätter själen att dyrka och tjäna Krishna, men den blir aldrig ett med Krishna. Det finns alltså bara en personlig Gud som alla andra dyrkar. Krishnarörelsen representerar således den monoteistiska grenen inom hinduismen. Det förvånar många att det finns hinduiska traditioner som är monoteistiska, dvs som tror på en personlig Gud, men detta beror enbart på att man inte känner till *vaishnava*-traditionen ordentligt. Vaishnavismens unika bidrag till teologin är en rik kunskap om naturen hos Guds personlighet; Hans form, egenskaper och aktiviteter.

Krishnarörelsen följer en gren av vaishnavismen som etablerades av Shri Chaitanya Mahaprabhu (1486-1534). Hans bidrag till den teologiska diskussionen var doktrinen *acintya-bhedabheda-tattva*, vilken fastslår att Gud både är personlig och opersonlig på samma gång. Den personliga aspekten är emellertid den mest fullständiga. Sanningen om Guds personlighet kallas *vishnu-tattva*, och Krishna är den ursprungliga uppenbarelsformen av Gud. Gud kan anta ett obegränsat antal uppenbarelsformer, men de är alla en och samma person. Personligheter som t.ex Ganesh, Shiva, Brahma, Kali, Indra eller Surya är dock inte uppenbarelsformer av Krishna (Vishnu) som vissa tror. Dessa ”gudar” kallas *devas*, de sk halvgudarna. De fungerar som Vishnus tjänare i administrationen av universum, och de dyrkar alla Vishnu. Vishnu (eller Krishna) kallas *bhagavan*, vilket är sanskrit termen för Gud.

4.5. Krishnarörelsens förhållande till kastsystemet

Det kastsystem som idag praktiseras i Indien är inte identiskt med det ursprungliga vediska samhällssystemet, kallat *varnashram-dharma*. I dagens kastsystem bestäms ens kasttillhörighet av födseln, men det finns inget belägg i *Veda*-litteraturen för denna ordning. Enligt *Bhagavad-gita* bestäms ens placering i samhällsgrupperna av *guna* (egenskaper) och *karma* (typ av arbete man bäst är lämpad för). Vilken familj man föds i avgör alltså inte vilken samhällsgrupp man tillhör.

Eftersom Krishnarörelsen bygger på *bhakti*-litteraturen (som t.ex *Bhagavad-gita* och *Shrimad-Bhagavatam*) godtar rörelsen inte dagens kastsystem. Rörelsen håller däremot på att diskutera om och hur principerna för *varnashrama-dharma* ska kunna etableras inom rörelsen. Detta beror på att vi ser behovet av en social struktur som kan understödja det andliga livet. Det måste här påpekas att accepterande av principerna för *varnashram-dharma* inte är detsamma som att etablera hela samhällssystemet. Det är mer en fråga om hur man kan tillämpa vissa principer enligt tid och omständigheter.

Om man enbart inriktar sig på den religiösa institutionen och dess mission, då riskerar man att vissa personliga behov inte kan tillgodoses i tillräcklig grad. Den sociala kulturen är däremot mer inriktad på att uppfylla de mänskliga behoven för individen, så att man kan uppnå en bättre balans mellan andligt liv och grundläggande individuella mänskliga behov. I likhet med andra samhällssystem är syftet med *varnashram-dharma* mångfaldigt: att reglera förhållandet mellan människor med olika naturer och materiella behov, så att man kan producera livsnödvändigheterna och samtidigt leva tillsammans i en anda av respekt och samarbete. Men *varnashram-dharmas* värdesystem skiljer sig också klart från det hos dagens samhälle, i det att man lägger mycket mer vikt vid etik och karaktärsutveckling av människor. Det anses nämligen vara viktigt att förhållandet mellan människor är bra på alla plan, annars kan människorna inte bli mentalt och emotionellt tillfredsställda. Om en person ska bli tillfredsställd måste han för det första ha en sysselsättning som stämmer överens med hans natur, och dessutom ha ett harmoniskt förhållande till andra människor. Principen i *varnashram-dharma* är ”rätt person på rätt plats”, och det inte enbart därför att produktionen därigenom blir mer effektiv, utan därför att personen ska få använda sina förmågor och bli tillfreds genom att känna att han har något värdefullt att bidra med till de andra i samhället.

4.6. Livsstil

De som bor i ett Krishnatempel följer ett reglerat dagsprogram där olika former av gudstjänst ingår. Man stiger upp tidigt på morgonen, duschar, sätter på sig rena kläder, och samlas sedan i templet för att gemensamt sjunga traditionella *vaishnava*-sånger. Därefter mediterar man individuellt på Hare Krishna-*mantrat* (med hjälp av radband) och samlas åter när altaret öppnas. Därefter lyssnar man till ett föredrag över en vers ur *Veda*-skriftema, Indiens heliga skrifter, vilka ursprungligen skrevs ned på sanskrit. Efter detta serveras frukost. Under dagen utför man olika former av tjänst, t.ex missionsarbete, bokproduktion, lantbruksarbete, matlagning osv. Lunch serveras vid tvåtiden. På kvällen samlas man åter för en kvällsceremoni innan man går och lägger sig. Denna livsstil är mycket vanlig i Indien bland religiöst sinnade personer, och den utgör en grundval för det andliga livet inom *vaishnava*-traditionen. För de som bor utanför templet och har sitt arbete eller sin utbildning kan det naturligtvis vara svårt att följa precis samma livsstil som den i templet. Men det behöver inte alls vara något handikapp. Krishnarörelsens grundare bodde t.ex inte i templet innan han var i 60-årsåldern.

I övrigt kan livsstilen sägas vara enkel och funktionell. Ett disciplinerat liv hjälper en att bli mer effektiv och gör sinnet lugnt och fridfullt, vilket i sin tur gör att man lättare kan koncentrera sig på sitt andliga liv. Ett exempel på en enkel livsstil med tonvikt på andlig utveckling finner man bl.a på Almviks Gård, Krishnarörelsens lantbruk utanför Järna i Sörmland. Detta lantbruk är upplagt som ett litet samhälle där templet fungerar som kyrkan i byn. Byborna bor inte i templet, bortsett från de som utför direkt tempeltjänst. Här finns också en grundskola driven i privat regi. För att tjäna sitt uppehälle arbetar de olika invånarna med jordbruk, hantverk, i bageriet, sågverket osv. En del arbetar också ute i det vanliga samhället.

4.7. Bidrag till samhället

Krishnarörelsen är en missionerande rörelse, inte främst för att vi vill öka antalet hängivna utan för att vi menar oss ha något att tillföra det moderna materialistiska samhället, vilket är drabbat av moraliskt och socialt förfall, ökade problem människor emellan, allehanda miljöproblem osv. Människors känsla av meningslöshet växer i dagens västerländska kultur, vilken präglas av ensidig konsumtion och teknologiskt medvetande. Det är inte möjligt att ta itu med dessa problem om man inte har tillgång till en metod som kan reformera människan i sig. Vår moderna civilisation har bemödat sig om att förbättra de materiella förhållandena, men har underlåtit att forma människors karaktär och egenskaper. Lärarna påpekar ofta att detta ansvar för personlig utveckling åligger föräldrarna. Men samhället är så beskaffat att ofta måste båda föräldrarna arbeta, och det är därför inte möjligt för dem att lägga ned tillräcklig med tid på barnen. Detta leder till att problemen flyttas över på skolan, som nu börjar få avsevärda problem med eleverna. Familjelivet är också starkt hotat.

Det är så många problem som tornar upp sig, trots att människor i allmänhet har allt de behöver materiellt sett. Människor blir gradvis på det klara med att välfärdsideologin inte räcker för att tillfredsställa de djupare behoven. De börjar inse att inte alla materiella problem låter sig lösas genom materiella arrangemang. Intresset för andliga ämnen, såsom etik, moral och existentiella frågor, har därför ökat stort den senaste tiden, och finns i alla samhällsgrupper. Behovet av andlig kunskap och vägledning ökar, och många är intresserade av den kunskap som finns i den gamla indiska visdomen. Krishnarörelsen har ett eget internationellt bokförlag, Bhaktivedanta Book Trust, som översätter de viktigaste böckerna bland de gamla indiska *Veda*-skrifterna, vilka uppskattas av många för sitt värdefulla kulturella och andliga kunskapsinnehåll. Dessa skrifter respekteras också av akademiker världen över. *Veda*-skrifterna framlägger andlig kunskap och metoder för andlig utveckling som praktiserats under tusentals år, varför det är minst sagt missvisande att beteckna Krishnarörelsen som en ny andlig rörelse. Faktum är att rörelsen representerar en mycket gammal kultur och kunskapstradition.

Krishnarörelsen håller kurser i meditation, *yoga*, vegetarisk matlagning m.m. På lantbruket i Järna lägger man dessutom stor vikt vid ekologiska jordbruksmetoder. Krishnarörelsen är inte ute efter att förkasta de materiella framstegen, utan är snarare intresserad av att kombinera den gamla indiska visdomen med den materiella kunskapen i väst. För att illustrera detta används ofta liknelsen med en lam person och en blind person; Indien jämförs vid en lam person vad gäller att organisera sig materiellt, och västvärlden liknas vid en blind person som inte vet vart han är på väg. Om man placerar den lama personen på den blinda personens axlar kan man genom detta samarbete få ut det bästa av de två parterna.

4.8. Förhållande till andra religioner och trosriktningar

Vaishnava-filosofin förbjuder en Krishnahängiven att kritisera andra religioner och trosriktningar, men det är tillåtet att diskutera kring tolkningar av de egna skrifterna.

Krishnarörelsens böcker argumenteras t.ex ofta gentemot vissa tolkningar av *Bhagavad-gita*. Det är tillåtet att kritisera andra tolkningar av *Veda*-skrifterna, men man ska inte kritisera religioner som följer andra skrifter. Religiös sekterism är inte i harmoni med *vaishnava*-traditionens religionsförståelse. Visst anses *bhakti* (hängivenhet till Gud) vara livets och religionens yttersta mål, men allt religiöst utövande som är gynnsamt för att uppnå detta mål anses värdefullt, oavsett vilken tradition det än gäller. I *vaishnava*-traditionen lägger man mer vikt vid andliga och religiösa principer än sekteriska religiösa ritualer och beteckningar. Därför deltar medlemmar av Krishnarörelsen ofta i interreligiösa dialoger. I Sverige är medlemmar i rörelsen med i fyra olika interreligiösa grupper.

Enligt *vaishnava*-förståelsen är det en och samma Gud som nämns i de olika religionerna. Alla auktoriserade religioner är etablerade av Gud, men beroende på tid, plats och omständigheter manifesteras samma grundläggande budskap på olika sätt, alltefter Guds frälsningsplan. Detta betyder inte att allt ”är ett”, eller att det inte spelar någon roll vad man följer. Olika religioner har olika förverkliganden av Gud, men det är ändå samma Gud man talar om. Förhållandet mellan *Veda*-skrifterna och andra heliga skrifter, som t.ex *Bibeln* eller *Koranen*, är som förhållandet mellan ett fullständigt lexikon och ett ficklexikon. Båda innehåller samma sanningar, men sanningen är mer utförligt förklarad i det fullständiga lexikonet.

Utifrån denna förståelse borde de sekteriska striderna religionerna emellan vara onödiga. Men även om Krishnarörelsen inte är intresserad av att kritisera andra religioner, är det tillåtet att kritisera människor som inte följer sin egen religion. Hyckleriet kan man angripa, eftersom det allmänt skadar religionens sak; det förstör folks tillit och tro och leder slutligen till ateism.

4.9. Krishnarörelsens brister; kritik mot rörelsen

Krishnarörelsen är en ny företeelse i västvärlden, och den har stått, och står fortfarande, inför utmaningen att försöka etablera sig som en andlig kultur i en utpräglat materialistisk kultur. Detta sker dock inte utan svårigheter. I början av Krishnarörelsens korta historia i väst begicks flera misstag. Vissa medlemmar var ibland överambitiösa, med liten livserfarenhet, vilket ibland ledde till fanatism och andra uttryck för materiell och andlig omogenhet. En stor del av förklaringen till detta ligger helt enkelt i att de flesta av Krishnarörelsens medlemmar i början var ganska unga människor.

Krishnarörelsen har gått igenom flera ”barnsjukdomar” och arbetar fortfarande med att försöka tillfriskna från vissa av dem. Rörelsen genomgår en kontinuerlig mognadsprocess för att kunna leva upp till idealen i den andliga kultur som förespråkas i *vaishnava*-traditionen. Vår granskning av läromedlen visar tydligt att författarna inte är medvetna om att Krishnarörelsen (och andra NNR) hela tiden utvecklas. Det är därför viktigt med god kommunikation mellan författarna/förlagen och rörelserna. Religionsforskare har ofta påpekat hur kunskap om sådana rörelser ständigt måste uppdateras, och speciellt Krishnarörelsen är känd för att ha en stark vilja till att förbättra och förändra sig. Nyligen blev t.ex rörelsen uppskattad på förstasidan i *New York Times* med anledning av att rörelsen själv gått ut med en sociologisk rapport om barnmisshandel som försiggått i rörelsens skolor på 70- och 80-talen.

Om man ser tillbaka på Krishnarörelsens historia och på de problem och den kritik rörelsen har brottats med, kommer man att finna att det oftast rör sig om vanliga ”barnsjukdomar” som inte är ovanliga för nyetablerade andliga rörelser. Krishnarörelsen börjar t.ex att inse att den måste lägga om kursen från tempelkultur till församlingsliv. Det är naturligt att de som var intresserade av Krishnamedvetande i början av rörelsens historia oftast var unga och idealistiska; de ville ge upp allt och flytta in i templet. Men templets livsstil är huvudsakligen avsett för mycket

idealistiska personer, som t.ex munkar, nunnor, heltidspräster och predikare. Tiden har dessutom visat att det är få som verkligen är kvalificerade att följa den försakade livsstil som krävs i ett tempel. Detta förklarar till stor del varför en del fd medlemmar känner sig besvikna. Krishnarörelsen lär emellertid gradvis av misstagen, och nu uppmuntras intresserade människor mer till att stanna ute i samhället som församlingsmedlemmar och utveckla sitt Krishnamedvetande där. Templen blir mer och mer till utbildningsinstitutioner där intresserade kan få undervisning i andligt liv och olika aspekter av mänsklig kultur som är relevant för det andliga livet.

Den delvis ensidiga fokuseringen på det mer försakade tempellivet har också lett till en del sociala problem i Krishnarörelsen. Man har utbildat medlemmarna mycket väl i den andliga livsstilen, men har delvis underlåtit att utbilda dem i hur man ska ta hand om sitt familjeliv och arbete. Därför koncentrerar sig Krishnarörelsen nu mer på att utveckla den sociala kulturen genom t.ex en uppvärdering av de sociala och kulturella värdena i livet. Det pågår just nu livliga diskussioner i rörelsen om just dessa ämnen.

Krishnarörelsen är öppen för goda råd och konstruktiv kritik utifrån. Rörelsen har en egen akademisk tidskrift, *ISKCON Communications Journal*, där akademiker och representanter för andra religioner bjuds in till en öppen och kritisk dialog gällande Krishnarörelsen. Det pågår också livliga ideologiska diskussioner inom rörelsen, ofta genom olika konferenser på Internet.

I Krishnarörelsens historia finns exempel på ledande personer som missbrukat sin position och uppträtt på ett omoraliskt och oansvarigt sätt, t.ex i ett Krishnakollektiv i West Virginia, USA, där det tillfälligt förekom både narkotikahandel och våldshandlingar. Sådana saker händer tyvärr även bland medlemmar i Krishnarörelsen; dessa hemska saker sker överallt i dagens samhälle, också inom alla etablerade religioner över hela världen. Men man kan inte utgå från dessa enstaka händelser när man bedömer rörelsen som sådan. Istället måste man utvärdera vad rörelsen gör för att hantera sådana företeelser. När det gäller kollektivet i USA blev detta i sin helhet uteslutet från rörelsen, efter att först ha varnats och givits en möjlighet till bättring. De personer som missbrukade sina positioner fråntogs dessa.

Man kan kritisera en andlig rörelse om den inte följer samhällslagarna eller om den bryter mot sina egna etiska och moraliska principer, men man inte eller attackera själva läran eller religionsutövandet. Då hotar man religionsfriheten. Krishnarörelsen har inget emot att bli kritiserad för att inte följa sin egen lära, men kritik som siktar in sig på att rörelsen inte skulle vara "normal" kan inte utan vidare accepteras, om det leder till att den måste kompromissa med sina egna religiösa principer. Krishnarörelsen gör många saker som inte anses "normala" om man utgår ifrån det svenska kulturmönstret, men det måste den få fortsätta att göra ostört, eftersom detta "onormala" beteende hör till den andliga kultur som rörelsen tillhör. Om vi inte har rätt att göra detta, då saknar begreppet "religionsfrihet" mening.

Även om Krishnarörelsen är öppen för konstruktiv kritik, som kan bidra till att rörelsen uppnår sina kulturella ideal, så kan vi inte acceptera den destruktiva attityd som ofta återfinns i kritiken från media och antikultorganisationerna. Denna form av kritik syftar oftast inte till att korrigera och förbättra, utan snarare till att attackera och förkasta. Den har inget konstruktivt syfte utan en rent diskriminerande karaktär. Ofta arbetar sådana kritiker utifrån antagandet att Krishnarörelsen inte representerar ett äkta religionsutövande, och rörelsens ledare klassificeras som bedragare vilka sägs utnyttja och manipulera medlemmarna. På det sättet hånar de vad som inom *vaishnava*-traditionen betraktas som heligt och värt att respektera. Reguljärt utövande av *bhakti-yoga*-disciplinen blir gärna framställt som en sorts frihetsberövande genom sk "manipulation" och "tankekontroll". Ska Krishnarörelsen rätta sig efter denna kritik, måste rörelsen helt enkelt

upphöra att utöva sin religion enligt traditionen. Denna typ av kritik upplevs därför som ett hot mot religionsfriheten. Den är ett försök att frånta rörelsen sin status som religion och verkar på så sätt som en legitimerad typ religionsförföljelse. Därför kan den inte accepteras.

4.10. Sammanfattning

- Krishnarörelsen är en religiös minoritet som är förankrad i den ortodoxa *vaishnava*-traditionen inom hinduismen. Den är en etablerad religiös tradition som praktiserar vaishnavismen på samma sätt som hinduer gör i Indien. Denna uppfattning om Krishnarörelsen finner man också bland akademiker och hinduer, både i Indien och i västvärlden. Det är därför missvisande att betrakta rörelsen som en sekt.
- I Sverige har Krishnarörelsen ca 200 invigda medlemmar. Dessa följer fyra principer: inget ätande av kött, fisk eller ägg; inget intagande av berusningsmedel; inget spel om pengar; och inget sex utanför äktenskapet. De avlägger också ett löfte att meditera på Hare Krishna-*mantrat* ett visst antal gånger varje dag. Utöver de invigda medlemmarna finns några tusen församlingsmedlemmar.
- Krishnarörelsen följer läran i *bhakti*-litteraturen inom *Veda*-skrifterna, såsom *Bhagavad-gita* och *Shrimad-Bhagavatam*. Enligt denna lära är en persons verkliga identitet inte kroppen, utan själen. Själen är evig, och när kroppen dör vandrar själen till en ny kropp i ett försök att finna lycka genom materiell njutning. Genom dessa försök skapar själen *karma* (åtföljande reaktioner). Livets mål är att återuppväcka själens naturliga, inneboende hängivenhet (*bhakti*) till Krishna (Gud). Därigenom befrias själen från återfödandets kretslopp och kan återvända hem till den andliga världen.
- Enligt vaishnavismen är den personliga aspekten av Gud den mest fullkomliga, medan den operonliga aspekten (Brahman, ”världssjälen”) är en underordnad del av Guds väsen, på samma sätt som solskenet är underordnat solen. I Krishnarörelsen dyrkar man alltså en personlig Gud, vilken har många namn, bl.a Krishna.
- Krishnarörelsen accepterar inte dagens indiska kastsystem, utan anser detta vara en degraderad version av det ursprungliga samhällssystemet, kallat *varnashram-dharma*. Rörelsen diskuterar just nu om man ska tillämpa vissa principer i detta ursprungliga system inom rörelsen, men inget är avgjort i den riktningen. Men rörelsen inser klart att den måste förbättra den sociala kulturen och dessutom bli mindre institutionsorienterad (tempelliv) och mer individorienterad (församlingsliv).
- Krishnarörelsen driver vegetariska restauranger, ett ekologiskt lantbruk och ett bokförlag som översätter och ger ut vedisk litteratur.
- Krishnarörelsens bidrag till samhället består huvudsakligen i presentationen av en tidlös andlig kunskap och en kultur och livsstil som praktiserats i tusentals år.
- Enligt *vaishnava*-förståelsen ingår alla etablerade religioner i Guds frälsningsplan, och det är därför viktigt att ha ett tolerant synsätt på andra religioner. Krishnarörelsen anser trots detta att *bhakti* (hängivenhet till Gud) är religionens yttersta syfte.

5. MYTER OCH FÖRDOMAR OM RELIGIÖSA MINORITETER

Religiösa minoriteter har ofta varit utsatta för förföljelse, något som yttrat sig genom spridningen av myter och fördomar. Framställningen av NRR har sedan deras uppkomst på 70-talet varit starkt präglad av missvisande information och stereotyp kritik som saknar konstruktivt syfte. Det är inte bara i media man finner fördomsfulla uppfattningar; även vissa läromedel har anammat en förståelse som måste betecknas som religionsdiskriminerande. I detta kapitel kommer vi att systematiskt granska de mest typiska myterna och fördomarna. Vi vill visa hur dessa uppfattningar inte har någon empirisk grund och att de ger uttryck för en intolerant och diskriminerande hållning gentemot Krishnarörelsen och andra religiösa minoriteter. Kritiken vi framför har därför både en religionsvetenskaplig och en etisk sida, och det är just dessa två sidor som poängteras i kursplanen för religionsundervisningen i grundskolan och gymnasiet. I kursplanen för gymnasiet står det bl.a: ”Genom möten med människor från olika traditioner, kulturer och religiösa seder skall eleverna fördjupa sin inlevelse i, förståelse och respekt för andra människor. På så sätt främjas tolerans. Eleverna får härigenom en beredskap för att motverka att människor utsätts för förtryck för sin religions eller livsåskådnings skull”. Vidare säger kursplanen för grundskolan bl.a: ”Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven fördjupar sin förståelse och respekt för andra människors ställningstaganden i religiösa och etiska frågor och tar avstånd från att människor utsätts för förtryck för sin religions eller livsåskådnings skull”.

Av dessa två citat framgår att skolmyndigheterna lägger vikt vid kunskap och etik när det gäller elevernas förhållande till olika religioner; dessutom ska eleverna lära sig utveckla en förmåga till självständigt, kritiskt tänkande. Man ger alltså utrymme för en kritisk granskning av religioner och religiösa rörelser. Frågan är då vad som menas med en sund kritisk förmåga: kan t.ex upprepande av fördomar, myter och andra generella stereotyper räknas som välutvecklad kritik? I ett försök att svara på den frågan ska vi här granska en del av den typiska kritik som riktats mot Krishnarörelsen och NRR, och ifrågasätta huruvida den hjälper eleverna att utveckla en kritisk förmåga. Om religionskritik inte baseras på saklig information och respekt för religionen och dess utövare, då är steget inte långt till regelrätt religionsdiskriminering. Kursplanens riktlinjer antas förhindra en sådan utveckling.

5.1. Antikultorganisationerna

Uppkomsten av fördomsfulla uppfattningar om NRR under de sista decennierna är ett resultat av en systematisk och målmedveten verksamhet från vissa organisationer som i religionsvetenskapen betecknas som ”antikultorganisationer” (hädanefter kallade AKO).

AKO uppstod i kölvattnet efter NRR, som växte fram i början av 1970-talet. De första AKO bildades i USA, för att sedan etablera sig i hela västvärlden. AKO består av många olika slags organisationer, men de samarbetar internationellt och för fram samma typ av åsikter. Några av dem är religiöst förankrade (t.ex Dialogcentret i Danmark) och andra är mer sekulariserade. I Sverige representeras de huvudsakligen av organisationerna FRI (Föreningen Rädsla Individ) och ROS (Rådgivning Om Sekter). Båda dessa är anhängargorganisationer.

AKO sprider varnande propaganda till media, politiker och i skolundervisningen. Under 70- och 80-talen utförde AKO dessutom kidnappning av medlemmar i NRR och ”avprogrammering” för att göra fd medlemmar i NRR ”normala” igen. Detta skedde också vid flera tillfällen i Sverige, men man har numera upphört med denna verksamhet, då den fått hård kritik och dessutom

strider mot lagen. I USA avtjänar flera ”avprogrammerare” fängelsestraff för sådana brott, och AKO:s aktiviteter i USA ligger idag på en låg nivå. De får ringa stöd från myndigheter, akademiker och rättsväsende. Deras ideer om ”hjärntvätt” och ”tankekontroll” vinner litet gehör. Den största AKO i USA gick nyligen i konkurs, och vissa har ändrat sin hållning gentemot de religiösa rörelserna. Istället för att bara attackera och sprida negativa anklagelser försöker de numera ta upp en dialog med rörelserna och lösa konflikter på det sättet. Dessutom tycks de ha insett att man bör utvärdera varje NRR för sig, istället för att klumpa samman alla i en grupp.

5.2. Fd medlemmar

Antikultorganisationernas medlemmar utgörs vanligtvis av anhöriga till NRR-medlemmar, samt fd medlemmar av NRR som intagit en uttalat negativ attityd till rörelserna. Antikultorganisationerna menar att de besitter fakta om NRR, eftersom de hämtar sin information från fd medlemmar. En ”fd medlem kallas” ofta för ”avhoppare”. Båda begreppen är dock missvisande, eftersom de inte skiljer mellan dem som fortsätter att utöva sin tro efter att ha lämnat rörelsen och dem som förkastar den. ”Avhoppare” tycks indikera en person som förkastar den rörelse som han/hon lämnat, men i verkligheten är detta ovanligt. Det finns t.ex flera i Krishnarörelsen som lämnat templet men fortfarande är Krishnahängivna; skillnaden är bara att de nu utövar sin tro i en annan livssituation.

Visserligen finns det fd medlemmar av NRR som menar att de varit manipulerade, men de som har en klart negativ inställning efter att ha lämnat en NRR har oftast varit påverkade av AKO. Detta har som tidigare nämnts lett till att religionssociologer dragit slutsatsen att de negativa fd medlemmarna fått mycket av sin inställning därifrån. Det finns flera vetenskapliga undersökningar som visar hur fd medlemmar i nya religiösa rörelser värderar sin tid i rörelserna, bl.a i boken *The Dynamics of Leaving the Cult* av Steven Wright. Ännu mera känd är boken *New Religious Movements* av den internationellt berömda religionssociologen Eileen Barker. Hennes undersökningar visar att majoriteten av fd medlemmar av NRR ser tillbaka på sin tid i rörelserna som något värdefullt och berikande, och de ångrar inte att de ägnade en del av sitt liv åt detta. Många fortsätter att praktisera sin tro även efter att de lämnat rörelsen; detta är åtminstone fallet när det gäller Krishnarörelsen. Det är bara ett fåtal som tvärt bryter av och intar en starkt negativ hållning. Religionssociologen Massimo Introvigne intygar detta: ”The apostate is the former member who reverses loyalties dramatically, and becomes a professional enemy of the organisation he or she has left. Most former members do not become apostates. In fact, quantitative research shows that even in extremely controversial groups apostates normally represent less than 15% of former members They (ex-members) remain 'defectors' (members who somewhat regret having left an organisation they still perceive in largely positive terms), or 'ordinary leavetakers' with mixed feelings about their former affiliation”. (ur *Liberty of Religion in Western Europe* av professor Introvigne, publicerad i *ISKCON Communication Journal*, 1997-05-21)

Bryan Ronald Wilson är docent i sociologi vid universitetet i Oxford och en av världens ledande experter på religiösa minoriteter. Hans forskning utgör grunden för kapitlet om sekter i den svenska nationalencyklopedin, och han har skrivit en avhandling om fd medlemmar i NRR. Slutsatsen i hans avhandling är att fd medlemmar generellt sett inte kan anlitas som sanningsvittnen när det gäller rörelserna de varit medlemmar i. Han säger bl.a, ”Avhopparen är benägen att brodera ut sitt missnöje för att tillfredsställa de journalister som är mer intresserade av en sensationell artikel än en objektiv beskrivning av sanningen”.
(se också *Tillägg: Är avhopparna verkligen trovärdiga?*)

5.3. Subjektiva experter

De olika antikultorganisationerna försöker att framställa sig som ”experter” på de nya religiösa rörelserna och är mycket aktiva när det gäller att sprida ”information” om sekterna. De menar att deras information är saklig därför att de använder fd medlemmar som källa. Men ett selektivt källmaterial (enligt statistisk forskning max 15% av de fd medlemmarna) räcker inte för att ge en saklig och generell karakteristik av en social grupp; detta vet alla som forskar om människor i sociala grupper. För det första frågar man bara en liten del av de fd medlemmarna, och för det andra frågar man inte dem som finns kvar i rörelserna. Antikultorganisationernas ”expertis” måste därför karakteriseras som starkt subjektiv. Ändå försöker de inför allmänheten framstå som ”sektexperter” och är mycket aktiva när det gäller att sprida ”information” om de religiösa rörelserna. Oftast har de dock ingen yrkesmässig kompetens att ge generell information om religiösa rörelser. Man måste ha klart för sig att deras ”information” ingår i deras ideologiska kamp mot vissa rörelser... Det är sålunda ingen tillfällighet att dessa organisationer betecknas som ”antikultorganisationer” inom religionsforskningen, och inte som ”sektexperter”.

Eftersom antikultorganisationernas ofta består av anhöriga till medlemmar i NRR är de känslomässigt påverkade av att deras (oftast vuxna) ”barn” gått med i en religiös rörelse. Naturligtvis färgas deras ”information” starkt av den livssituation de befinner sig i. De framför ofta känslomässiga anklagelser som inte bara är osakliga utan också i många fall rent religionsdiskriminerande. Krishnarörelsen medger att förhållandet mellan en medlem i en NRR och dennes anhöriga kan vara problematiskt på olika sätt, och att det kan vara svårt för de anhöriga att acceptera den uppkomna situationen. Men att sympatisera med känslorna hos anhöriga är emellertid inte detsamma som att godta deras subjektiva åsikter som den slutgiltiga sanningen om rörelsen i fråga. Inom den akademiska religionsforskningen blir därför AKO själva ifrågasatta som källor till information om NRR. Att anlita FRI som en vederhäftig källa till information om religiösa rörelser är som att sätta bocken till trädgårdsmästare.

Att organisationer som FRI vill arbeta med sociala konflikter i förhållandet mellan medlemmar i NRR och deras anhöriga är i sig inte något problem; det förekommer naturligtvis sociala konflikter inom NRR likaväl som inom andra sociala grupper i samhället. Men om denna konflikt ska behandlas på ett balanserat sätt, måste det ske i samarbete med professionella forskare inom religion, psykologi och sociologi. Dessutom måste ansvariga medlemmar från de religiösa rörelserna också delta, eftersom det här är tal om enskilda personers religiösa liv. Men som situationen är nu försöker AKO ta rollen som experter både på religion och socialpsykologi. De försöker ”lösa” den sociala konflikten genom att göra om den till en ideologisk konflikt. Medlemmarna av de religiösa rörelserna känner därför att deras religiositet är hotad, och de protesterar naturligtvis mot att organisationer som bekämpar dem ideologiskt anlitas som källor till information.

5.4. Akademiska nätverk av religionsforskare

De senaste tio åren har det över hela västvärlden gradvis vuxit fram ett nätverk av religionsforskare, vilka specialiserat sig på NRR. Det talas om en ny generation religionsforskare. Dessa samarbetar även internationellt, och deras huvudintresse är att sprida saklig och vetenskapligt grundad information om NRR. En av huvudorsakerna till att dessa nätverk har uppstått är att man vill skapa balans i förståelsen av NRR. Dessa forskare ställer sig mycket kritiska till många av AKO:s åsikter, utan att därmed förkasta allt som irrelevant. Många av forskarna är oroade över att så många fördomar och myter sprids om NRR. Vissa religionsforskare anser det t.ex vara alarmerande att AKO fungerar som informationskälla för politiker i frågor som gäller NRR:s ställning i samhället, eftersom detta betyder att religiösa

minoritetens öde kan komma att avgöras på grundval av information från grupper som religionsvetenskapligt sett inte är kvalificerade. Detta är precis vad som sker i vissa länder i Europa idag. Vid sammanställningen av en regeringsrapport (Guyard-rapporten) om sekter i Frankrike 1996 blev olika AKO flitigt anlidade som rådgivare under arbetets gång, utan att en enda religionsforskare kontaktades. (Detta fick i sin tur till följd att en grupp bestående av 23 religionsforskare gemensamt gav ut en bok innehållande kritiska kommentarer till Guyard-rapporten.) I Sverige har FRI medverkat starkt till uppkomsten av en sektutredning som nu behandlas av socialdepartementet under namnet "Krisstödsutredningen".

I Sverige har religionsforskare från fem svenska universitet (Stockholm, Göteborg, Lund, Uppsala och Umeå) bildat organisationen FINYAR (Föreningen forskning och information om nya religiösa rörelser). Samtliga medlemmar i denna organisation har NRR som sitt specialfält. Föreningen har bildats pga behovet av en balanserad och objektiv information om fenomenet NRR. I England finns det kända nätverket INFORM som tillsattes av den engelska regeringen, och i Danmark finns RENNER. Medlemmar i dessa nätverk har de senaste åren också författat flera böcker om NRR.

(se Tillägg: broschyr om FINYAR samt litteraturlista)

5.5. "Hjärntvätt" och "tankekontroll"

Kärnan i anklagelserna mot NRR ligger i begreppet "tankekontroll". Förr användes ordet "hjärntvätt", men eftersom det var ett alltför laddat ord lades det på hyllan. Idén bakom begreppet är att en förnuftig människa inte kan tänkas gå med i en NRR, därför att medlemskap i en NRR sägs vara "destruktivt" för personen. Enligt teorin framställer sig dessa rörelser som religiösa utan att egentligen vara det. Därför påstås de alla vara bedragare, och eftersom de är bedragare "luras" man att gå med, på samma sätt som t.ex en droghandlare lurar en troskyldig person att börja använda droger. Metoden man sägs använda sig av kallas "tankekontroll", och rörelserna som bedriver detta kallas "destruktiva sekter". Eftersom rörelsernas filosofier ändå sägs vara falska och verklighetsfrämmande, utan något värde, blir teorin om "tankekontroll" den enda rimliga förklaringen till att förnuftiga människor ansluter sig. Genom sådan tankemanipulation sägs personen förlora kontrollen över sitt eget öde och kan inte längre tänka självständigt. Han är nu i "sektens grepp" och måste därför "befrias", vare sig det sker genom avprogrammering eller avskräckande propaganda. Detta är teorin om tankekontroll i ett nötskal.

5.6. Begreppet "sekt"

Innan antikultorganisationerna inledde sin verksamhet på 1970-talet var benämningarna "sekt" och "kult" mer eller mindre neutrala termer. Begreppen användes för mindre religiösa grupper som framsprungit från andra religiösa huvudtraditioner, och de hade inte en negativt laddad betydelse. Inom *vaishnava*-traditionen används också ordet "sekt" om de olika grenarna av vaishnavismen. Sedan antikultpropagandan påbörjades i massmedia har däremot begreppet "sekt" fått en så starkt negativ klang att det inte längre används inom religionsvetenskapen. Ordet "sekt", som förr var beskrivande, har nu blivit ett skällsord. Här följer en lista över typiska kännetecken på en sekt enligt antikultorganisationerna:

1. De bedriver tankekontroll och manipulation av medlemmarna
2. De är asociala .
3. De utnyttjar medlemmarna ekonomiskt
4. De påtvingar tron på sina barn
5. De bryter medlemmarnas kontakt med anhöriga
6. De undergräver den fysiska och psykiska hälsan genom avvikande livsstil och kosthållning

7. De har auktoritära ledare
8. De försöker infiltrera regeringen
9. De verkar utanför det normala ekonomiska systemet

Denna lista är ganska representativ för de stereotyper som ofta används om religiösa minoriteter. I den franska sektrapporten från 1996 sades att om en religiös grupp uppfyllde ett av dessa kriterier skulle den räknas som en sekt. Det första kriteriet (tankekontroll och manipulation) anses som gemensamt för samtliga sekter.

5.7. "Give the dog a bad name and hang him"

Det är mycket svårt att definiera vad som skiljer en sekt från en religion. Den definition som antikultorganisationerna ger ifrågasätts inom religionsforskningen. Den italienska religionssociologen Massimo Introvigne säger, "Definitionen... är inget annat än en lista av anklagelser". En rad alltigenom negativa anklagelser duger inte som en definition enligt vanlig språketik. Frånsett detta är de flesta kriterierna så diffusa att det måste vimla av sociala grupper som kan klassas som sekter, om man ska tillämpa denna definition. Den går därför inte att använda när det gäller att beskriva religiösa grupper, men är mycket effektiv om man vill ge dem ett dåligt rykte. På engelska säger man: "Give the dog a bad name and hang him".

5.8. De "destruktiva sekterna" — de nya kättarna

Teorin om "tankekontroll" bygger på förutsättningen att en NRR (som t.ex Krishnarörelsen) inte representerar en äkta religion. Genom att använda detta begrepp om Krishnarörelsen påstår man alltså indirekt att denna gren av hinduismen inte är en äkta religion, vilket måste klassas som religiös intolerans. FRI försöker att etablera en skiljelinje mellan ett "religiöst samfund" och en "destruktiv sekt". Ett "religiöst samfund" är en acceptabel etablerad religion, och en "destruktiv sekt" är en oacceptabel, falsk religion. "Sekterna" blir på detta sätt utpekade som den nya tidens kättare. Vi lever numera i en sekulariserad stat där ingen längre har monopol på religionen, och frågan är då med vilken auktoritet någon kan avgöra vad som är äkta religion och vad som är bedrägeri. Att påpeka felaktigheter inom religiösa rörelser är helt i sin ordning, men att hävda att vissa rörelser är "destruktiva" eller "manipulativa" är att överskrida gränserna för en kritisk analys. När man marknadsför sådana negativa stereotyper, riskerar man att ens kritik blir en slags religionsdiskriminering; den har inte längre något konstruktivt syfte.

I vår tid framhålls religionsfriheten som en rättighet, och länder som inte har religionsfrihet står ofta under internationell press. Det ter sig därför inte lämpligt att direkt attackera nya andliga rörelser. Taktiken som används är just att försöka ändra betydelsen av begreppet "religion". Genom att skilja mellan "sekter" och "religioner" försöker man ifrågasätta sekternas status som religion, och man tror sig kunna undvika anklagelser om angrepp på religionsfriheten på detta sätt. Den svenske religionshistorikern Peter Åkerbäck säger följande om detta försök att skapa en skarp skiljelinje mellan religion och sekt, "En 'sekt' är inte en religion och följaktligen, i varje fall enligt bruklig logik, kan inte dess medlemmar vara religiösa. För en religionshistoriker som i flera år arbetat och forskat inom detta område ter sig detta som fullkomligt absurt". (ur *FINYAR:s nyhetsbrev* nr 7/1997)

5.9. Omyndigförklarande

Kultmotståndarna hävdar att de som går med i t.ex Krishnarörelsen är förda bakom ljuset och att de därför inte väljer själva. Men att påstå att en person med en annan grunduppfattning än en själv inte tänker eller väljer själv, är i allra högsta grad intolerant, odemokratiskt och dogmatiskt.

Om man inte kan gå med i Krishnarörelsen utan att bli stämplad som ”tankekontrollerad”, då kan man undra om det i praktiken finns någon religionsfrihet. Genom användandet av begreppet ”tankekontroll” blir en persons rätt att välja sin egen livsåskådning begränsad och personen blir indirekt omyndigförklarad. En person som inte kan välja själv eller ta ansvar för sig själv kallas vanligtvis ”omyndig”. Begreppet ”tankekontroll” innebär därför ett omyndigförklarande av de personer som går med i en NRR. Detta är ett mycket farligt resonemang; det är bara ett kort steg från uppfattningen att religion i allmänhet är skadlig för människans mentala hälsa, något vi känner igen från de länder där religionsförtryck har förekommit eller fortfarande förekommer.

I sin D2-uppsats i religionshistoria skriver religionssociologen Kajsa Westerman om denna problematik, ”Problemet torde alltså vara att avgöra huruvida de människor som går med i en NRR och stannar kvar där, gör det av egen fri vilja, eller om de har manipulerats att tro att de gör det frivilligt. Vem är kvalificerad nog att avgöra om en annan människas val är fritt eller påtvingat? Kan man ifrågasätta en människas kompetens att själv avgöra graden av frivillighet i hennes egna handlingar?” Westerman ifrågasätter här själva grundvalen för AKO:s ide om ”tankekontroll”, nämligen den att en NRR-medlem inte väljer själv.

5.10. Andra akademikers synpunkter

Den engelska religionssociologen Eileen Barker påpekar också i sin bok *New Religious Movements* att begreppet ”tankekontroll” är farligt, eftersom det fråntar samhället, NRR-medlemmen och hans anhöriga allt ansvar. Istället läggs allt ansvar på rörelsen. Hennes mångåriga undersökningar visar raka motsatsen; att personer stannar kvar i en NRR huvudsakligen för att de är övertygade om att det är fördelaktigt, och att de som inte har denna övertygelse lämnar rörelsen utan problem. Ansvaret vilar alltså minst lika mycket på den enskilda personen, och tar man inte detta i beaktande kan man enligt Barker aldrig förstå varför människor söker sig till andliga rörelser.

Akademiker som t.ex Massimo Introvigne har påpekat att AKO:s påståenden om ”tankekontroll” utgör ett hot mot religionsfriheten. Världens största psykiatrikerorganisation (APA i USA) har dessutom officiellt deklarerat att idén om ”hjärntvätt” och ”tankekontroll” saknar ”vetenskaplig bas och akademisk stringens”. Efter detta uttalande har idén om ”tankekontroll” konsekvent förkastats som bevisföring i rättsfall i både USA och England. Massimo Introvigne skriver om detta, ”On May 11, 1987, the Board (of Social and Ethical Responsibility of Psychology, of the APA) rejected the report and concluded that the mind-control theories, used to distinguish ”cults” from religions, are not a part of psychological science. The result of this document was devastating for mind-control theories. Starting from the Fishman case, American courts have consistently rejected testimonies about mind control and manipulation, stating that they are not part of accepted mainline science. Brainwashing and mind-control theories are, indeed, not part of psychological or social science. They lack empirical evidence, and are a mere tool used in order to deny the status of religion to groups perceived as deviant or subversive”.

APA accepterar alltså inte AKO:s försök att skapa en artificiell skiljelinje mellan ”äkta” religion och ”sekt” (dvs ”oäkta” religion) genom att använda begreppet ”tankekontroll” eller ”hjärntvätt”. Allmänt kan sägas att idén om ”tankekontroll” inte finner mycket stöd hos akademiker, vare sig de är religionshistoriker, religionssociologer eller psykologer. Den amerikanska högsta domstolen har också generellt förkastat användandet av detta begrepp i anklagelser mot religiösa rörelser. I *Psykologtidningen* 6-7 1998 (sid 5-6) kan man bl.a läsa, ”Påståenden om hjärntvätt i de nya religiösa rörelserna är vetenskapligt ohållbara”, och ”Den vetenskapliga kritiken mot att tillämpa hjärntvättsbegreppet på religiösa rörelser, där inget fysiskt tvång förekommer, får sägas vara tämligen massiv”.

(se också *Tillägg: Svenska forskares åsikter om sektproblematiken*)

5.11. Grundlös teori

Teorin om att ”sektor” bedriver ”tankekontroll” medan religioner inte skulle göra detta saknar alltså stöd hos religionsforskare och även hos de flesta psykologer. Någon kanske invänder att vissa religiösa grupper ändå utsätter sina medlemmar för en systematisk påverkan, men om detta klassas som ”tankekontroll” blir hela denna teori meningslös. En viss ”tankekontroll”, i betydelsen systematisk påverkan, existerar överallt i samhället, t.ex i form av reklam, media och skolundervisning. Det är därför inte något anmärkningsvärt att det också förekommer i en religiös rörelse. Trots allt är missionsarbete en dominerande funktion i de flesta religioner. Även om det pågår systematisk påverkan i en NRR är det fortfarande frivilligt att vara medlem i en sådan rörelse. Detsamma gäller om rörelsen är hierarkiskt uppbyggd. Militärväsendet är också mycket hierarkiskt uppbyggt, men ingen ifrågasätter disciplinen och kontrollen där.

Det som utgör skillnaden mellan olika gruppers påverkan eller ”tankekontroll” av sina medlemmar är målet de strävar mot, vilket inbegriper livsvärden och verklighetsuppfattning. Men medlemmarna i de olika grupperna är lika mycket ansvariga för sina val. Det finns inga som helst forskningsresultat som påvisar att t.ex en FRI-medlem frivilligt valt sitt medlemskap i den föreningen, medan en medlem i Krishnarörelsen inte skulle ha haft någon sådan frihet. Teorin om ”tankekontroll” är därför dogmatisk och grundlös. Ingen kan visa på vilket sätt ”tankekontroll” skulle vara något annat än vanlig påverkan, en aktivitet som pågår överallt och som är tillåten för alla medlemmar i ett demokratisk samhällssystem. Om en religiös grupp inte kan påverka och missionera utan att bli anklagad för ”manipulation”, då är religionsfriheten utan tvekan inskränkt. Man kan därför dra slutsatsen att sektmotståndarna genom sin teori om ”tankekontroll” söker inskränka eller omintetgöra NRR:s och Krishnarörelsens frihet att påverka och missionera. Deras varnande för ”tankekontroll” och ”manipulation” inom olika NRR skiljer sig därför inte mycket från kyrkans tidigare kamp mot avvikande minoriteter.

5.12. ”Tankekontroll” och kärlek

När AKO hävdar att Krishnarörelsen håller kvar sina medlemmar genom någon slags ”tankekontroll”, blir deras okunnighet om rörelsens filosofi uppenbar. Målet för en Krishnahängiven är att utveckla ren kärlek till Krishna, och därmed också till alla levande varelser. Det hör till kärlekens natur att den är frivillig; om det förekommer tvång är det ingen verklig kärlek. Det ligger alltså i sakens natur att man inte kan manipulera eller ”tankekontrollera” någon till att utveckla gudskärlek. Man kan åstadkomma många olika saker genom att manipulera människor, men äkta kärlek är något man inte kan tvinga någon till. Så snart tvång ingår i en metod för andlig utveckling så finns ingen kärlek med i bilden. Visst finns det en disciplin, en *yoga*-metod, som hjälper en att utvecklas andligt, men man måste frivilligt välja att följa metoden i fråga. När det gäller utvecklande av *bhakti* (hängivenhet) är därför idén om ”tankekontroll” orimlig. Manipulering och verkligt andligt liv går helt enkelt inte ihop.

5.1. Generaliserande kritik

När man talar om NRR måste det alltid klagöras att dessa inte alls utgör en enhetlig grupp. Eileen Barker påpekar att det behövs en mer nyanserad kunskap om skillnaderna mellan de olika NRR. Tendensen, speciellt hos media och AKO, har varit att bunta ihop alla NRR i en homogen grupp, även om de innehållsmässigt inte har något alls med varandra att göra. Därefter utvecklar man en stereotyp kritik av samtliga rörelser. Genom en sådan teknik kommer anklagelser mot en grupp att gälla alla. Denna form av generaliserande (och därmed också missvisande) kritik är ett

av de största problemen när det gäller framställningen av NRR. Situationen blir dock gradvis bättre, i takt med att mer kunskap framkommer. Även vissa AKO börjar inse att man måste göra en enskild och inte en generell beskrivning av de olika rörelserna.

(se också *Tillägg: En kommentar till videon "Tro, Hopp och Besvikelse", Liselott Frisk*)

5.14. Svårt att lämna en ny religiös rörelse?

Det påstås ofta av sektmotståndarna att det är svårt att lämna en NRR, eftersom medlemmarna står under "tankekontroll" och inte vet vad de gör. De är "lurade" och måste därför få "hjälp" att komma ur "sektens grepp". Det finns ingen religionssociologisk grund för att hävda något sådant. Eileen Barkers forskning (redovisad bl.a i boken *New Religious Movements*) visar att flertalet (60-100%) som blir medlemmar i en NRR lämnar rörelsen redan efter två år, och det utan någon som helst form av yttre "hjälp". Steward Wright visar (i boken *The Dynamics of Leaving the Cult*) att bara 2% av de som frivilligt lämnar en NRR anser sig ha varit utsatta för "tankekontroll". Flera liknande undersökningar har givit samma resultat, och detta gäller samtliga rörelser. Däremot visar det sig att nästan alla fd medlemmar som varit i kontakt med en AKO anser sig ha varit utsatta för "tankekontroll". Av detta kan man dra slutsatsen att teorin om "tankekontroll" nästan undantagslöst har sin orsak i AKOs påverkan, och att det inte alls verkar vara svårt att lämna en NRR. All tillgänglig statistik stöder denna slutsats.

Föreställningen om att man "sitter fast i sektens grepp" kommer vanligtvis från AKO, som vill rättfärdiga sitt påstående att NRR-medlemmar behöver deras "experthjälp" för att lämna rörelsen. Denna föreställning är mycket utbredd, och den står också att finna i politiska rapporter om sekter, som t ex Barbro Westerholms motion "Destruktiva sekter". Hon kritiseras av svenska religionsforskare som arbetar med NRR.

(se *Tillägg: Utred 'nyreligiositeten' seriöst*)

Givetvis kan det förekomma att vissa NRR är ivriga att hålla kvar sina medlemmar. Det är dock inte något unikt att vissa människor försöker dominera andra; detta förekommer överallt i samhället. Vanligtvis sker det pga vissa individers dominanta natur, men att skapa en teori som skulle gälla samtliga NRR utifrån uppträdandet hos några enstaka objekt är både orättvist och missvisande.

Slutligen måste påpekas att det givetvis innebär vissa svårigheter att lämna en grupp till vilken man varit starkt knuten; det är naturligt. Detta förhållande gäller emellertid de flesta typer av sociala grupper som har en stark enhetskänsla, som t.ex familjen. Svårigheter att lämna en social grupp är alltså inget unikt för en NRR.

5.15. Mental hälsa

Antikultorganisationerna hävdar att ett engagemang i en NRR bryter ned den mentala hälsan och att det även kan driva en person till mental ohälsa och självmord. Detta är dock ingen ny företeelse: samma anklagelse riktades mot Frälsningsarmen och Pingströrelsen då de gjorde sitt intåg i Sverige i början av detta århundrade. Den romerska historikern Tacitus riktade också liknande anklagelser mot de första kristna i Romarriket.

Religionssociologiska undersökningar visar att det inte kan påvisas någon nämnvärd skillnad gällande den mentala hälsan hos NRR-medlemmar och medlemmar av andra sociala grupper i samhället. I *Psykologtidningen* 6-7,1998 (sid 6 och 8) kan man läsa, "Varken svensk eller utländsk forskning visar att medlemskap i nya religiösa rörelser generellt har psykiskt skadliga effekter", och "Många mår tvärtom bra i dessa rörelser". Att vissa personer kan få det psykiskt

svårt efter att ha lämnat en NRR är bara naturligt, eftersom det som sagt alltid är svårt att lämna en social grupp man varit starkt knuten till. Detta är ett mänskligt-psykologiskt fenomen som gäller så gott som alla sociala grupper. Det är också mycket svårt att bryta upp från ett äktenskap eller något annat nära förhållande. Det är alltså inte den religiösa gruppens fel att det kan kännas svårt att lämna den och att ställa om sig. Snarare är det den starka anknytningen till den sociala gruppen som förorsakar svårigheterna.

Regeringsrapporter framlagda i Nederländerna och Canada konstaterar att det inte finns några belägg för att den mentala hälsan hotas genom ett medlemskap i en NRR. Dessa rapporter styrker däremot att fd medlemmar kan ha lite svårt att ställa om sig efter att de har lämnat, men detta går över efter en tid, och det finns inga tecken på bestående psykiska problem pga anknytningen till den religiösa rörelsen. Eileen Barkers undersökningar visar också att de personer som har haft psykiska problem efter att ha lämnat en NRR oftast hade dessa problem redan innan de anslöt sig. I anknytning till Barbro Westerholms utredning om sekter samlade psykiatrikern Christer Allgulander vid Huddinge Sjukhus in rapporter från psykiatriker runtom i Sverige rörande patienter som haft psykiska besvär efter att ha lämnat en NRR. Han fick inga belägg för sin tes att fd medlemmar även NRR oftare skulle lida av psykiska åkommor än vad som är ”normalt”. Detta betyder inte att medlemmar i en NRR inte kan behandlas illa ibland; det förekommer naturligtvis också inom religiösa rörelser, likaväl som i andra sociala grupper. Men detta räcker inte i sig för att man ska kunna skapa en generell teori. Idén om mental ohälsa i religiösa grupper är lika gammal som religionshistorien, och det är en av de mest typiska fördomarna som sprids när nya rörelser etablerar sig.

5.16. Förhållandet mellan medlemmen och de anhöriga

I Krishnarörelsens tradition finns det inget som säger att man ska bryta med familjen, men ändå är detta en mycket vanlig anklagelse från antikultorganisationerna. Heltidsengagerade hängivna i rörelsen uppmantras till att ha regelbunden kontakt med anhöriga. Att enstaka medlemmar pga omogenhet inte har följt rekommendationerna kan inte rörelsen lastas för. Krishnarörelsen kan inte tvinga sina medlemmar att följa dessa uppmaningar, men medger ändå att den kunde ha arbetat mera aktivt för att förbättra detta förhållande; det uppstår naturligtvis problem för de anhöriga när någon i familjen förändrar sitt liv på ett genomgripande sätt. Å andra sidan bör ju även de anhöriga aktivt försöka hålla kontakten och respektera att familjemedlemmarna har frihet att själva välja sin egen livsväg. Krishnarörelsen har insett att en alltför plötslig och radikal ändring av livsstil och livsmål inte är bra för de flesta, och därför är rörelsen nu mycket mer försiktig när det gäller att rekommendera någon att flytta in i templet.

När man bestämmer sig för att leva sitt liv i t.ex ett Krishnatempel innebär det givetvis ett uppbrott från ens tidigare livsstil och värderingar. Detta kan självklart verka främmande för familj och vänner. De vet inte hur de ska handskas med den nya situationen, och kan känna det som om de förlorat kontakten med den anhörige. Detta problem förekommer dock överallt i samhället; det är inte unikt för medlemskap i andliga rörelser. Det är många som t.ex bryter mot sin familjs värderingar och väljer en annan väg i livet än förväntat. Vidare finns många ensamma föräldrar i samhället som sällan eller aldrig får besök av sina barn, helt enkelt därför att barnen (eller föräldrarna!) av olika skäl inte bryr sig. Det hör till livets gång att barn som växer upp ibland väljer en livsväg som anhöriga kanske inte uppskattar. Föräldrar i Krishnarörelsen måste på samma sätt finna sig i om deras barn lämnar rörelsen när de växer upp, även om de önskar att så inte skedde. De kan i så fall inte anklaga samhället för ”tankekontroll” bara för att detta sker. Människan har en fri vilja, och den används till att välja livsväg. Om föräldrarna försöker tvinga sin egen livsstil på sina barn, kan detta lätt leda till att barnen slutligen inte vill ha något med föräldrarna att göra överhuvudtaget.

Den engelska religionssociologen Eileen Barkers bok *New Religious Movements*, som är en klassiker i detta sammanhang, handlar till stor del om det problematiska förhållandet mellan en NRR-medlem och dennes anhöriga. Hon ger i boken många praktiska råd om hur man kan göra det bästa av situationen. En viktig sak är att de anhöriga måste respektera det val som personen gjort. De måste också inhämta saklig information om rörelsen, antingen genom att rådfråga någon religionsvetare eller genom att besöka rörelsen.

Eileen Barker menar att en stor del av problemet kan lösas genom ömsesidig respekt, saklig information och inte minst god kommunikation. Enligt henne hjälper det definitivt inte att kritisera ”den onda sekten”; ett sådant tillvägagångssätt förvärrar bara problemet. AKO anklagar emellertid ofta NRR för att undergräva familjeförhållanden, men genom ett sådant agerande skapar de bara större splittring mellan medlemmen och dennes anhöriga. Deras kritik slår därför tillbaka på dem själva.

(se *Tillägg: Uttalande från organisationen LIV*)

5.17. Isolering

Vissa NRR anklagas för att isolera sina medlemmar från samhället, men isolering är ett vanligt fenomen. Föräldrar försöker t.ex. ”isolera” sina barn från det de anser vara skadligt för deras uppväxt. En del personer väljer att flytta ut på landet, för att isolera sig från städernas krassa livsstil. För att inte tala om televisionen; det är väl inget som isolerat människor så mycket från varandra som just TV:n!

Man kan nämna otaliga exempel på isolering inom vitt skilda sammanhang. Om en medlem i en NRR helhjärtat vill utöva andligt liv och samhället runtomkring är mycket materialistiskt, då är det ganska naturligt att vederbörande vill leva lite för sig själv. I vissa länder är samhället mer andligt orienterat, och där kan man lättare integreras. Det främsta exemplet härvidlag är Indien, där Krishnahängivna är ett naturligt inslag i samhället och inte blir anklagade för att uppträda asocialt. Förr i tiden respekterades en person som gick in i ett kloster och vigde sitt liv åt Gud. Ingen kritiserade en sådan person för att vara asocial.

Ska religionsfriheten ha någon mening måste man respektera de religiösa gruppernas rätt att ta avstånd från samhällets materialistiska livsstil. Det måste också påpekas att även om t.ex. Krishnarörelsen delvis tar avstånd från samhällets livsstil och värderingar, så är rörelsens aktiviteter helt öppna oavsett om det gäller templen, lantbruket eller de vegetariska restaurangerna. Man kan komma på besök när man vill och själv se vad som försiggår. Varje år besöker tusentals skolbarn och andra gäster Krishnatemplen i Sverige. De Krishnahängivna har vanligtvis en väl utvecklad interaktion med samhället, men den kan självklart bli bättre. I övrigt måste man också här komma ihåg att det bara är 3% av Krishnarörelsens medlemmar som bor i tempelkollektiv. Kanske talet är i 10% Sverige, men ändå bor 90% av de svenska Krishnahängivna ute i samhället, så hur kan man tala om isolering?

5.18. Slutsats

I denna rapport har vi noggrant gått igenom en del typiska myter och fördomar om nya religiösa minoriteter, helt enkelt därför att det är viktigt att förstå varför sådana föreställningar inte bör tillåtas dominera inom skolundervisningen. Vi har också visat hur en del av dessa fördomar representerar en intolerant attityd, och detta överensstämmer inte med kursplanens krav på tolerans gentemot andra religiösa synsätt. Vissa av uppfattningarna och anklagelserna är

dessutom diskriminerande och rentav kränkande. Vi har också visat hur dessa är vederlagda av den moderna religionsforskningen.

I Sverige har organisationen FRI de senaste åren åtnjutit ett anmärkningsvärt förtroende i skolor och bland politiker. Skolverket har t.o.m sponsrat FRI-producerat undervisningsmaterial (video, häften — se egen analys). Man skulle kunna hävda att det saknas specialmaterial om NRR, men detta argument håller inte längre eftersom det numera finns en hel del seriöst forskningsmaterial tillgängligt, även på svenska. Dessutom finns FINYAR, det svenska nätverket av specialiserade religionsforskare.

Antikultorganisationerna menar att de genom sin ”information” i media och skolor bidrar till att lösa problem som uppstår kring NRR. Genom sin ”information” vill de varna eleverna för de ”destruktiva sekterna”. Denna ensidigt negativa framställning ökar emellertid förvirringen, och deras hållning bidrar inte till att undanröja den fruktan och osäkerhet som ibland råder kring olika NRR. Det är naturligt att anhöriga känner ängslan över vad som sker när deras nära går med i en NRR. Eftersom det är ett nytt fenomen i samhället finns det ringa kunskap om vad det innebär, vilket naturligtvis kan skapa fruktan. Men osaklig skrämpropaganda förvärrar bara problemet, eftersom den ökar fördomarna och okunnigheten. Denna uppfattning kommer till uttryck i Michael Rothsteins bok *Gud Är Blå*, som handlar om några kända religiösa rörelser. Han påpekar där att vad som behövs är en mer saklig och fördomsfri kunskap om de olika NRR. Här spelar de olika akademiska nätverken en avgörande roll. De olika NRR har också ett ansvar att försöka delta i en aktiv dialog med samhället och göra sig mera kända; åtminstone för Krishnarörelsens del har detta ofta försumrats.

5.19. Sammanfattning

- Det råder flera myter och fördomar om de nya religiösa rörelserna. Flera av dessa rörelser, t.ex Krishnarörelsen, måste räknas som religiösa minoriteter. Det gör det ännu mer angeläget att skilja mellan saklig kritik och diskriminerande åsikter.
- NRR utgör inte på något sätt en enhetlig grupp, varför rörelserna måste värderas var och en för sig. Att behandla dem som en homogen enhet och beskriva dem genom stereotypa generaliseringar är därför orättvist och missvisande.
- De flesta av de myter och fördomar som råder kring NRR härstammar från antikultorganisationerna. De senare består huvudsakligen av anhöriga till medlemmar av olika NRR och negativt inställda fd medlemmar. Dessa organisationer sprider systematisk information i media, skolor och bland politiker.
- Antikultorganisationerna framställer sig som experter på NRR, men har ingen yrkesmässig kompetens att värdera religiösa rörelser. De är lekmän och dessutom har de ett subjektivt intresse av att ge en negativ bild av NRR, eftersom de består av personer med en uttalat negativ inställning till rörelserna.
- Oftast används negativt inställda fd medlemmar av NRR som informationskällor om religiösa rörelser. Men sociologiska undersökningar visar dock att de flesta fd medlemmar av NRR har ett neutralt eller positivt intryck av rörelsen de lämnat. Negativt inställda fd medlemmar är därför inte representativa.
- Problem i förhållandet mellan anhöriga och medlemmar i NRR kan ofta karakteriseras som en social konflikt, och det är därför relevant att arbeta med den problematiken. Men att försöka

etablera hela teorier om vad som är religion och vad som är bedrägeri utifrån sådana enstaka sociala konflikter, är att gå långt utanför gränserna för saklig kritik. Det leder till skapandet av generella stereotyper som ofta upplevs som diskriminerande av de respektive rörelserna.

- Den officiella religionsforskningen har de senaste åren utfört en ganska omfattande forskning kring fenomenet NRR. I flera länder har det bildats nätverk av forskare som specialiserat sig på ämnet. I Sverige finns FINYAR (Föreningen forskning och information om nya religiösa rörelser).
- Den mest grundläggande fördomen om NRR ligger i begreppet ”tankekontroll”. Genom detta begrepp försöker man skapa en skiljelinje mellan ”sekt” (eller ”destruktiv sekt”) och religion. En ”sekt” anses bedriva ”tankekontroll” eller systematisk manipulation av medlemmarna, medan en religion inte anses göra detta. De som påstås vara utsatta för sådan ”tankekontroll” sägs inte längre ha förmåga att tänka eller välja själva, och de kan därför inte anses vara ansvariga för sitt medlemskap i den aktuella rörelsen.
- Religionsforskare har inte funnit några belegg för att NNR bedriver någon sådan ”tankekontroll”. Begreppet ”tankekontroll” såväl som begreppet ”destruktiv sekt” används inte inom religionsvetenskapen. Dessutom har världens största organisation för psykiatriker (APA i USA) betecknat det som ovetenskapligt.
- Teorin om ”tankekontroll” är ett försök att frånta religiösa grupper deras status som religion. Det innebär också en form av indirekt omyndigförklarande av rörelsernas medlemmar.
- Den betydelse av ordet ”sekt” som lanserats av AKO är så negativ att begreppet inte längre används inom religionsvetenskapen. Ordet ”sekt” betydde tidigare helt enkelt en gren av en religiös tradition, men numera har det tack vare AKO blivit ett skällsord för oönskade religiösa grupper. ”Sektarna” har sålunda blivit den nya tidens kättare.
- Begreppet ”tankekontroll” står i motsättning till utvecklingen av *bhakti* (gudshängivenhet), vilket är själva målet med Krishnarörelsens aktiviteter. Sådan manipulation och ett utvecklande av ren kärlek går inte ihop, därför att kärlek måste bygga på frivillighet.
- Det är en myt att det generellt sett är svårt att lämna en NRR. Sociologiska undersökningar visar att människor lätt kan lämna en NRR. Teorin om att man ”sitter fast i sektens grepp” är lanserat för att rättfärdiga att medlemmar behöver ”hjälp” av AKO för att lämna.
- Det finns inga sociologiska belegg för att medlemmar i NRR skulle ha sämre mental hälsa än andra i samhället.
- Krishnarörelsen uppmuntrar sina medlemmar att ha regelbunden kontakt med sina anhöriga och upprätthålla ett gott förhållande till dem. Det är därför missvisande att anklaga rörelsen för att bryta sådana förhållanden.

6. METODER OCH ATTITYDER INOM RELIGIONSFORSKNINGEN

6.1. Historia

Religionsforskningens begynnelse dominerades av akademiker förankrade i en kristen livsuppfattning. Attityden till andra religioner var klart präglad av de kristnas uppfattning att icke-kristna var hedningar, och studiet av andra religioner syftade mer eller mindre till att påvisa den kristna kulturens överlägsenhet. Denna form av religionsforskning hade därför en klar tendens att fördöma och förlöjliga andra religioner. Hela forskningen var tveklöst subjektiv, vilket naturligtvis visade sig då man diskuterade vad som är gott och ont, rätt och fel, avancerat och primitivt osv. Den syn man då hade inom religionsforskningen har haft inflytande långt in på detta århundrade.

6.2. Religionsforskning i modern tid

År 1933 gav filosofen Edmund Husserl ut verket *Krisen hos de europeiska vetenskaperna och den transcendentala fenomenologien*, vilket har haft stor inverkan på forskningsmetoder och attityder under detta århundrade. Religionsforskaren Van der Leeuw utvecklade denna metod inom religionsvetenskapen. Religionsforskningen av idag är mycket präglad av den fenomenologiska metoden, enligt vilken man försöker låta varje religion framstå i sitt eget ljus, utan att avgöra om den är rätt eller fel, äkta eller falsk osv. Parollen är "Till själva saken". Syftet är att presentera och informera och sålunda förklara på vilket sätt den är meningsfull för utövarna. Denna attityd bygger på förutsättningen att en person gör saker och ting därför att det tillför hans liv något. Det förutsätts med andra ord att en person går med i t.ex en NRR därför att det där finns något som attraherar honom. Likaledes, om en person väljer att lämna en sådan rörelse, kan man utgå ifrån att han/hon inte var nöjd. En människa anses alltså inte bara vara styrd av yttre orsaker.

Modern religionsforskning försöker erhålla kunskap om respektive NRR genom att ta rörelsen på allvar, som en meningsfull social grupp. För att närma sig ämnet på detta sätt krävs ett mycket grundligt "fältarbete". Man måste uppsöka respektive NRR, se hur de lever, vilken funktion de olika begreppen i deras tro fyller och göra en mängd intervjuer med medlemmarna. Detta metod präglas därför av tolerans och en respekt för den enskilda personens integritet.

6.3. Antikultorgansiationernas attityd

Antikultorgansiationernas metoder står i bjärt kontrast till de som används inom modern religionsforskning. Deras hållning till NRR påminner starkt om den intoleranta och fördömande hållningen hos vissa religionsforskare under förra århundradet, vilka oftast var mer intresserade av att visa den europeiska kulturens överlägsenhet än att inhämta och vidarebefordra kunskap. AKO:s syfte är på liknande sätt inte främst att informera, utan snarare att bekämpa genom att skapa fördomar och myter. Hållningen är påtagligt demagogisk. De kan t.ex inte godta ett medlemskap i Krishnarörelsen som ett reellt och meningsfullt val för en person. Religionssociologen Eileen Barker påpekar däremot att man inte kan förstå varför en person väljer att gå med i en NRR, om man inte utgår ifrån att personen har ett förnuftigt skäl för ett sådant val.

7. GRANSKNING AV DE OLIKA LÄROBÖCKERNA

7.1 Inledning

Denna granskning har huvudsakligen två syften. Det ena är att ge läroboksförfattarna information till hjälp vid deras presentation av Krishnarörelsen. Flertalet läroböcker har en respektfull och tolerant hållning, men även i dessa böcker förekommer ibland missvisande och direkt osanna påståenden. Några av läroböckerna tenderar också att haka upp sig på oväsentligheter, vilket är ett problem när utrymmet för framställningen är litet. Det finns en hel del missförstånd som vi vill rätta till, och vi hoppas att detta material kommer att bli till nytta såväl för förlagen som läroboksförfattarna. Det andra syftet är att genom kritisk analys speciellt problematisera de böcker som är influerade av AKO:s åsikter, därför att det är dessa läromedel som kan sägas avvika markant från riktlinjerna i kursplanen. .

Vi tror att det skulle vara till gagn för förlagen och läroboksförfattarna, att läsa igenom analysen av samtliga läroböcker. Några av analyserna innehåller ingående och mer detaljerade diskussioner som ger ytterligare relevanta upplysningar både om Krishnarörelsen och sektproblematiken. Slutligen vill vi påpeka att de flesta läroböckerna ändras i och med att nya upplagor ges ut, och vi har därför klargjort vilken upplaga vi har använt vid vår analys. Vi är medvetna om att vi på detta sätt kan råka kritisera en bok för något som ändrats i en senare utgåva, men kritiken är ändå gångbar då den oftast är av generell karaktär.

7.2. LÄROMEDEL FÖR GYMNASIESKOLAN

7.2.1. VAD ÄR RELIGION? (Diehl/Andersson, Akademiförlaget 1989)

Boken har ett helt kapitel om NRR kallat ”Nya religiösa rörelser”. I de flesta av läroböckerna presenteras Krishnarörelsen under denna rubrik. Ur en synvinkel är detta korrekt, eftersom Krishnarörelsen som religiös minoritet är ny i väst. Flera böcker underlåter dock att samtidigt nämna att Krishnarörelsen är en gren av *vaishnava*-traditionen, som är en av huvudtraditionerna inom hinduismen. Den här boken nämner dock rörelsens anknytning till Shri Caitanya Mahaprabhu, och det är otvivelaktigt en styrka som flera av de andra läroböckerna saknar.

Ganska tidigt i framställningen påstås det att Krishnarörelsen är ovanligt intolerant för att vara från Indien, eftersom rörelsen menar att det är en synd att placera Brahma eller Shiva på samma nivå som Krishna. Detta är dock inte Krishnarörelsens påhitt, då denna instruktion återfinns i en vers från *Padma Purana*, en av *Veda*-skrifterna. Däri förklaras att det är ett symptom på ateism när man jämför dessa devas (halvgudar) med Krishna. Flera av de böner som Brahma och Shiva riktar till Krishna bekräftar också klart skillnaden mellan dem. Brahma och Shiva dyrkar också Krishna, och därför kan de inte vara jämförbara med Honom.

Påståendet att Krishnarörelsen på omvägar söker införa det indiska kastsystemet i Sverige är direkt fel. Det är just detta system som Krishnarörelsen med stöd av *vaishnava*-litteraturen motarbetar. Det indiska kastsystemet av idag är inte det ursprungliga vediska samhällssystemet. Krishnarörelsen bygger på Shri Caitanya Mahaprabhus lära. I indisk historia är Han också känd som en stor social reformator då Han bekämpade stellet i det degraderade kastsystemet. Men han förkastade inte det ursprungliga samhällssystemet — *varnashrama-dharma*. Han betonade

också att alla har samma möjlighet och rätt till andlig utveckling. I detta sammanhang måste vi ha klart för oss att införandet av *varnashrama-dharma* inom Krishnarörelsen är ett mycket kontroversiellt ämne som livligt diskuteras. Eftersom rörelsen själv fortfarande diskuterar om och hur man ska införa det inom själva rörelsen, är det minst sagt överdrivet att hävda att rörelsen vill införa detta samhällssystem i Sverige. Vi rekommenderar att man bör vara försiktig då man presenterar detta ämne i förbindelse med framställningen av Krishnarörelsen.

7.2.2. HELA LIVET (Olivestam/Thoresen/Westermark, Liber 1994)

7.2.3. LIVSTRO (Olivestam/Thoresen/Westermark, Liber 1996)

Dessa två böcker har ungefär samma framställning av Krishnarörelsen. De har sin styrka i att Krishnarörelsen placeras i ett kapitel om hinduismen, under rubriken ”Med rötter i hinduismen”. Ännu bättre vore om man också påpekat vilken hinduisk tradition Krishnarörelsen tillhör. Framställningen i övrigt är tillfredsställande. Ett par småsaker bör ändå påpekas. Det gäller främst disponeringen av utrymmet. När trettio rader används till Krishnarörelsen, tycks det onödigt att bruka hela 25% av utrymmet till att diskutera kontroversiella saker som kidnappning och avprogrammering. Det är också felaktigt att påstå att rörelsen utan framgång har hävdat att detta är ett brott mot religionsfriheten. AKO:s kidnappningar och avprogrammeringar har fått hård kritik de senaste åren, både från religionsforskare och rättsväsende, och som ett resultat av detta har dessa aktiviteter i Sverige starkt reducerats. Ämnen som avprogrammering och kidnappning är relevanta när man diskuterar NRR, men det är kanske bättre att diskutera detta under ett eget kapitel, så som man gjort i boken *TEMA - TRO I TID OCH RUM*.

7.2.4. LIV OCH MENING (Rundblom/Ber/Nemer, Aros 1994)

I förordet fastslår boken dogmatiskt att ingen kan ha rätt när gäller de grundläggande livsfrågorna, t.ex om Gud finns eller inte. Den varnar öppet för alla som försöker ge sådana svar. Författarna säger i förordet att de ”vill gärna att du tänker själv”. Detta är givetvis en sympatisk princip, men om man går så långt att man påstår att en person inte ”tänker själv” därför att han godtar en absolut sanning om tillvaron, då är detta ett påstående som mer begränsar tankefriheten än försvarar den. Man tillhör trots allt en religion därför att man godtar dess förklaring av verkligheten, och man kan inte utesluta att en person har kommit till en sådan slutsats genom en kritisk, granskande hållning. Gör man det är man dogmatisk och motsäger sig själv, vilket är precis vad författarna gör i förordet, ”Om en medlem i t.ex Krishnarörelsen säger sig acceptera en absolut sanning, kan han inte sägas tänka själv”. Detta är en mycket märklig inställning. Hur värderar man enligt denna uppfattning i så fall de som efter att ha ”tänkt själva” kommit fram till att det måste finnas en absolut sanning eller en Gud? Det finns många kända filosofer som gått den vägen, t.ex Sokrates, Platon, Descartes, Einstein och Martin Heidegger för att nämna ett fåtal.

7.2.4.1. Medlemskap i Krishnarörelsen: ”flykt från livet”

Förordets negativa attityd till alla som anser sig ha svar på livsfrågorna återfinns också senare i boken. Man väljer att behandla NRR i kapitlet ”Vad ger livet mening?” under rubriken ”Att fly från livet”. Inledningen till kapitlet lyder som följer, ”Livet kan kännas svårt och komplicerat, allt verkar omöjligt och meningslöst. Hur lätt är det då inte att smita undan problemen, söka en genväg till lyckan. Det finns så många sätt att springa ifrån sina problem men ett har de gemensamt, de är återvändsgränder”. Redan i denna inledning intar författarna en klart partisk ställning i livsfrågor; medlemskap i Krishnarörelsen anses vara ett sätt att fly livet, och rörelsen har därför inget verkligt värdefullt att erbjuda. Författarna säger därför indirekt att Krishnarörelsens tro eller livsuppfattning inte är sann. Detta står återigen i bjärt kontrast till

förordets uppmuntran till att ”tänka själv”: Hur kan man genom denna bok lära sig att ”tänka själv”, när författarna här definierar medlemskap i Krishnarörelsen som en ”flykt från livet”? Borde inte läsarna själva få avgöra den saken, om de nu tillåts tänka självständigt?

7.2.4.2. Medlemskap i Krishnarörelsen jämförs med drogmissbruk och självmord

Kapitlet ”Att fly från livet” har fyra underrubriker: 1) Droga sig undan livet 2) Överlåta ansvaret 3) Att göra kroppen till huvudsak 4) Att ta sitt liv. Medlemskap i en NRR framställs alltså som ”att fly från livet” genom att ”överlåta ansvaret”. Medlemmar i Krishnarörelsen anses med andra ord ha överlåtit ansvaret för sitt liv till någon annan; de tänker inte längre själva, utan överlåter ansvaret till de andliga ledarna. En medlem i Krishnarörelsen jämförs med en drogmissbrukare eller självmordskandidat, eftersom detta bara anses vara olika former av ”flykt från livet”.

I boken finns en bild av medlemmar ur Krishnarörelsen, och bildtexten förklarar att rörelsen är ”mycket svår att bryta sig ur”. Vi har redan förklarat att detta påstående inte har några religionssociologiska belägg. Folk ansluter sig till och lämnar Krishnarörelsen hela tiden — utan svårigheter.

Boken försöker att etablera en sektdefinition som antas visa gemensamma drag hos NRR. Många av symptomen passar inte in på Krishnarörelsen, och de som passar in är bara avsedda att ge ett ensidigt negativt intryck. Vi kommenterar här några av punkterna i denna sektdefinition:

”De kräver att medlemmarna lyder utan att ifrågasätta”: Krishnarörelsens medlemmar uppmuntras att ifrågasätta varför saker och ting är som de är. Detta är en princip som är etablerad av Krishna Själv i *Bhagavad-gita* (verserna 4.34 och 18.63) och är faktiskt en viktig del av det andliga livet. Man uppmanas inte till blind tro eller blind lydnad. Om författarna mera ingående hade studerat litteraturen och hur dess slutsatser tillämpas inom Krishnarörelsen skulle de ha fått en helt annan förståelse av denna fråga. Det pågår nämligen ständigt ideologiska diskussioner inom rörelsen, och dessutom har den en egen akademisk tidning för kritiska diskussioner med personer utanför rörelsen. Det betyder självklart inte att dessa aktiviteter inte kan utvecklas till det bättre.

”De håller medlemmarna fullt sysselsatta med att värva nya medlemmar eller sälja saker för i att dra in pengar till rörelsen”: Det är helt normalt för andliga rörelser att predika och samla donationer för att upprätthålla verksamheten. Det gör även kyrkan. Alla propagerar för sin sak; detta är inget specifikt för NRR. Att missionera och predika är också en naturlig aktivitet för en religion eller religiös grupp. Man måste också komma ihåg att Krishnarörelsen nu för tiden ökar sin församling, vilken består av medlemmar som har sitt eget liv ute i samhället.

”De isolerar medlemmarna och motarbetar deras kontakter med sin familj och tidigare vänner som inte är sektmedlemmar”: Detta är direkt fel, och vi har redan behandlat denna punkt tidigare i rapporten.

”De lockar in nya medlemmar utan att berätta allt för dem. Först efterhand, i takt med att beroendet ökar, får man reda på mer av läran och vad som förväntas av en”: Andligt liv är inte bara en fråga om att omvändas till en tro, åtminstone inte i *vaishnava*-traditionen. Det är mer en fråga om utveckling och utbildning. Därför kan inte allt i andligt liv läras och förstås redan i början. Andlig utveckling är en gradvis process där man blir i stånd att förstå mer och mer ju mer man utvecklas, precis som man i en utbildningssituation förstår mer och mer ju mer man studerar. Denna anklagelsepunkt avslöjar okunnighet om andligt liv, men detta är, inte förvånande i en bok som klassar utbildningen i en andlig rörelse som bedrägeri och ”flykt från

livet”. I övrigt kan vi nämna att all kunskap som Krishnarörelsen erbjuder finns i böcker som vem som helst kan införskaffa och läsa. Ingen kunskap hålls hemlig.

I Krishnarörelsen finns en obligatorisk provotid på minimum ett år innan invigning, just för att personen i fråga klart ska förstå vad han/hon ger sig in på. Det är också vanligt att personer avråds från att flytta in i templet om de inte anses redo för det. Därför är det missvisande att presentera Krishnarörelsen som en ”medlemshungrig” sekt som gör närmast vad som helst för att värva medlemmar. Krishnarörelsens predikostrategi är inte att ”omvända”, utan att informera, upplysa och dela med sig. Tro är bara början av andligt liv; sedan måste man utbildas. Många som går med i Krishnarörelsen gör det först efter en längre tids kontakt och efter att ha övervägt detta beslut noggrant.

7.2.4.3. Vinklade frågor

I boken framförs också en del vinklade frågor som bygger på högst diskutabla premisser:

”Vad kan det finnas för lockelse i att någon annan bestämmer precis allt i ens liv?” Denna fråga bygger på fördomen att när du går med i en NRR ”dirigeras” ditt liv in i minsta detalj. Detta är en överdrift som avslöjar att författarna inte kan ha studerat hur livet i ett Krishnatempel fungerar. Även om ett tempel har en auktoritet (som vilken annan grupp som helst) tas oftast besluten efter öppen diskussion. Även om det läggs vikt vid att följa auktoriteter (vilket inte är unikt för NRR), råder en atmosfär av samarbete och hänsyn till individens önskan. En god andlig ledare vill hjälpa och tjäna dem han ansvarar för och inte utnyttja eller kontrollera dem. Det betyder inte att alla ledare inom Krishnarörelsen är perfekta. Det pågår därför diskussioner inom rörelsen om hur ledarna kan bli mera kvalificerade.

”Människor som tillhör olika sekter berättar att det är mycket svårt att lämna dem även om man vill. Vad kan det bero på?” Frågan är dogmatisk, eftersom förutsättningarna är felaktiga. Det finns inga belegg för att det är svårare att lämna Krishnarörelsen än någon annan social grupp man är starkt knuten till. Vi har också påpekat att det inte är någon mening med att försöka tvinga någon till andlig utveckling, eftersom det strider mot det andliga målet, gudskärlek, vilken måste vara helt frivillig för att vara äkta.

”Vad kan det finnas för faror med att låta en stark andlig ledare ta ansvaret för ens liv?” För det första ger inte en person upp ansvaret för sitt eget liv bara för att han/hon inom Krishnarörelsen underordnar sig en andlig läromästare. Personen får tvärtom ett större ansvar. Om han inte är redo att ta ansvar är han inte kvalificerad att bli en lärjunge. Det är en myt att *gurun* (den andlige läromästaren) kontrollerar lärjungens liv in i minsta detalj. Tvärtom förväntas lärjungen ta ansvar för sitt eget liv, i harmoni med de råd och den kunskap *gurun* ger. *Gurun* är en personlig lärare. Han är inte intresserad av att ”babysitta” sina lärjungar; detta är inte alls hans funktion. Om så vore fallet skulle lärjungen aldrig växa upp till att bli en självständig individ som tar ansvar för sitt eget liv. I det dagliga livet i Krishnarörelsen har *gurun* vanligtvis inte så mycket att göra med sina lärjungar. Lärjungarna bor i olika tempel, och de samarbetar med den lokala ledningen.

Det är också ett vanligt missförstånd att all auktoritet innehas av *gurun*. Inom *vaishnavatraditionen* är den andliga auktoriteten i stället fördelad mellan *guru*, *sadhu* och *shastra*. *Sadhu* syftar på övriga kvalificerade gudshängivna, och *shastra* på de heliga skrifterna. *Gurun* kan därför inte göra vad han vill med sina lärjungar; han måste ta hänsyn till vad andra erfarna gudshängivna och de heliga skrifterna säger. För övrigt måste en *guru* naturligtvis uppfylla vissa krav och följa vissa regler och föreskrifter, precis som vilken lärare eller ledare som helst inom andra områden. Han måste leva som han lär. Han har alltså inte en absolut auktoritet allena.

Frågan ovan utgår ifrån att *gurun* är en bedragare som utnyttjar lärjungen, ett antagande som avslöjar att man inte har någon verklig kunskap om förhållandet mellan *guru* och lärjunge. Det finns naturligtvis falska *gurus* som utnyttjar människors okunnighet, precis som det finns kvacksalvare inom medicinen. Men i skrifterna finns kvalifikationerna hos en äkta *guru* och en kvalificerad lärjunge beskrivna. Förhållandet dem emellan bygger på ett utbyte av tjänst och inte utnyttjande. Inom *vaishnava*-traditionen är detta förhållande väsentligt för den andliga utvecklingen; faktum är att det anses betydelsefullt inom de flesta hinduiska traditioner. Detta kan verka främmande för oss i väst, men man bör tänka sig för innan man kallar det exploatering. Att anklaga en äkta *guru* för att vara en härskarsjuk manipulatör är som att rikta motsvarande anklagelse mot påven eller Jesus.

7.2.4.4. Slutsats

Boken säger sig vilja uppmuntra till kritiskt och självständigt tänkande, men slutintrycket är, att även om man tillråds välja sin religion kritiskt bör man välja enligt det sätt författarna anger. Enligt deras sätt att se är t.ex Krishnarörelsen och dess lära bara en flykt från tillvaron, dvs en osanning. Boken är därför i själva verket dogmatisk i sina åsikter. Den beskriver medlemskap i en NRR som en flykt från livet, utan att beröra frågan om vad som är flykt och vad som inte är det. För en andligt sinnad person innebär t ex ordet ”flykt” något helt annat än de förklaringar författarna ger. Författarna tar på det sättet ställning i livsåskådningsfrågorna även om syftet är att lära eleverna att tänka kritiskt.

Vi anser att denna bok inte har något större värde som information om NRR och Krishnarörelsen; man blir inte mycket klokare efter att ha läst den. Boken innehåller flera typiska fördomar om sekter, men ger liten information om filosofin, livsstilen eller den andliga kulturen i t.ex Krishnarörelsen. De fördomar och myter författarna presenterar kan man lätt finna i massmedia, varför framställningen därför passar bättre som ett polemiskt debattinlägg i en tidning. Även om författarna vill skapa debatt är förutsättningarna för en sådan redan så vinklade att det inte kan bli frågan om en öppen kritisk debatt.

7.2.5. *ATT VÄXA MED LIVET* (Ryberg/Tidman, Gleerups 1993)

I denna bok presenteras Krishnarörelsen och andra NRR under kapitlet ”Tro i Sverige idag”. Krishnarörelsens anknytning till hinduismen är klargjord. Det hade dock inte skadat att också nämna vilken hinduisk tradition rörelsen representerar. Presentationen av Krishnarörelsen är ganska kort, ca tjugo rader. Det finns en liten felaktig upplysning: det är inte korrekt att man måste bo i ett tempel för att vara medlem. En tendens till respektlöshet visar sig när boken säger, ”...rabbla mantrat”. Meditationen på Hare Krishna-*mantrat* är inte bara ett ”rabblande” av några ord, även om det så kan tyckas. Det är ett lovprisande av Guds heliga namn, en upprepning av en bön, och den viktigaste aktiviteten för de som följer *vaishnava*-traditionen. Genom att istället förklarar meningen med meditationen på Hare Krishna-*mantrat* kunde man ha undvikit att förstärka rådande fördomar, och istället ge en ökad förståelse för denna aktivitet (som trots allt har sina motsvarigheter inom katolicismen och islam).

Det är inte heller korrekt att enhet med Krishna, i betydelsen att sammansmälta, är syftet med meditationen på Hare Krishna-*mantrat*. Det är mer korrekt att säga att man uppnår kontakt med Krishna genom att sjunga Hans namn och sålunda väcks en slumrande kärlek till Honom. När man presenterar Krishnarörelsen är det ytterst viktigt att förstå att den hängivne aldrig blir ett med Krishna så som *yogier* kan bli ett med Brahman (”världssjälen”). Den hängivne förblir alltid en tjänare till Krishna under alla omständigheter, som en person i förhållande till en annan.

Själens individualitet upphör aldrig; den når sin fullkomning då man blir en fulländad hängiven tjänare till Krishna. Detta är själens ursprungliga, naturliga position.

7.2.6. TEMA - TRO I TID OCH RUM (flera författare, Gleerups 1996)

Här finns ett särskilt kapitel om NRR. En och en halv sida ägnas åt Krishnarörelsen under rubriken "Indiskt färgade riktningar". Denna beteckning är inte direkt fel, men det är lite missvisande att beskriva Krishnarörelsen som enbart influerad av indisk vishetslära i stil med TM och Osho-rörelsen. Krishnarörelsen är *vaishnava*-hinduism, och anknytningen till hinduismen borde därför klargöras bättre. Detta är alltid önskvärt när man väljer att placera Krishnarörelsen som en NRR och inte som en gren av hinduismen.

I ett tillägg till sidorna om Krishnarörelsen finns också en två och en halv sidor lång intervju med Mats Watting, en nuvarande medlem av Krishnarörelsen. Detta utgör definitivt ett stort plus för framställningen. Det finns tre avsnitt om Krishnarörelsen: ett om historia och bakgrund, ett om läran och ett om familj och samhälle. Det bästa avsnittet är det som förklarar den historiska bakgrunden. Förklaringen av meditationen på Hare Krishna-*mantrat* och effekterna av detta är också mycket bra. Denna beskrivning är kanske den bästa av de som finns i de av oss granskade läroböckerna.

7.2.6.1. Familj och samhälle - kvinnor och män

Det finns flera saker att anmärka på i avsnittet om familj och samhälle. Detta ämne är alltid känsligt, speciellt när det gäller NRR. Man måste därför gå mycket varsamt fram för att undvika missförstånd och en påspädning av rådande fördomar, annars leder det lätt till en negativ respons om man inte ger en omsorgsfull förklaring. Detta har man nog inte helt lyckats med här. Ett av ämnena som tas upp är hierarkin i den hinduiska samhällsstrukturen. Ett annat är förståelsen av kvinnan.

Det sägs i boken att kvinnorna i Krishnarörelsen inte anses vara lika kyska som männen. Detta påstående är malplacerat, eftersom kyskhet enligt vanligt språkbruk anses vara en feminin egenskap. Därför är denna jämförelse svår att göra. Det är inte heller korrekt att kvinnan är mindre hängiven än mannen. Hängivenhet är en egenskap som tillhör själen, och själen är varken kvinnlig eller manlig. Därför kan hängivenhet uppväckas hos själen i såväl en kvinnokropp som en manskropp. Detta är inte beroende av kroppstyp, utan beror snarare på graden av uppriktighet och överlämnande.

Det påstås vidare i boken att förhållandet mellan kvinnor och män regleras mycket noggrant i Krishnarörelsen, därför att kvinnokroppen och manskroppen inte är jämställda. Detta är emellertid inte en korrekt förklaring; orsaken till reglerandet är snarare det faktum att de Krishnahängivna som bor i templen nästan uteslutande lever i celibat. För att underlätta detta och undvika att ge upphov till onödiga frestelser regleras umgänget noggrant. Regleringen är alltså ett sätt att respektera och underlätta medlemmarnas löften om celibat. Vi måste komma ihåg att det är exceptionellt liberalt att munkar och nunnor överhuvudtaget får bo i samma tempel; detta var otänkbart i ett indiskt eller hinduiskt tempel innan Shрила Prabhupad (Krishnarörelsens grundare) upprättade detta system för rörelsen.

Boken tar också upp att Krishnarörelsen anser kvinnans intelligens vara mindre än mannens. Enligt *Veda*-skrifterna finns det förutom de uppenbara fysiska skillnaderna också andra klara biologiska skillnader mellan manskroppen och kvinnokroppen. Det finns även psykologiska och intellektuella skillnader som man inte kan bortse ifrån. Det är inte bara i de hinduiska skrifterna

som skillnaden mellan manskroppen och kvinnokroppen påpekas; flera författare i västvärlden (bl.a psykologer och läkare) har skrivit böcker som drar samma slutsats. Vi kan tyvärr inte gå in på den debatten här, vilket skulle vara nödvändigt för att tillräckligt noggrant utreda vad skillnaden beror på.

I Krishnarörelsen har kvinnan samma möjlighet till andlig utveckling som mannen. Krishnarörelsen har t.ex kvinnliga präster och kvinnan kan utföra samma typ av tjänst eller arbete som mannen, under förutsättning att hon har de individuella kvalifikationer som krävs för tjänsten ifråga. Krishnarörelsen organiserar olika typer av arbeten utifrån principen ”rätt person på rätt plats”, oavsett om den aktuella personen är en kvinna eller en man. Man kan alltså inte jämföra kvinnans roll i Krishnarörelsen med kvinnans ställning i det indiska samhället. Vi anser ändå att skillnaden mellan mans- och kvinnokroppen kan ha positiva funktioner som kan vara till nytta för båda parter, så länge de lär sig respektera varandra för sina olika egenskaper och inte utnyttjar varandra. Problemet är inte att människor är olika, utan att de utnyttjas för sin olikhet. Det gäller att lära sig se likhet i olikhet samt att få skillnaderna mellan den manliga och kvinnliga naturen att fungera i ett samarbete till nytta för båda parter. Att utveckla en sådan attityd anses i Krishnarörelsen vara mer värdefullt än att försöka att göra alla lika. Att göra alla lika är omöjligt, men att göra alla likvärdiga är möjligt. Det kan självklart sägas mycket mer kring detta ämne, men det skulle i onödan öka omfånget av denna rapport.

7.2.6.2. Renlighet, barn och tider

Det är inte korrekt att medlemmarna i Krishnarörelsen måste duscha flera gånger om dagen samt efter varje toalettbesök. Standarden är två gånger per dag, och det inkluderar vanligtvis duschen man tar efter ett ”stort” toalettbesök. Denna renlighetsstandard är vanlig inom alla hinduiska traditioner.

Påståendet att barn över fem år måste skiljas från föräldrarna (när skolan är belägen på annan ort) är inte heller korrekt. I början av Krishnarörelsens historia inträffade detta några gånger, speciellt i USA, och Krishnarörelsen inser att detta var ett misstag i de flesta tillfällen. Men i Sverige finns det få exempel på detta. Numera rekommenderas man att undvika ett sådant arrangemang, och beslutet om var barnet ska gå i skola tas av föräldrarna.

Att säga att medlemmarna i Krishnarörelsen har en ”arbetsdag” mellan kl. 03.00 och 22.00 är en grov överdrift. För det första är den normala tiden att gå upp kl. 04.00. För det andra används morgontimmarna till meditation, sång och föredrag ur de heliga skrifterna i templet; alltså inget ”arbete” i vanlig bemärkelse. Själva ”arbetsdagen” för tempelinnevärdarna börjar för de allra flesta efter frukost, dvs ca 9.30-10.00. På kvällen samlas man gärna för ytterligare sådana tempelaktiviteter, och detta fungerar som en andlig rekreation. Normalt sett lägger sig de flesta mellan 20.00-22.00; dessutom kan man mycket väl ta sig en ”tupplur” någon gång under dagen om det skulle behövas.

7.2.6.3. Ägodelar och ledarskap

På flera ställen i boken finns en klar tendens till polemiskt språkbruk, såsom t.ex "den starkt centralkontrollerade rörelsen är byråkratiskt uppbyggd", eller "där bor medlemmarna i total egendomslöshet". Man bör för det första ha klart för sig att det är fullt normalt att inte ha många ägodelar om man väljer att leva i ett kloster eller tempel. Dessutom är det fel att påstå att Krishnarörelsens medlemmar lever i total egendomslöshet. De som bor i templet har också ägodelar, men oftast inga dyrbarare saker. Detta varierar dock från tempel till tempel. Många Krishnahängivna lever utanför templet och har vanligtvis en ganska normal situation i det

avseendet, men i templet råder i de allra flesta fall en mer försakad livsstil, vilket passar dem som föredrar ett enklare leverne. Templet fungerar som ett arbetskollektiv där man delar på uppgifterna, som t.ex städning och matlagning. På detta sätt blir det mer tid över för andliga sysslor. Det är alltså missvisande att ge intryck av att en Krishnahängiven måste leva i ett tempelkollektiv. Historien visar att de flesta gifter sig och flyttar ut ur templet efter ett tag, och tar då rollen som en församlingsmedlem.

Påståendena om ”stark centralkontroll” och ”byråkratisk uppbyggnad” är dogmatiska eftersom det inte förklaras varför eller på vilket sätt det skulle förhålla sig så. Författarna lär få stora svårigheter när de ska redogöra för i vilka avseenden Krishnarörelsen är byråkratisk. Krishnarörelsens grundare, A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad (Shrila Prabhupad), organiserade rörelsen på ett speciellt sätt just för att undvika onödig byråkrati och centralisering. Rörelsen har minimal administration och har dessutom en mycket decentraliserad organisationsform. Administrativt sett utgör varje tempel en självständig enhet som planerar sin egen utveckling. Templen blir bara direkt kontrollerade av högre auktoriteter om de börjar ändra på rörelsens filosofi eller bryter de etiska principer som rörelsen bygger på. Varje tempel har en ledare som administrerar den dagliga driften, men detta räcker inte för att motivera uttrycket ”starkt centralkontrollerad”. Om så är fallet vimlar det av ”starkt centralkontrollerade” institutioner i samhället. Men det ska medges att kritiska röster i rörelsen har påpekat att GBC (Krishnarörelsens högsta administrativa råd) har haft för liten kontakt med ”gräsrotterna” i rörelsen. Det pågår just nu livliga diskussioner om detta kan förbättras.

7.2.6.4. Konstruktiv eller destruktiv kritik

Boken innehåller ett separat kapitel som återger en del av kritiken mot NRR. Man bemödar sig inte om att göra någon åtskillnad mellan de olika NRR, och därmed får läsaren lätt intrycket att samtliga omnämnda rörelser berörs av all kritik som läggs fram. Det vore mer rättvist om man i de olika punkterna angav vilken NRR som avses.

Kritiken mot NRR sägs vara hårdast i USA och mindre hård i Sverige. Det påståendet börjar att bli förlegat. På 1980-talet kunde man säga att situationen var sådan, men idag är intresset för antikulturrörelserna på stark nedgång i USA. Deras huvudkritik om ”brainwashing” och ”mind control” vinner inget gehör hos varken akademiker eller domstolar. Boken påstår också att det i Sverige (i motsats till i USA) inte finns några organisationer som sysslar med kidnappning och ”avprogrammering”. Då vill vi påminna läsaren om att organisationen FRI stod bakom flera kidnappningar på 1980-talet, och att FRI så sent som 1993 sade sig dittills ha utfört över 70 st ”avprogrammeringar”. (från boken *Gud Är Blå* av Michael Rothstein).

7.2.7. VAD SKA MAN TRO? (Koskinen, Almkvist & Wiksell 1995)

I denna bok presenteras Krishnarörelsen i kapitlet ”Hinduism”, vilket inleds med en hel sida tillägnad rörelsen. Större delen av texten utgörs av ett referat från ett besök i templet, där författaren varit med om en tempelceremoni och ett föredrag över en vers ur *Bhagavad-gita*. Sålunda visar författaren att han ser Krishnarörelsen som en del av dagens levande hinduism. Boken påpekar också likheten mellan denna tempelceremoni och de som förekommer i indiska tempel, varför läsaren på detta sätt får ett klart belägg för Krishnarörelsens religionshistoriska äkthet.

Det är väldigt sparsamt med upplysningar om Krishnarörelsens filosofi och praktiska tillämpning, förutom ett fåtal detaljer från föredraget. Trots allt är tempelceremonin bara en liten

del av rörelsens verksamhet. Meditationen på Hare Krishna-*mantrat*, som är den mest väsentliga aktiviteten, förklaras t.ex inte alls.

Om man ska döma efter de upplysningar som ges (t.ex om medlemsantalet), ser det ut som om bokens framställning av Krishnarörelsen inte har ändrats sedan första utgåvan (från 1983). Mycket har hänt inom den svenska Krishnarörelsen sedan dess; exempelvis finns inte längre det tempel som nämns och avbildas i boken. Det intressanta är ändå att denna . framställning från början av 1980-talet inte har några spår av antikult-propaganda, och ironiskt nog blir bokens svaghet på så sätt istället dess styrka. Detta bekräftar ånyo att det är AKO:s åsikter som har förvrängt framställningen av Krishnarörelsen i läroböckerna. Innan FRI gjorde sitt intåg i mitten av 1980-talet, var det naturligt att framställa Krishnarörelsen som en hinduisk rörelse som etablerat sig i västvärlden. Först efter att FRI inlett sin verksamhet förvandlas Krishnarörelsen plötsligt till en ”sekt”, för att numera vara en ”destruktiv sekt”.

7.2.8. TEXTER OM LIVET (Olivesta, Liber 1995)

Detta är inte en vanlig lärobok utan en samling grundtexter från olika religioner. I anslutning till presentationen av hinduismen gör man en jämförelse mellan ett tempelprogram i Puri, Indien, och ett tempelprogram i ett Krishnatempel i Sverige. Grundtexten som används är ur *Handbok för Krishnamedvetande* av Harikesha Swami, en fd medlem och andlig mästare i Krishnarörelsen. Texten beskriver det dagliga livet i templet från morgon till kväll.

Framställningen harmonierar definitivt med kursplansidealet. Genom att låta rörelsen själv komma till tals, ger man läsaren en god möjlighet att bilda sig en egen uppfattning. Detta inslag i religionsundervisningen är också i linje med den fenomenologiska grundhållningen inom modern religionsforskning. Man försöker presentera religionen utan några förutfattade meningar. Författarna har bemödat sig med att kontakta de Krishnahängivna för att låta dem ge information själva. Detta initiativ är föredömligt.

7.2.9. LIVSRÅGOR FÖRR OCH NU (Alm, Natur och Kultur 1990)

7.2.10. RELIGIONSKUNSKAP FÖR GYMNASIET (Alm, Natur och Kultur 1995)

Vi behandlar dessa två böcker tillsammans, eftersom det är två mer eller mindre identiska utgåvor av samma basmaterial, åtminstone när det gäller framställningen av Krishnarörelsen. Ungefär en sida ägnas åt rörelsen i kapitlet ”Nyandlighet”, där man klart beskriver hur Krishnarörelsen bygger på traditionell *bhakti*-fromhet och att rörelsen går tillbaka till Shri Chaitanya Mahaprabhu i medeltidens Indien. Dessa böcker är praktiskt taget de enda som klargör Krishnarörelsens historiska rötter i *vaishnava*-traditionen. Samtidigt har förklaringen av Hare Krishna-*mantrat* en framskjuten plats, vilket är väsentligt. I det stora hela är framställningen en av de bättre. Den enda anmärkningen är att Krishnarörelsen anser den hinduiska kulturen (inte den indiska) vara överlägsen den västerländska. Mycket i den indiska kulturen av idag är inte hinduisk.

7.2.11. RELIGIONSKUNSKAP (Rodhe/Nylund, Liber 1991)

7.2.12. STUDIETEXTER TILL RELIGIONSKUNSKAP (Rodhe, Liber 1993)

Dessa två böcker hör ihop; den ena utgör studietexterna till läroboken. Läroboken har ett kort kapitel om nyandlighet. Det påpekas att vissa anser Krishnarörelsen tillhöra nyandligheten, eftersom den är en ny rörelse i väst, men författarna väljer att presentera Krishnarörelsen tillsammans med andra hinduiska världssamfund, som t.ex Ramakrishnamissionen och TM, i huvudkapitlet om hinduism. Detta är en bra lösning; det framgår klart att Krishnarörelsen

huvudsakligen är en gammal hinduisk tradition, även om den samtidigt kan representera nyandligheten för västvärldens befolkning. Framställningen av Krishnarörelsen är mycket kort, men allt som sägs är väsentligt. Så används t.ex en stor del av utrymmet till att ge en korrekt förklaring till reciterandet av Hare Krishna-*mantrat*.

Studietextboken har en text utvald från *Bhagavad-gita* som den är, översatt och kommenterad av Krishnarörelsens grundare A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad. Själva det faktum att en sådan text finns med är positivt, eftersom man på det sättet erkänner A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad som en auktoriserad läromästare inom hinduisk tradition. Man kunde dock ha valt en mer representativ text från *Bhagavad-gita*; versen som citeras (1.40) tar upp kvinnans position i samhällssystemet. Detta är ett helt underordnat ämne i *Bhagavad-gita*, och är därför inte representativt för *Bhagavad-gitas* budskap. *Bhagavad-gita* behandlar först och främst själens odödlighet och hängivenheten till Krishna, vilka är rent andliga ämnen. Kvinnans ställning i samhällssystemet är ett världsligt ämne, som enbart nämns i en vers. Det finns många andra verser som är långt mer väsentliga i förhållande till *Bhagavad-gitas* budskap. Trots detta är författarna värda en eloge för att de i kommentaren påpekar att Krishnarörelsen inte stöder det indiska kastsystemet, där tillhörigheten i samhällsgruppen (kaste) bestäms av födseln, utan företräder en samhällsordning där grupptillhörigheten baseras på individens läggning.

7.2.13. RELIGION (Thulin/EI, Interskol 1993)

Här ges de nyandliga rörelserna ett eget kapitel. Krishnarörelsen uppmärksammas med tio rader i kapitlet "Österländskt påverkade rörelser". I inledningen påstås dessa rörelser ha "inslag från båda kulturerna" (den västerländska och österländska). Vad det gäller Krishnarörelsen är detta en sanning med modifikation, eftersom läran bygger strikt på *bhakti*-skrifterna *Bhagavad-gita* och *Shrimad-Bhagavatam*. Även om det hör till *bhakti*-traditionens filosofi att respektera andra religioner och deras skrifter, som t.ex *Bibeln* och *Koranen*, är det inte korrekt att dessa böcker används inom Krishnarörelsen. Dessutom kan man fråga sig varför en tredjedel av utrymmet används till att beskriva Krishnarörelsens förhållande till *Bibeln*, *Koranen* och Jesus, speciellt som själva beskrivningen är inkorrekt. Krishnarörelsen ser definitivt Jesus som en gudomlig person, men inte som Gud Själv. I vilket fall som helst är detta inte det man främst bör känna till om Krishnarörelsen. Det borde åtminstone stå något om vikten av att sjunga Hare Krishna-*mantrat*, eftersom det är det väsentliga och det som Krishnarörelsen främst blivit känd för. Vi får intrycket att författaren varit föga intresserad av att presentera Krishnarörelsen; det hela verkar mer eller mindre vara ett hastverk.

7.2.13.1. Vinklad framställning

Bokens grundläggande syn på NRR framträder i det avslutande kapitlet om nyandliga rörelser. Efter att först ha använt 10-15 rader till att presentera varje rörelse, används en hel sida till att beskriva hur svårt det är att lämna sådana rörelser och hur hårt de håller i sina medlemmar. För att understryka detta återger boken en tidningsartikel med titeln "Kristinas kamp ur sektens grepp" men det saknas en motsvarande artikel om en nöjd "avhoppare" eller en nöjd medlem, och därför kan det klart fastslås att framställningen är vinklad och tendentiös.

Det påstås att "artikeln kan tjänstgöra som ett typexempel på erfarenheter från vilken andlig rörelse som helst". Detta är ett dogmatiskt påstående som helt saknar belägg. Vi har redan redogjort för att det inte finns någon forskning som påvisar att det är svårt att lämna en NRR. Likaledes är det svårt att bevisa att en tids medlemskap inom en NRR skulle leda till psykiska problem, vilket också påstås i tidningsartikeln. Forskningen visar däremot att de som varit i kontakt med AKO efter att de lämnat en NRR ofta har sådana negativa uppfattningar, vilka

uppenbarligen härrör från kontakten med AKO. Detta är fallet med flickan Kristina som beskrivs i tidningsartikeln. Hon förklarar hur hon blev "räddad" av FRI, som lovprisas både i tidningsartikeln och i frågorna som ställs till eleverna i slutet av kapitlet.

Visst skulle FRI kunna ge social hjälp till dem som lämnar en NRR, och det kan vara korrekt att Kristina ville begå självmord innan kontakten med FRI. Men man presenterar saken på ett sätt som ger en intrycket att ett medlemskap i en NRR ökar självmordsrisken. Det finns ingen som helst forskning som styrker detta. Att ge så stort utrymme till en sådan tidningsartikel gör att bokens framställning av ny andliga rörelser måste karakteriseras som klart vinklad.

7.2.13.2. Information eller skräckbild

Huvudproblemet i det avslutande kapitlet om nyandliga rörelser är att berättelsen i tidningsartikeln inte är representativ för fd medlemmar i en NRR. Författaren tar fram ett extremt exempel, och läsarna får lätt intrycket att detta är vanligt inom andliga rörelser. Författarna sympatiserar uppenbarligen med FRI och deras antikultåsikter. I det stora hela har boken ringa informationsvärde. Den går snabbt igenom t.ex Krishnarörelsen, men tar sig sedan god tid att ge en klassisk, fördomsfull skräckbild av NRR. De presenteras mer eller mindre som terrorgrupper vilka bara manipulerar och "håller fast" sina medlemmar mot deras vilja. Boken tycks inte vara intresserad av att delge saklig information, utan endast av att varna och svartmåla. Detta är återigen ett exempel på en bok som mer har karaktären av en partsinlaga i livsåskådningsdebatten än en kunskapsberikande lärobok.

7.2.14. TRO, TREND ELLER TRAGEDI? (Läroboksprojektet, Umeå universitet 1993)

Detta är en av två läroböcker som specialiserar sig på NRR, varför vi ägnar den speciell uppmärksamhet. Erfarenheter visar att lärare använder material från denna bok i undervisningen, trots att de tycker att den är vinklad, därför att alternativa specialböcker saknas. Författarna har som mål att ge en bred kunskap om några NRR. Boken innehåller tolv kapitel. Den behandlar elva rörelser, och det tolfte kapitlet handlar om det som kallas "Destruktiva sekter". Läsarna rekommenderas att läsa detta kapitlet parallellt med de andra kapitlen, vilket lätt leder en till uppfatta detta kapitlet som slutsatsen i boken.

7.2.14.1. Häxan och Hans och Greta

Författarna måste respekteras för att de uppenbarligen ansträngt sig att inhämta kunskap om Krishnarörelsen. De har t.o.m skickat manuskriptet till rörelsen för genomläsning, så att informationen ska vara så korrekt som möjligt. När man trots detta slutligen stämplar Krishnarörelsen som en "destruktiv sekt" (Krishnarörelsen är med på "sektlistan") får man ändå ett annat intryck. Istället tycks syftet vara att läsaren ska få klart för sig att NRR är "destruktiva sekter". Man får därmed slutintrycket att även om rörelserna tycks vara intressanta är de egentligen något man borde undvika. Därför får denna boken karaktären av att vara en partsinlaga i livsåskådningsdebatten, trots att den också har ett reellt informationsvärde. Även om författarna har inkluderat detta kapitlet för att ha med något om religionskritik, framgår det inte klart att författarna tar distans och framställer detta som organisationen FRI:s analys. I andra läroböcker som refererar till FRI:s sektkritik framgår det klart att författaren bara återger kritiken med distans precis som man återger en tidningsartikel.

7.2.14.2. Presentation av Krishnarörelsen

Framställningen är i stort sett korrekt. Den tycks vara ett resultat av ett ärligt försök att sätta sig in i filosofin och livsstilen, och det mesta är väl förklarat. Några saker måste ändå påpekas. Några av dem kan säkert inte författarna anklagas för eftersom boken komponerades i början av 90-talet, och vissa saker har ändrat sig sen dess. Det är t.ex inte korrekt att *gurun* (den andlige läromästaren) har absolut auktoritet i fråga om giftermål. Det är inte ens vanligt att *gurun* har något att göra med sina lärjungars giftermål. Under Krishnarörelsens ”pionjärdagar” hände det att *gurun* arrangerade giftermålen för sina lärjungar, men detta är numera mycket sällsynt. Anledningen är att *gurun* vill att lärjungarna själva ska ta ansvaret för sådana beslut. .

Att man får en andlig mästare efter några få månader i templet är heller inte korrekt. Man måste vänta i minst ett år och vara rekommenderad av en tempelföreståndare. Dessutom kan det hända att *gurun* inte inviger lärjungen, om denne inte är tillräckligt kvalificerad. Att anta lärjungar innebär ett stort ansvar och många förpliktelser, och för att inte lägga sten på börda har *gurun* rätt att vara restriktiv. I detta sammanhang måste ändå nämnas att det pågår diskussioner Krishnarörelsen huruvida man borde vara ännu mera restriktiv med att ge lärjungar invigning.

Det påstås att Krishnarörelsen har mycket stränga regler för umgänget mellan kvinnor och män. Med vårt västerländska synsätt kanske det tycks vara så, men jämfört med de vanliga hinduiska traditionerna är Krishnarörelsen mycket liberal. I Indien finner man t.ex inga exempel på att kvinnor och män bor i ett och samma tempel. Detta arrangemang är ett exempel på hur Shрила Prabhupad (Krishnarörelsens grundare) anpassade den hinduiska traditionen till västerländska förhållanden.

Det är inte korrekt att kvinnan har svårare att leva i celibat därför att hon är mer lustfylld än mannen. Att hon sägs vara mer lustfylld betyder inte att hon har större lust till sex. Egentligen är det mannens lusta som är mer koncentrerad på sex. Kvinnans lusta (till materiell njutning) är mer fördelad till olika saker. Kvinnan har av naturen, generellt sett, en starkare attraktion till ett materiellt komfortabelt liv än mannen har. Psykologer och läkare i västvärlden har också gjort undersökningar som bekräftar detta. Denna skillnad mellan mans- och kvinnonaturerna behöver inte alls vara ett hinder andligt sett, eftersom andligt liv inte enbart är beroende av försakelse; det avgörande är hängivenheten till Krishna.

När man hävdar att Krishnarörelsen anser västerländsk vetenskap vara värdelös, då denna inriktar sig på det materiella, måste det påpekas att allt materiellt har ett värde eftersom det kommer från Gud (Krishna). När materiella objekt används i Guds tjänst uppnår de sitt verkliga, fulla värde. De resultat vetenskapen kommer fram till har ett relativt värde, men när de används i Guds tjänst får de ett absolut värde. Allt materiellt får med andra ord ett värde när det på så sätt används i ett andligt syfte. Om vetenskapen emellertid inte godtar Guds existens och det faktum att Han är alltings ursprung, då har den inget absolut värde. En vetenskap som inte kan förklara både andliga och materiella fenomen är inte fullständig, och häri ligger svagheten hos den moderna empiriska vetenskapen. Istället för att försöka förklara de andliga fenomenen förkastar den på ett dogmatiskt sätt dessa såsom belägna utanför vetenskapens område. Den moderna empiriska vetenskapen är därför mycket begränsad i sin metodik, och bör då ej heller uttala sig om frågor såsom de om världens och livets ursprung. Denna kritik av den empiriska vetenskapen är inte unik för Krishnarörelsen; så kritiserade t.ex filosoferna Edmund Husserl och Martin Heidegger vetenskapen på liknande sätt redan på 1930-talet.

7.2.14.3. "Destruktiv sekt"

Detta begrepp är lanserat av FRI. Kapitlet om "destruktiva sekter" är utformat på basis av FRI-producerat material, vilket framgår av litteraturförteckningen. Boken återger även FRI:s "svarta lista", där de sekter som anses "destruktiva" har hamnat. Däri ges också kännetecknen på vad som skiljer en "destruktiv sekt" från ett "religiöst samfund". En "destruktiv sekt" definieras som en mer eller mindre halvkriminell grupp som terroriserar och exploaterar sina medlemmar, håller dem i total isolering och inte tillåter dem att tänka kritiskt och självständigt. Vi behöver inte kommentera dessa punkter eftersom detta redan gjorts tidigare i denna rapport. Religionshistorikern Michael Rothstein betecknar begreppet "destruktiv sekt", vilket används av FRI i Sverige, som helt absurt. Begreppet har ingen användning inom religionsvetenskapen.

Innan sektdefinitionen lanseras, inleds kapitlet med ett kort reportage och ett foto av en kvinna. Under sin tid i en sekt bad hon till Gud att Han skulle fylla bensintanken i hennes bil när den blev tom. Hon berättar att hon visste att tanken var nästintill tom när hon gav sig av, men att hon inte brydde sig om det därför att hon litade på att Gud skulle ordna upp det. När sedan Gud inte fyllde upp tanken trots hennes böner fick hon mindervärdeskomplex. Hon kom underfund med att hon måste vara en dålig troende som inte kunde få svar på sina böner. Exemplet är något löjeväckande och tjänar lätt till att ge en vrågbild av en person som är med i en andlig rörelse.

7.2.14.4. Missbruk av forskningsresultat

Under rubriken "Varför är sekter farliga?" tar boken upp fenomenet "mind control". Analysen är direkt hämtad från FRI-producerat material. Det påstås att amerikanska forskare har funnit likheter mellan den psykologiska tortyr som amerikanska fångar utsattes för under Koreakriget och den behandling medlemmarna får i så kallade destruktiva sekter. Man åberopar forskaren Robert Lifton, som 1961 skrev en bok om behandlingen av dessa amerikanska krigsfångar. För det första använde Lifton inte alls begreppet "mind control" i sin bok. För det andra står få amerikanska forskare bakom denna teori, som hävdar att sekter ägnar sig åt "mind control". Ett stort antal akademiker världen över har vänt sig mot synsättet att sekter manipulerar och styr sina medlemmar. Vi har redan nämnt att den största organisationen för psykiatriker i USA (APA) officiellt har deklarerat att begreppet "mind control" inte uppfyller vetenskapliga kriterier.

Även om det är sant att Lifton senare fann vissa paralleller mellan den behandling krigsfångarna utsattes för och vad medlemmar av en sluten och hårt kontrollerad sekt kan utsättas för, gjorde han också klart att hans teori har missbrukats, och använts för att fördöma grupper som inte alls uppfyller kriterierna för vad han anser vara ett totalitärt system. Lifton menar klart att det måste finnas tvång eller hot om våld för att det kan talas om tankekontroll. FRI:s analys i denna lärobok är alltså ett typexempel på sådant missbruk. Enligt Lifton finns det åtta kriterier som samtliga måste uppfyllas för att en grupp ska kunna sägas utöva manipulation av människor. I läroboken finns en lista över "destruktiva sekter" men ingen redovisning av på vilket sätt dessa rörelser skulle uppfylla dessa åtta kriterier. Hela framställningen blir därför dogmatisk och missvisande, även om man försöker ge intryck av att ha gått vetenskapligt tillväga.

Även om man godtar Liftons kriterier för manipulation (vilket de flesta akademiker inte gör), kan man svårligen påvisa dessa symptom hos en religiös grupp. Frånsett detta är det en uppenbar skillnad mellan Krishnarörelsen och amerikanska krigsfångar: krigsfångar sitter fängslade, till skillnad från Krishnarörelsens medlemmar. Detta påpekas dock inte, och resultatet blir att FRI (och läroboken) indirekt anklagar Krishnarörelsen för att syssla med "hjärntvätt", jämförbar med de metoder som användes mot krigsfångarna under Koreakriget. Man anklagar alltså indirekt Krishnarörelsen för att hos människor orsaka "panikkänslor, ångest, personlighetsklyvning och

hallucinationer” (*TRO, TREND ELLER TRAGEDI?* sid 99) vilket kan leda till självmordstankar. Frågan är då var det finns empirisk belegg för att hävda något sådant. Uttalanden från enstaka fd medlemmar räcker inte som bevis.

7.2.14.5. Ett antiklimax

Man påstår att ”mind control” kan leda till vansinne och självmord, och som bevis nämns tragedin i Waco, Texas, år 1994, där många sektmedlemmar antas ha begått självmord. För det första är det en öppen fråga om de verkligen begick självmord (rättsmål pågår fortfarande). För det andra redogörs inte alls för vad tragedin i Waco skulle ha med t.ex Krishnarörelsen att göra. Det kan inte påvisas att NRR, ”destruktiva sekter” inkluderade, har en högre självmordsfrekvens än samhället i övrigt. Att föra fram tragedin i Waco i detta sammanhang är ett utmärkt exempel på anekdotologik och missvisande generalisering som enbart syftar till att svartmåla de aktuella rörelserna på ett osaklig sätt.

Boken *TRO, TREND ELLER TRAGEDI?* börjar lovande men slutar i en religionsvetenskaplig ”tragedi”. De olika författarna har otvivelaktigt bemödat sig om att samla in grundliga upplysningar om de olika rörelserna. Men slutkapitlet om ”destruktiva sekter” gör att framställningen av samtliga rörelser blir till ett antiklimax. Även om författarna och förlaget enbart tagit med detta slutkapitel för att skapa en s k ”kritisk balans” i framställningen, kan man inte undvika att ifrågasätta karaktären hos denna typ av kritik. Man kan fråga sig vilken kritisk balans som skapas genom att framställa de flesta rörelserna (FRI:s ”sektlista” finns också i boken) som potentiella exempel på ”destruktiva sekter”. Det ges ingen empirisk redogörelse för varför dessa rörelser är destruktiva. Detta kapitel bidrar mer till att förstärka fördomar än att problematisera. Kritisk analys av detta slaget kan knappast gå fri från att stämpas som diskriminerande.

7.2.15. ETIK I SKOLAN (Thorsen/Olivesta, Almkvist & Wiksell 1991)

Detta är en specialbok om etik. Den ger därför ingen separat framställning av Krishnarörelsen. Men rörelsen omnämns ändå som hastigast i samband med en kort presentation av ny andliga rörelser. Det hävdas där att Krishnarörelsen är en hinduisk religion, som enbart skiljer sig från traditionen i Indien genom synen på kastväsendet. Detta är en sanning med modifikation. Även i Indien är det många som inte godtar att ens kasttillhörighet bestäms av födseln, detta därför att grundläggande skrifter som *Bhagavad-gita* och *Shrimad-Bhagavatam* definierar ens kasttillhörighet utifrån anlag och sysselsättning. Förståelsen av kastsystemet är inte Krishnarörelsens påhitt.

Det är heller inte korrekt att Krishnarörelsens ledare bestämmer medlemmarnas "kasttillhörighet". Krishnarörelsen har inte infört något kastsystem, varken det nuvarande eller det ursprungliga *varnashrama-dharma*. Men man försöker att engagera medlemmarna i enlighet med deras inneboende läggning och anlag. Detta är dock inte något speciellt för Krishnarörelsen; samhället i övrigt organiserar sig delvis också efter dessa principer.

I övrigt beskrivs kortfattat hur Krishnarörelsen har influerat människors matvanor genom sina vegetariska restauranger, vilket är korrekt. Detta är ett exempel på Krishnarörelsens kulturella bidrag till samhället.

7.2.16. UTBILDNINGSPAKETET

Utbildningspaketet består av videon *Tro, Hopp och Besvikelse* och en samling små häften, bl.a om "mindcontrol" och olika religiösa rörelser. Paketet är producerat av FRI med ekonomisk stöd från Skolverket. Vi analyserar här bara videon och häftet om Hare Krishna.

7.2.17. VIDEON TRO, HOPP OCH BESVIKELSE

Detta är en FRI-inspirerad video som gör anspråk på att vara en upplysningsfilm om den verkliga sanningen om "destruktiva sekter". I filmen ges en lista över de sekter som räknas som destruktiva, men filmen koncentrerar sig bara på fyra av dessa: Krishnarörelsen, Scientologikyrkan, Trosrörelsen och Livets Ord.

7.2.17.1. Avhoppares vinklade beskrivningar

Redan i titeln återfinns den första fördomen: Man får redan här intrycket att medlemskap i en sk destruktiv sekt leder till besvikelse. Titeln ger en missvisande bild av såväl medlemmar som fd medlemmar i nya andliga rörelser. Vi har tidigare i rapporten påpekat att de flesta som lämnar en NRR bibehåller ett gott eller neutralt intryck. Därtill måste läggas det stora antal aktiva medlemmar som är tillfredsställda.

Förklaringen till denna missvisande titel kommer i dagen när man ser varifrån informationen om rörelserna hämtats: den kommer enbart från negativt inställda fd medlemmar som varit i kontakt med FRI. Vi har tidigare i rapporten redogjort för hur sådana personer inte alls är representativa för medlemmar i rörelserna; de kan inte tjäna som saklig informationskälla, speciellt inte när de dessutom har blivit påverkade av propagandan från AKO.

Clas Wallenius, forskare och psykolog vid Institutionen för beteendevetenskap, Försvarets forskningsanstalt, säger i sin artikel "Vad är en sekt" (*Socionomen* 3,1995): "Att avhoppare gärna kritiserar den verksamhet de en gång var delaktiga i, är heller inget specifikt för nyreligiösa rörelser. Vi som är politiskt engagerade vet att det finns inga som är så bitska kritiker av ett politiskt parti, som de som en gång hoppat av".

7.2.17.2. Filmstilen

Förutom intervjuerna är filmningen upplagd på ett sådant sätt, att man får känslan av att se en skräckfilm snarare än en informationsfilm. De som producerar skräckfilmer har som syfte att skrämja och skapa fruktan, vilket är precis vad man försöker göra i denna "informationsfilm". Man spelar med andra ord enbart på folks rädsla och kombinerar detta med ensidig och vinklad information. Rörelserna får själva aldrig komma till tals och förklara sig, inte heller får en mer neutral part, som t.ex religionsforskare, uttala sig. Producenterna av filmen försöker ändå att ge intryck av att vara experter på NRR.

7.2.17.3. Generalisering

Filmerna gör på välkänt maner bruk av material som inte har något med de aktuella rörelserna att göra; man visar starka filmscener från katastrofen i Waco, Texas. Vad denna katastrof skulle ha för samband med rörelserna påpekas inte klart. Att något liknande aldrig hittills skett i dessa rörelser nämns inte, lika lite som man förklarar varför man tror att det skulle kunna ske i framtiden.

Osaklig generalisering förekommer också; man framför kritik som kan tänkas gälla en av de aktuella rörelserna, men eftersom de alla är sammanförda under rubriken ”destruktiv sekt”, får man intrycket att detta gäller alla rörelserna. Man nämner t.ex ekonomisk utpressning av medlemmarna som ett typiskt symptom på en ”destruktiv sekt”, men redogör inte för på vilket sätt t.ex Krishnarörelsen skulle bedriva sådan verksamhet. Alltihop bygger på lösa påståenden från negativt inställda fd medlemmar, som först och främst verkar vilja ge utlopp för sin frustration. Dessa känslor av frustration ska alltså stå för den allenarådande sanningen om dessa rörelser.

7.2.17.4. Kritik av normala religiösa traditioner

Krishnarörelsen kritiseras för att medlemmarna stiger upp tidigt på morgonen och undviker att äta under de tidiga morgontimmarna. Detta framställs som en form av mildare tortyr, vilken används för att manipulera medlemmarna så att de blir fråntagna förmågan till självständigt tänkande. Denna framställning har sin orsak i okunnighet om de mest elementära aspekterna av andligt liv. Att stiga upp tidigt och meditera, utan att inta fast föda innan kl 08-09, utgör ett helt normalt inslag i kloster- och tempelliv inom alla större religioner i världen. Under medeltiden förde man i Nordens kloster en liknande livsstil. I Indien är det helt normalt för vanligt folk att stiga upp tidigt och gå till templet, eller utföra tempeldyrkan hemma, innan man äter eller går till arbetet. Men i denna filmen blir detta framställt som ett sätt att kontrollera rörelsens medlemmar. Filmen godtar alltså inte denna traditionella, helt normala företeelse som en religiös aktivitet.

7.2.17.5. Sammanfattning

Filmen *TRO, HOPP OCH BESVIKELSE* är sammanfattningsvis en ren antisektfilm. Den använder sig av anekdotologik, missvisande generaliseringar, ensidig och vinklad information. Eftersom den framställer traditionellt religionsutövande som en form av exploatering avslöjar den en klar okunnighet om vardagliga religiösa aktiviteter. Detta är direkt attack på det normala utövandet av den hinduiska religionen. Genom att öppet presentera Krishnarörelsens religiösa utövande som en sorts bedrägeri, avslöjar den brist på respekt och tolerans. Man kan därför undra hur det kommer sig att skolverket subventionerar en film av det här slaget. Som informationsfilm om olika rörelser är den så överdriven att den inte ens duger till att stimulera ett kritiskt tänkande. Detta är ingen upplysningsfilm om olika NRR, det är en upplysningsfilm om hur några negativt inställda fd medlemmar mår efter att ha lämnat dessa rörelser. Den är en därför en subjektiv partsinlaga i livsåskådningsdebatten och bör behandlas därefter.

(se Tillägg: *Kommentar till denna videon av religionssociolog Liselotte Frisk*)

7.2.18. HÄFTET "HARE KRISHNA"

Detta häfte sägs vara baserat på ”sektens” eget material och fd medlemmars berättelser, vilket dock inte hindrar att texten innehåller många fel och missvisande framställningar. Vi kan inte ta upp alla punkter här; vi koncentrerar oss i stället på de viktigaste.

Att man har med en fd medlems berättelse garanterar inte alls innehållets sanningshalt. Tidigare i rapporten har vi redogjort för att negativt inställda fd medlemmar är i minoritet (max 15%) och att de oftast nått sin slutliga inställning genom samröre med en AKO. I häftet citeras flitigt ur Lotta Danielssons bok *Väg Utan Skäl*. Lotta är en fd medlem i Krishnarörelsen som har arbetat för FRI. I detta sammanhang bör man åtminstone vara medveten om att det också finns många fd medlemmar som inte delar FRI:s och Lottas uppfattningar. Det faktum att författarna har använt Krishnarörelsens eget material (som t.ex *Bhagavad-gita*) betyder inte att de har förstått det på

rätt sätt. Vi ska ge flera exempel på brister i deras tolkning av rörelsens förståelse av *Bhagavad-gitas* filosofi.

7.2.18.1. En äkta andlig mästare

Författarna påstår (sid 4) att Krishnarörelsens grundare, A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad ("Shrila Prabhupad"), gjorde sin egen tolkning av *Bhagavad-gita* och att man enligt denna tolkning kan nå Krishna enbart genom *gurun* (sid 5). De påstår också att han gav sig själv namnen "Bhaktivedanta Swami Prabhupad", som tillägg till sitt ursprungliga namn Abhay Charan (A. C.).

Författarna försöker framställa Shrila Prabhupad som en självutnämnd, privat *guru* som är ute efter anhängare, vilket också ska förklara varför han varnar "för alla oäkta andliga mästare" (sid 5). Man försöker med andra ord att indirekt framställa honom som en självisk bedragare. På så sätt försöker man göra sin kritik av Krishnarörelsen mer trovärdig. Därför nämns inte heller Krishnarörelsens förankring i hinduismen någonstans i häftet. Frågan är då vilken auktoritet författarna har till att avgöra huruvida Srila Prabhupad är en oäkta andlig mästare?

Det är en vanlig taktik bland AKO att försöka klassificera vissa andliga rörelser som oäkta religion. De kommer dock att få stora svårigheter när de ska redogöra för på vilket sätt Shrila Prabhupads etablerande av Krishnarörelsen är ett oberoende, privat påhitt som saknar en solid förankring i en etablerad religiös tradition. Shrila Prabhupad åtnjuter stor respekt som *guru* och lärd akademiker, både i Indien och i västvärlden. Den indiska regeringen har låtit trycka ett minnesfrimärke med Shrila Prabhupada motiv, och TV-serien om hans liv, omfattande 52 episoder, visas varje vecka på bästa sändningstid i Doordarshan, den nationella TV-kanalen. Shrila Prabhupad är också mycket respekterad bland akademiker för sina högst kvalificerade översättningar av *Veda*-skrifterna. Hans översättningar och kommentarer är inte alls hans privata tolkningar, utan följer noga de som getts av tidigare andliga mästare i *vaishnava*-traditionen.

Shrila Prabhupadas resa till västvärlden var en uppgift som tilldelats honom av läromästarna i traditionen. Detsamma gäller namntilläggen. Att försöka framställa Shrila Prabhupad som en oberoende, privat *guru* är därför felaktigt. Principen att man kan nå Krishna enbart genom *gurun* är heller inte Shrila Prabhupads påhitt; den har etablerats av Krishna Självt i *Bhagavad-gita* (verserna 4.1 och 4.34). En äkta andlig mästare upprepar Krishnas instruktioner utan att ändra något, varför Shrila Prabhupad också kan varna för falska andliga mästare utan att anses vara arrogant.

7.2.18.2. "Det jämlika klassamhället"

Häftet ägnar två sidor åt *Det Jämlika Klassamhället*, en bok om det vediska samhällssystemet skriven av Harikesha Swami, en lärjunge till Shrila Prabhupad. Denna bok representerar inte Krishnarörelsens officiella hållning i samhällsfrågorna, och den kan därför inte användas till att förklara Krishnarörelsens inställning. Rörelsen har ännu inte beslutat om och hur den ska etablera detta samhällssystem internt. När författarna av häftet påstår att systemet redan praktiseras i rörelsens kollektiv i Sverige och att man har planer på att införa det i Sverige, då framstår de som oinformerade och en aning paranoida.

7.2.18.3. Regler (att inte se skogen för bara träd)

I häftet används mycket utrymme till att noga räkna upp alla de olika regler man måste följa när man lever i ett Krishnatempel. Reglerna är definitivt en del av *vaishnava*-kulturen, men de är inte

väsentliga i sig utan att syftet är klargjort. När man bara räknar upp reglerna utan att förklara deras syfte, då har man missat hela poängen. Det kallas att inte se skogen för bara träd. Syftet är helt enkelt att man ska minnas Krishna, så att man oavbrutet kan tjäna Honom i hängivenhet. Reglerna hjälper en att fästa sitt sinne på Krishna. Glömmer man detta slutgiltiga syfte kan reglerna framstå som svåra och förtryckande, och det är detta intryck författarna och Lotta ger i detta häfte. För dem som inte har intresse av att tjäna Krishna kan livet i ett tempel framstå som fyllt av störande regler, men för dem som vill överlämna sig till Krishna är reglerna inte förtryckande utan befriande. Det är därför missvisande att fokusera på reglerna och glömma hängivenheten till Krishna. Slutligen måste det påpekas att Krishnarörelsen inte följer särskilt många regler i jämförelse med en del andra hinduiska traditioner i Indien. En annan sak är, att självfallet passar tempellivets disciplin inte alls för alla hängivna av Krishna. De som bor utanför templet och tillhör församlingen får själva avgöra till vilken grad de vill följa de olika reglerna. Då detta inte nämns i detta häfte, ger man ett felaktigt intryck av den andliga kultur Krishnarörelsen förmedlar. Krishnamedevotande kan praktiseras på många olika nivåer; men i templet finns den mest krävande disciplinen.

7.2.18.4. Kvinnor, barn och relationer

I detta kapitel finns en mängd felaktigheter. Vi vill inte gå in på detta ämne i detalj, eftersom det redan diskuterats tidigare i rapporten; vi nöjer oss med några kommentarer:

Sexualiteten är farlig och den "sexuella skulden" läggs på kvinnan: Oreglerad sexualitet är inte någonting positivt, varken materiellt eller andligt sett. Så ser man det i alla genuina religiösa traditioner. Mannen är lika ansvarig som kvinnan för "sexskulden".

Kvinnan får inte se någon annan man än sin egen i ögonen: Detta praktiseras inte i någon större omfattning inom Krishnarörelsen. Det förekommer däremot fortfarande bland mycket kyska kvinnor i Indien. Inom Krishnarörelsen följer vi inte denna standard, även om man lär sig respektera de löften om celibat och äktenskap som tagits. Folk i västvärlden måste också lära sig respektera att det finns människor som följer en kultur där en kvinna (eller man) gör det helt klart att hon/han tillhör sin make/maka och därför uppträder reserverat i sitt förhållande till andra av motsatt kön.

Kvinnorna står bakom männen vid ceremonier för att inte "fresta" männen: Detta är inte längre särskilt vanligt. Nu står kvinnor och män på var sin sida av tempelrummet, om bara lokalen i fråga tillåter detta arrangemang.

Gurun bestämmer vilka som ska gifta sig med varandra: Detta var korrekt vid vissa tillfällen förut, men det kan inte sägas gälla numera.

Det är vanligt att man gifter sig borgerligt med utländska medborgare för att de ska få stanna i Sverige, samtidigt som man är gift med någon annan i gruppen: Detta har aldrig varit vanligt, och det förekommer inte alls numera.

Syftet med äktenskapet är att föda och uppfostra barn till Krishnas tjänst: Vore det så skulle ett barnlöst äktenskap vara meningslöst. Det finns emellertid många syften med ett äktenskap; ett är att begränsa sexlivet till att omfatta endast en partner. Ett annat är att uppfylla det psykologiska behovet av att ha en vän och samarbetspartner i livet. En man och en kvinna kan på det sättet stödja varandra så att de kan tjäna Krishna med ett fridfullt sinne. Syftet är också att slutligen förverkliga att man inte kan bli fullkomligt lycklig genom ett sådant tillfälligt förhållande, som bara varar på sin höjd ett liv.

Det påstås att barnen anses tillhöra ledaren och att pojarna blir sända till Indien. Detta är missvisande. Barnen står under föräldrarnas kontroll innan de blivit vuxna. Ingen sänds till Indien numera, även om det ibland förekom tidigare. Detta är saker som Krishnarörelsen har ändrat på.

7.2.18.5. Människan

På sid 16 försöker författarna förklara Krishnarörelsens förståelse av människan, men här går de lite vilse; de påstår att Krishnarörelsen ser kroppen och sinnet som en illusion och därför uppmuntrar människor att förneka dessa. I *vaishnava*-traditionen anser man inte kroppen och sinnet vara en illusion. De är verkliga, men tillfälliga, precis som en dröm. En dröm är verklig, men den varar bara en stund. Kroppen och sinnet kommer från Krishna, och allt som kommer från Krishna är verkligt. Därför kan man inte förneka kroppen och sinnet eller underlåta att ta väl hand om dem; det vore oansvarigt. Man måste använda dem på ett sätt som är gynnsamt både ur andlig och materiell synvinkel. Illusionen består i att man tror sig vara kroppen och sinnet, och därför bör man inte använda dem på ett sätt som förstärker illusionen.

7.2.18.6. Andlig diskussion och ifrågasättande

Det påstås vidare (sid 17) att Krishnarörelsen anser det oandligt och närmast förbjudet att diskutera och ifrågasätta. Detta är inte korrekt, och vi har redogjort för det tidigare i rapporten. I *Bhagavad-gita* (verserna 10.9 och 4.34) fastslår Krishna att diskussion och ifrågasättande är en väsentlig del av den andliga kulturen. Däremot uppskattas inte arrogans eller grälsjuka. Det finns med andra ord en etikett som klart säger hur man ska diskutera och ifrågasätta. Man skall framföra kritik med respekt. Detsamma gäller om man har något att klaga över. Det är inte förbjudet att vara missnöjd eller att ha problem. Att vara öppen och att söka hjälp från andra när man har problem är självklart en del av den andliga kulturen. Det finns emellertid ett kultiverat sätt att göra detta på, och det måste man lära sig.

7.2.18.7. Slutsats

Det är mycket vi skulle kunna kommentera ytterligare i detta FRI-producerade häfte om Krishnarörelsen; vi har långt ifrån berört alla punkter. Det karakteristiska för innehållet är att man försöker framställa Krishnarörelsen som en oäkta religion, en "nyuppfunnen" rörelse med en mängd förtryckande regler, och att man inte får tänka eller utveckla sig själv. Det sägs t.o.m (sid 20) att personer som inte tålt reglerna och livsstilen har blivit psykotiska och nu är mentalpatienter och sjukpensionärer. Detta är en påstående som måste redogöras för individuellt innan det kan accepteras. Det är rätt att det finns exempel på sådana personer, men det bör också påpekas att de hade dessa psykiska problem redan innan de anslöt sig till rörelsen. Det är också klart att vissa inte lämpar sig för tempelliv. Ingen behöver dock få mindervärdeskomplex pga detta och skapa onödiga psykologiska problem för sig själv. Krishnamedvetande kan mycket väl praktiseras även utanför templen.

Sammanfattningsvis blir man inte mycket klokare på Krishnarörelsen efter att ha läst detta häfte, varken när det gäller dess filosofi, historia, kultur eller verksamheter i Sverige. Det enda som är verklig informativt är framställningen av reglerna och livsstilen. Ett plus är att de typiska "hårda" FRI-uppfattningarna om "tankekontroll" och "destruktiv sekt" inte förekommer i häftet. Författarna vägrar emellertid konsekvent att erkänna Krishnarörelsen som en genuin, hinduisk tradition. Detta allena är tillräckligt för att inte godta detta häfte som en del av ett genuint utbildningspaket.

7.2.19. LIVETS KURS (Bonnier utbildning 1996)

I denna bok finns sju sidor om nya religiösa rörelser. Av dessa används bara två sidor till att beskriva rörelserna, varav sju rader om Krishnarörelsen. Det finns i det hela ytterst lite information om de olika rörelserna. Ändå används en del utrymme till att nämna de extrema exemplen David Koresh och Jim Jones. Man kan undra varför just dessa exempel nämns i en så kortfattad framställning. Trots allt representerar dessa två flera hundra rörelser, och dessutom är dessa grupper inte ens representerade i Sverige. Att ta med dessa tjänar därför bara till att färga intrycket av nya religiösa rörelser i en viss negativ riktning. Denna vinkling blir mer förställd när man läser vidare i kapitlet om nya religiösa rörelser; där finner man bl.a en tre sidors intervju med FRI-medlemmar. Bortsett från detta används två sidor till att presentera FRI:s kritiska sektanalys. Föreningen FRI:s åsikter får tre gånger så stor plats som hela framställningen av samtliga nya religiösa rörelser. Kapitlet om nya religiösa rörelser i denna bok är huvudsakligen en framställning av FRI och organisationens uppfattning av dessa rörelser, och väldigt litet om rörelserna själva. Livets kurs är därför ett bra exempel på en bok som relativt okritiskt accepterat FRI som "sektexperter". Författarna bör ändå krediteras för att de sju raderna om Krishnarörelsen innehåller korrekta upplysningar. Speciellt bra är att Krishnarörelsen sägs "helt bygga på den hinduiska traditionen". Frågan är då varför Krishnarörelsen framställs som en ny religiös rörelse tillsammans med David Koresh och Jim Jones, och inte under kapitlet om hinduism tillsammans med de andra hinduiska traditionerna? Svaret är sannolikt att hela kapitlet är präglad av FRI:s synsätt. FRI och andra antikulturorganisationer försöker att alltid framställa Krishnarörelsen som en sekt (eller ny religiös rörelse) för att göra det möjligt att minska rörelsens religionshistoriska status som tillhörande en huvudreligion.

7.2.19.1. FRI-analysen

Det påstås att de som sluter sig till nya religiösa rörelser är mellan 15 och 25 år. Detta är statistiskt fel eftersom genomsnittsåldern hos medlemmar av dessa rörelser i Sverige är 25,2 år. Annars finner man att FRI-analysen inleds med de traditionella begreppen "destruktiv sekt" och "mind control". Här används också den mer sofistikerade varianten "tankestoppande tekniker" för att karakterisera sekternas medvetna försök att få kontroll över människor. Vi ska inte kommentera dessa begrepp eftersom de redan behandlats tidigare i rapporten. Vi hänvisar också till artiklar från religionsforskare under tilläggen. Men vi ska kort kommentera hur en del andra punkter i denna FRI -analys förhåller sig till Krishnarörelsen:

"Kritiskt tänkande stämplas som tecken på bristande trohet mot ledaren... kritik tystas ner... det anses opassande att ifrågasätta någonting i troslära eller livsstil" — Kritiskt tänkande anses i vaishnava-traditionen vara ett tecken på intelligens. *Bhagavad-gita*, vaishnava-traditionens grundbok, består just av ett filosofiskt samtal med många kritiska frågor. Krishnarörelsen har en akademisk journal med kritiska analyser från akademiker och representanter från andra religioner, och på nätet finns många konferenser där olika ämnen diskuteras livligt. Men det måste påpekas att Krishnarörelsen utbildar sina medlemmar till att föra fram kritik eller ifrågasätta på ett respektfullt och konstruktivt sätt. God kritik kräver god kultur. Respektlöst, utmanande och upproriskt framförande av kritik uppmuntras inte eftersom det harmonierar illa med traditionens etik och inte är gynnsamt för det andliga livet. Detta betyder inte att Krishnarörelsen påstår sig vara helt fri från auktoritära tendenser eller att den inte behöver leva upp till sin egen etik vad det gäller ifrågasättande. Men verkligheten är inte så svartvit som denna karakteristik från FRI ger intryck av.

"Verklighetsuppfattningen förenklas. Det blir en svartvit bild av världen som förmedlas" — Detta kan ske hos fanatiska nybörjare i Krishnarörelsen (såväl som i alla andra religioner och

rörelser), men det är inte alls standarden för en Krishnamedveten person. En mogen Krishnamedveten person kan se hur Krishna har en hand med i allt som sker, och därför ser han inte världen som en svartvit dualitet. Verklighetsuppfattningen förenklas alltså inte genom att måla en svartvit bild av världen, utan genom att man lär sig se hur Gud agerar i världen. Att verklighetsuppfattningen förenklas behöver i sig inte vara ett fel; religiösa visdomsskrifter har som syfte just att förklara en komplicerad verklighet utifrån enklare principer, som gör det lättare att orientera sig i och handskas med världen, dvs ge ”ett verktyg för analys och upplevelsestolkning”. Det är ett av syftena med all filosofi, ideologi och religion. Även FRI försöker att förenkla verklighetsförståelsen genom att ge en svartvit bild av sekterna.

”Ofta tar dessa ledare sig stora friheter i nytolkningar av olika tankar i den religiösa traditionen” — I vaishnava-traditionen läggs det stor vikt vid att följa traditionell utläggning av skrifterna. Den som predikar måste redogöra för hur det han säger stämmer med skrifterna och förståelsen hos de andliga mästarna i traditionen. Det finns inget utrymme för att ta sig stora friheter i nytolkningar, men det finns rum för att ge uttryck för sitt personliga förverkligande inom ramen för skrifterna och traditionen. Krishnarörelsen skiljer sig här klart från de andra rörelserna med bas i indisk andlighet som beskrivs i boken.

”Istället för ett lugnt sökande med analys och prövning av de olika livsåskådningarna, handlar det om att plötsligt avgöra sig... dess anhängare vill att man snabbt bestämmer sig att man skall bli medlem” — Detta försiggick möjligen i början av Krishnarörelsens verksamhet, helt enkelt därför att många var unga och idealistiska. De flesta andliga rörelser drabbas av denna idealistiska pionjärande i början. Nuförtiden uppmuntrar inte Krishnarörelsen människor att snabbt flytta in i ett tempel. De uppmuntras att hellre utveckla sitt Krishnamedvetande där de bor. Templen växer inte, utan det är antalet församlingsmedlemmar som ökar. Det värderas mer och mer noga vem som egentligen passar att bo i templet. I stället fokuserar Krishnarörelsen sig mer och mer på en gradvis och ”lugn” andlig mognad. Andligt liv måste alltid vara ett frivilligt och naturligt framåtskridande.

”Man utesluter alla andra vägar som dåliga eller till och med farliga. De andra är dömda till helvete eller undergång. Dess (rörelsernas) medlemmar fördömer alla andra som förtappade. De stora världsreligionerna verkar idag huvudsakligen för en ökad tolerans, man godtar att det finns olika vägar till Gud och vill tona ned värvande av människor till den egna tron, proselytismen” — Detta är inte alls Krishnarörelsens attityd till andra religioner. (se kapitlet om Krishnarörelsen). Krishnarörelsen tar t.ex del i interreligiösa dialoger över hela världen. I denna fråga följer Krishnarörelsen strategin hos världsreligionerna. Det måste ändå påpekas att religiös tolerans inte behöver innebära att man slutar predika och uppmuntra människor att följa den egna tron. Man tillhör trots allt en tro därför att man finner den bäst. Men man ser också värdet i att följa andra vägar.

Med detta som bakgrund blir det problematiskt att försvara varför Krishnarörelsen används som ett exempel på en sekt. Orsaken är självklart att boken okritiskt accepterar FRI:s analys och bedömning. Det finns också en tre sidors intervju med FRI-medlemmar som är fd medlemmar av Moonrörelsen och en annan kristet inspirerad rörelse. Vi ska inte kommentera detaljerna i denna intervju, utan bara kort konstatera att återigen blir subjektiva upplevelser från enstaka personer använda till att ge en generell negativ karakteristik av sekter. Detta gör framställningen ännu mer vinklad. Efter intervjun följer en del frågor vilka mer eller mindre förutsätter att FRI-analysen är vederhäftig.

Livets Kurs innehåller en av de mest vinklade framställningarna av nya religiösa rörelser av samtliga läromedel som vi har granskat. Boken har i hög grad anammat antikulturorganisationernas

åsikter; största delen av utrymmet använts till att återge deras åsikter. Titeln ”Nya religiösa rörelse” är därför något missvisande; det skulle hellre stått ”Organisationen FRI och dess syn på nyandligheten”, eftersom det huvudsakligen är detta vi får veta genom att läsa dessa sju sidor. Även om det påpekas av författaren att man kan finna ”seksymptomen” även i huvudreligionerna, räcker det inte för att undvika att detta kapitel om nya religiösa rörelser verkar diskriminerande på religiösa minoriteter. FRI:s sektanalys är som sektanalysen av vilken antikultorganisation som helst; den består för det mesta av en samling negativa anklagelser. Om författaren och förlaget tycker att FRI:s religionskritik är vederhäftig, borde kritiken åtminstone inte blivit placerad tillsammans med kapitlet om nya religiösa rörelser, utan stått som ett kapitel för sig. Då undviker man den diskriminerande effekten. Som boken är nu, verkar den som en partsinlaga i livsåskådningsdebatten, åtminstone vad gäller nya religiösa rörelser.

7.2.20. NY TID - NY TRO? (Arlebrand/Hermansson/Wallin, Gleerups 1998)

Ny Tid - Ny Tro? är en specialbok om nya andliga rörelser som täcker det mesta inom detta fenomen. Den är otvivelaktigt den mest omfattande boken om detta ämne som är skriven för skolan. Författarna måste krediteras för att ha gjort ett grundligt arbete. Det betyder inte att de undviker problemen som uppstår när man försöker att generalisera i detta ämnet. I början av boken försöker författarna försiktigt att ge en idé om vad som karakteriserar nyandligheten genom att ge indikationer och ställa vissa frågor. Vi finner påståenden som bl.a, ”Ibland blir det som från början var tankens frihet och längtan efter socialt umgänge ett fängelse” eller ”Plötsligt är det ett tydligt ’vi’ och ’dom’ och staketet blir en ogenomtränglig mur som ingen får passera”. Dessa indikationer kan verka tendentiösa, men författarna räddar sig delvis genom att också påpeka att dessa mekanismer finns i andra sociala grupper som t.ex familjen och det kristna klosterlivet. Det är alltså inte något speciellt för nya andliga rörelser.

7.2.20.1. Bokens huvudsakliga svaghet”

Även om den mindre problematiska termen ”nya religiösa rörelser och riktningar” används på bokens försida, väljer författarna att använda begreppet ”sekt” i början av boken för att ge en generell karakteristik av de många rörelser som behandlas. Man kan fråga varför författarna av en så ny bok fortfarande väljer att använda ett så laddat begrepp som sektbegreppet. Oavsett om man inte använder det ensidigt negativa och bedömande sektbegreppet om antikultorganisationerna, kan man inte undvika att laddningen i detta begrepp negativt påverkar framställningen och uppfattningen av de rörelserna som beskrivs. Även om *Ny Tid - Ny Tro?* generellt sett är en grundlig och bra uppslagsbok om olika rörelser i nyare tid, gör inledningskapitlet om sekter att den blir laddad i en viss negativ riktning. Detta är bokens huvudsakliga svaghet, och det drabbar speciellt en rörelse som Krishnarörelsen. Bortsett från att sektbegreppet i sig skapar en negativ laddning har Krishnarörelsen också svårt att känna igen sig i de flesta av de typiska sektdrag som beskrivs. Det förhåller sig inte så att alla rörelser som är sociologiskt ”nya” kan betecknas som sekter. Vissa religionsforskare menar därför att man ska skilja mellan ”ny religiös rörelse” och religiös minoritet när man forskar om sk nya andliga rörelser. Även om det är korrekt att Krishnarörelsen ”avviker från huvudlinjen i det religiösa livet i samhället” (enligt boken ett av de generella kännetecknen på en sekt), räcker det inte för att kategorisera rörelsen som en sekt. Detta kännetecken kan användas på vilken religiös minoritet som helst i en världsreligion.

7.2.20.2. Olika sektdrag och Krishnarörelsen

Vi kommer inte att i detalj visa sektkriterierna i denna bok inte passar in på Krishnarörelsen anno 1998, därför att vi redan har gått igenom det mesta tidigare, antingen under kapitlet ”Myter och

fördomar om nya religiösa rörelser” eller i analysen av enskilda läromedel. Men vi ska nämna några som inte redogjorts för tidigare:

”En del forskare vill beskriva sektens lära och budskap som ytliga kunskaper framställda med torftigt språk fyllt av klichéer. Det är alltså inget djuplodande intellektuellt budskap nykomlingen tar till sig utan ett budskap som istället präglas av starka och djupa känslor. Den starka gemenskapen och tryggheten i gruppen blir viktigare än några teoretiska diskussioner om sektens budskap och lära” — I vaishnava-traditionen varnas det för religion utan filosofi. På sanskrit kallas ensidigt känslomässigt utövande av religion för *sahajiya*, vilket betyder ”billigt”, dvs ytliga känslor utan djupgående filosofisk förståelse. En av de andliga mästarna i traditionen har sagt att ”Religion utan filosofi leder till fanatism och sentimentalism”. Omvänt gäller också — ”Filosofi utan religion blir till torr mental spekulation”. Vaishnavismens syn är alltså att religion (känslor av hängivenhet) ska vara grundade på filosofisk övertygelse. Därför har man i Krishnatemplet filosofiska föredrag varje morgon och kväll med diskussioner efteråt. Att studera *Bhagavad-gita* beskrivs av boken själv som dyrkan av Krishna (Gud) genom användande av intelligensen. Andligt liv måste alltså inkludera intelligensen. Därför kallas också *bhakti-yoga* för *buddhi-yoga*, dvs intelligensens *yoga*. Överlämnandet till Gud anses i *Bhagavad-gita* inte vara ett resultat av sentimentala känslor, utan följer naturligt efter en intelligent förståelse av Guds natur.

”I framställningen (för nykomlingen till sekten) redogörs det för hur grundaren eller ledaren fick den religiösa sanningen uppenbarad” — Krishnarörelsens grundare, A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad, startade inte Krishnarörelsen på grundval av någon uppenbarelse. Eftersom Krishnarörelsen tillhör en gammal religiös tradition, är etablerandet av Krishnarörelsen helt enkelt en naturlig del av traditionens evangeliska natur. A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupad kom till västvärlden för att predika därför att hans andlige mästare Shrila Bhaktisiddhanta Sarasvati Thakur redan 1922 gav honom denna uppgift. Men detta var inte heller Shrila Bhaktisiddhanta Sarasvati Thakurs påhitt; inkarnationen och helgonet Shri Chaitanya Mahaprabhu förutsade redan på 1500-talet att sjungandet av Guds heliga namn skulle komma att spridas över hela världen. Och i skrifterna står det också tydligt att sjungandet av Guds namn är huvudprincipen för andligt liv i denna tidsålder. Krishnarörelsen är alltså inte baserad på någon andlig ledares privata uppenbarelser eller påhitt, utan de andliga ledarna och den andliga kulturen är förankrade i en etablerad religiös tradition som baseras strikt på gamla hinduiska texter. Och det är skrifterna som är den högsta auktoriteten, inte *gurun*. Den andlige mästaren har betydelse därför att skrifterna betonar det, som t.ex Krishna gör i *Bhagavad-gita* (verserna 4.1. och 4.34).

Trots att de använder sektbegreppet, måste författarna krediteras för att de anser att människor som går med i sekter gör det av egen fri vilja och därför är ansvariga för sina val. På denna väsentliga punkt skiljer de sig klart från antikultorganisationernas analys, även om en del andra punkter är gemensamma. Det betyder att de avhåller sig från att bedöma huruvida rörelserna står för äkta religion eller inte. Vidare sägs det, ”Ett fåtal svenskar och västerlänningar använder sin valfrihet till att underordna sig läror och ledare som talar om vad man skall tro och hur man skall lära. Denna typ av religiösa grupper kallas sekter”. Man kan här fråga sig varför att underordna sig en lära och en religiös ledare ska vara ett speciellt kännetecken på en sekt. Om man inte underordnar sig en lära, hur kan man alls sägas tillhöra en världsreligion? Katolikerna underordnar sig påven och vissa buddhister underordnar sig Dalai Lama. Denna sektkaraktistik verkar därför något diffus, precis som de flesta andra försök att skapa en skarp skiljelinje mellan sekt och religiöst samfund.

I hinduiska traditioner är det vanligt att ha en andlig ledare (*guru*) och att underordna sig honom. *Guru* betyder lärare, och respekten för läraren är ett vanligt drag i hinduisk kultur, oavsett vad han/hon undervisar i. Olika hinduiska traditioner förespråkar också underordning av olika skrifter. Därför är det kanske lite kulturchauvinistiskt att göra denna detalj till ett sektdrag — enligt denna karakteristik måste stora delar av hinduismen och andra religioner karakteriseras som sekteriska.

”Sekten... vill inte bilda en vanlig församling och bli en tydlig del av samhällsstrukturen” — Krishnarörelsen har i många länder en väl utvecklad församlingsverksamhet. I vissa länder (som t.ex Sverige) är den inte så utvecklad, men det är på gång, och nuförtiden har detta arbete hög prioritet. Oavsett detta så är det inget som indikerar att Krishnarörelsen inte har eller vill bilda en församling. De flesta Krishnahängivna som tillhör ISKCON är församlingsmedlemmar, och andelen blir större och större.

Det finns ytterligare kännetecken som passar dåligt in på Krishnarörelsen, men eftersom de sammanfaller med kännetecken som beskrivits i andra läroböcker och har analyserats tidigare i rapporten, nöjer vi oss med dessa. Slutsatsen är att Krishnarörelsen inte hör hemma i sektkategorin enligt den definition som denna bok ger. Författarna måste ändå krediteras för att de har givit en någorlunda balanserad framställning av sektkritiken. Vi får läsa om den typiska kritiken från antikultorganisationerna, men boken redogör också för motkritiken från den nyare religionsforskningen. Detta är den enda bok som har fått med religionsforskningens kritik av tankekontrollbegreppet och föreställningen om att man ”luras” in i en sekt. Framställningen kunde blivit ännu mera balanserad om man tagit med fler punkter från religionsforskningens motkritik.

7.2.20.3. Gururörelserna och skrifternas betydelse

Krishnarörelsen beskrivs i kapitlet ”Andlighet med rötter i Indien”. Under rubriken ”Några kännetecken” försöker författarna att ge en generell karakteristik av de rörelser som har sina rötter i Indien. Det påpekas bl.a hur människor i västvärlden ofta har reagerat på de indiskt påverkade rörelserna därför att de har uppfattningar om förhållandet mellan *gurun* och lärjungen som är mycket främmande för vår kultur. Det är en viktig detalj som författarna här behandlar. Det är svårt att förstå hinduiska riktningar om man inte förstår betydelsen av *gurun* i det religiösa livet. Men om man tar exemplet med Jesus och hans lärjungar är förhållandet mellan *gurun* och hans lärjungar egentligen inte så främmande för vår kultur som det inledningsvis kan tyckas.

I hinduiska traditioner är det vanligt att ha en *guru*. Men det är här viktigt att förstå hur auktoriteten inte vilar på *gurun* allena, åtminstone inte i *vaishnava*-traditionen. Istället vilar den på en balans mellan *guru*, skrifterna och andra visa personers förverkligande. Om *guruns* uttalande inte är baserat på skrifterna och inte harmonierar med andra heliga personer i traditionen, är han inte en kvalificerad *guru* och man är inte förpliktad att följa honom. *Gurun* har därför ingen absolut auktoritet. Skrifterna utgör den grundläggande auktoriteten.

I många fall har *gurun* samma roll som byns präst tidigare hade i vår kristna kultur. Han fungerar som en vägledare och rådgivare i det dagliga livet. Sedan har man *gurun* som är lärare. Han har sin skola och sina elever. En annan form av *guru* inviger lärjungar som han utbildar i sitt *ashram*. De får ofta missionsuppgifter av *gurun*. Förhållandet mellan Jesus och de tolv lärjungarna är ett exempel på det sistnämnda. Det är därför inte helt korrekt (som författarna hävdar) att det personliga förhållandet mellan *gurun* och lärjungarna helt saknar motsvarighet i västerländska religiösa traditioner.

Författarna använder termen ”gurutraditionen” och ”gururörelserna” om de indiskt påverkade rörelserna. Vi vet inte varifrån de har fått dessa begrepp; de passar inte särskilt bra in på Krishnarörelsen — om de inte modifieras. Krishnarörelsen startades helt klart av en *guru*, A.C. . Bhaktivedanta Swami Prabhupad. Men han förde endast vidare en gammal tradition. Krishnarörelsen är en missionsorganisation inom *vaishnava*-traditionen, och även om *guruns* betydelse är viktig i traditionen så kan rörelsen inte karakteriseras som en gururörelse på samma sätt som Osho och TM. Det finns idag [1998] över 50 *gurus* i Krishnarörelsen, men det är viktigt att förstå att dessa *gurus* är underordnade samarbetet i organisationen.

I *vaishnava*-traditionen vilar auktoriteten på balansen mellan *gurun*, skrifterna och *sadhun* (andra visa personer i organisationen och traditionen). Detta skiljer också Krishnarörelsen från de flesta andra ”gururörelser” som kommit från Indien de senaste decennierna. Rörelsen följer direkt en ortodox hinduisk tradition. Den är en del av en gammal missionstradition, precis som kristendomen också är en gammal missionstradition baserad på Jesus order om att predika Guds budskap över hela världen.

7.2.20.4. Krishnarörelsen är ingen gururörelse

Författarna beskriver en del kännetecken på en *guru* och hans lära. Några av dessa kännetecken passar ändå inte in på Krishnarörelsen eller måste modifieras för att passa:

”*Guruns kunskap kommer från hans egen erfarenhet*” — Enligt *vaishnava*-filosofin kommer inte *guruns* kunskap från hans egen erfarenhet, utan från skrifterna så som han har hört det från sin egen *guru* och från de andra andliga mästarna i traditionen. En *guru* sägs vara kvalificerad när han kan kontrollera sitt inre sinne och sina yttre sinnen. Detta visar sig genom att han kan leva som skrifterna lär. När man lever som skrifterna och de tidigare andliga mästarna i traditionen lär, uppnår man ett praktiskt förverkligande av denna kunskap. Detta gör *gurun* kvalificerad att förmedla kunskapen till sina lärjungar. *Guruns* förverkligande är alltså inte oberoende av skrifterna och tidigare *gurus* i traditionen, och detta är en av de fyra kvalifikationerna hos en äkta *guru*. Självtutmånda *gurus* som enbart hämtar kunskap från sin egen erfarenhet räknas som kvacksalvare, och enligt skrifterna kan man inte göra framsteg om man följer en sådan *guru*.

”*Indiska gurus beskriver Gud som en opersonlig kraft som finns i allting. Gurun har insett att atman är brahman*” — Eftersom Krishnarörelsen tillhör den monoteistiska *vaishnava*-traditionen stämmer inte denna beskrivning på *gurus* i rörelsen. Framställningen av de indiskt påverkade riktningarna i denna bok delar en svaghet som många läroböcker om hinduism har: de tolkar hinduismen utifrån ett ensidigt monistiskt perspektiv. Enligt detta perspektiv anses Brahman eller världssjälens vara den högsta aspekten av det gudomliga. Det är korrekt att många hinduer har den uppfattningen, men Krishnarörelsen och *vaishnava*-traditionen är monoteistiska, dvs de dyrkar en personlig Gud som den högsta aspekten av det gudomliga. Flera av bokens kännetecken på *gurus* och deras lära passar därför inte alls in på Krishnarörelsen. T.ex är det inte tillräckligt för en *vaishnava-guru* att inse hur ”*atman* är Brahman”. Om man med ”Brahman” menar ”Gud”, är det enligt *vaishnava*-filosofin felaktigt att påstå att *atman* är Brahman. En *vaishnava-guru* måste i stället inse att *atman* (själens) är en del av Gud (Krishna) och att han är Hans eviga tjänare.

Dessa punkter visar återigen hur missvisande framställningar kan bli när man försöker att generalisera beskrivningen av flera rörelser. Författarna ger generellt sett en mycket tillfredsställande och pedagogisk beskrivning av både *gurus* och *yoga*. Men det är en stor brist att författarna inte diskuterar skrifternas betydelse för de olika hinduiska traditionerna, eftersom att det är skrifterna som utgör basen i traditionen. Det är korrekt att det finns flera rörelser (som t.ex

Bhagwan Rajneesh, dvs Osho) som med rätta kan sägas vara baserade på en *gurus* privata lära. Men Krishnarörelsen skiljer sig markant från sådana mer privata rörelser.

I kapitlet om *yoga* dyker samma problem upp. Författarna ger en ganska ingående förklaring av vissa typer av *yoga*. De gör också en observant kommentar genom att påpeka att *yoga* egentligen har ett vidare mål än bättre hälsa, vilket många i västvärlden tror vara målet för yogautövande. Men det står inget om *bhakti-yoga*, som enligt *Bhagavad-gita* utgör *yogans* fulländning. Inte mycket av vad som sägs om *yoga* i detta kapitel kan hjälpa en att förstå Krishnarörelsens yogautövande.

Sammanfattningsvis kan sägas att bokens generella karakteristik av andligheten med rötter i Indien verkar ganska genomarbetad. Materialet visar att författarna har satt sig in i ämnet. Men de har helt glömt att inkludera *vaishnava*-traditionens förståelse av *gurun* och *yoga*. Därför är materialet till liten nytta för förståelsen av Krishnarörelsen. Detta är en väsentlig brist, eftersom Krishnarörelsen är en av de rörelser som får mest utrymme senare i detta kapitel. Beskrivningen av sektbegreppet, *gurun* och yogabegreppet i denna bok visar omigen hur svårt det är att få Krishnarörelsen att passa in i en generell framställning av sk nya andliga rörelser.

7.2.20.5. Framställningen av Krishnarörelsen

Framställningen av Krishnarörelsen är ganska balanserad, och på flera ställen avslöjar författaren att han måste ha haft närmare kontakt med rörelsens medlemmar. Ett exempel på detta är: ”För en troende känns det enkelt att följa de fyra principerna. När kärleken till Gud växer är det lättare att avstå från egna behov och önskningsar”. Denna förklaring är ett gott exempel på hur utbildningen kan ge ökad förståelse av en rörelse genom inlevelse. Detta i sin tur bidrar till att förhindra fördomen om att Krishnahängivna är förtryckta därför att de måste följa regler och leva ett disciplinerat liv.

Under rubriken ”Hare Krishna i framtiden” påpekas hur Krishnarörelsen förändras, speciellt därför att den anpassar sig mer till samhället och utvecklar församlingsverksamheten. Det nämns också att det försiggår diskussioner om kvinnans ställning i rörelsen. Detta är väsentliga punkter att påpeka, och det visar återigen att författaren är informerad om utvecklingen i Krishnarörelsen.

Medan författaren i sin redogörelse för *gurun* och *yoga* underlät att nämna skrifternas betydelse, så finns det i beskrivningen av Krishnarörelsen en egen rubrik om *Bhagavad-gita*. Detta klargör rörelsens förankring i denna centrala hinduiska text. Ett par mindre felaktigheter måste ändå påpekas: enligt *vaishnava*-förståelsen är det inte ”Gud själv som talar genom Krishna” i *Bhagavad-gita*, utan Krishna är en *avatar*, dvs Gud i egen person som stiger ned och undervisar i hur man kan utveckla hängivenhet till Honom. Föreställningen om att Gud talar genom Krishna kommer från den monistiska traditionen inom hinduismen. Det är heller inte korrekt att ”De som inte kommit till Krishna och hans paradiset kommer att återfödas i några av de cirka 8,4 miljoner kroppar som står till förfogande varje gång”. Man kan också komma till Vishnus planeter eller uppgå i Brahman, den opersonliga världssjäl.

Under rubriken ”Läran om den ende guden” får man veta att Krishnarörelsens grundare ”tog fasta på föreställningen om Krishna som den ende sanne guden...” för att anpassa ”den indiska riktningen om *bhakti* eller gudsyrdkan till det västerländska samhällets förutsättningar”. Detta är en felaktig förklaring. Föreställningen om att endast dyrka Krishna har inget med någon kulturanpassning att göra, utan den bygger på Shri Chaitanya Mahaprabhus lära från 1500-talet, samt på slutsatsen i *Bhagavad-gita* där Krishna uppmuntrar Arjuna (och alla andra) att enbart

överlämna sig till Honom. Det finns mycket mer att säga om detta, men sådana teologiska diskussioner överskrider ramen för denna granskning.

7.2.20.6. Karismatiska ledare

Det finns flera saker som måste kommenteras i stycket under rubriken ”Auktoritärt styre”. Det gäller bl.a rörelsens påstådda auktoritära struktur, sk kasttillhörighet, kvinnans ställning och regleringen av umgänget mellan könen. Vi ska inte gå in på alla dessa saker här, eftersom vi redan har kommenterat en del av dem (i analysen av andra läroböcker från Gleerups förlag skrivna av samma författare). Vi nöjer oss med att nämna ett par av dessa som inte ekommenterats tidigare:

”Därför utser högre instanser i den världsomfattande rörelsen alla ledare. Ledaren bygger sin auktoritet och maktställning på karisma i förening med djupa kunskaper” — Detta är påståenden som måste modifieras. Ett exempel: en tempelförståndare blir inte utnämnd av ett speciellt högt organ, utan oftast av det nationella rådet (som i regel består av andra tempelförståndare). Det är alltså den lokala ledningen som tar hand om dessa saker. Många beslut inom Krishnarörelsen tas på lokal nivå. Det är också missvisande att hävda att ledaren bygger sin auktoritet enbart på karisma och djupa kunskaper. Det har utan tvekan förekommit att ledare inom Krishnarörelsen delvis har försökt bygga sin auktoritet på dessa saker.

Kritik har riktats mot bristfälligt ledarskap inom rörelsen. Orsakerna till detta kan vara flera; t.ex saknas utbildning i ledarskap. Men ofta kan problemet ligga i att vissa ledare inte är tillräckligt strikta när det gäller att följa den andliga disciplinen. Sådana ledare har vanligtvis förlorat sina positioner efter ett tag. En verkligt Krishnamedveten ledare bygger sin auktoritet på det faktum att han fått sig tilldelad denna uppgift, och han kan behålla den om han verkligen vill tjäna och ta hand om de personer han har ansvaret för. Han måste följa de andliga principerna och leva som han lär. En ledare i Krishnarörelsen måste med andra ord vara Krishnamedveten; han måste ha utvecklat *bhakti* och demonstrera detta i sitt förhållande till dem han ansvarar för. Det är ändå korrekt att rörelsen, speciellt i början, har haft ledare som kan karakteriseras som karismatiska och som visade sig inte vara i stånd att upprätthålla sin andliga renhet. Men detta är inte rörelsens natur per se; det är däremot inte ovanligt (och även delvis nödvändigt) att nya rörelser har starka karismatiska ledare i en uppbyggingsfas. Så länge man inte etablerat en religiös och social kultur och organisation, är man mer beroende av starka personligheter som kan leda. Men sen blir man mindre beroende av sådana ledare som ensamma tar hand om många aspekter av rörelsens aktiviteter. Denna utveckling har man tydligt sett i Krishnarörelsen.

Vi har tidigare påpekat att författaren på flera ställen demonstrerat att han är förtrogen med Krishnarörelsen. Men under rubriken ”Auktoritärt styre” finns tendenser till fördomsfull vinkling. Detta visar sig bl.a i ett delvis polemisk språkbruk. Som exempel kan nämnas: ”Istället för ett jämlikt samhälle eftersträvar Krishnarörelsen ett samhälle indelat i kaster där de andliga ledarna skall styra”, eller: ”Arbetet i tempel och missionsverksamhet leds och organiseras inte utifrån några västerländska ideer om församlingsdemokrati”. För det första är det inte alls ovanligt med en hierarki inom världsreligionerna. Påven är t.ex inte vald på demokratiskt vis. En religion som bygger på en uppenbarelsekrift kan av nödvändighet inte vara demokratisk som andra sekulära ideologier, därför att de oftast bygger på skrifternas absoluta auktoritet. Sålunda är det på ett sätt malplacerat att värdera en religion eller religiös rörelse så som man värderar vilken organisation som helst. Religionsfrihet innebär därför att respektera medlemmarnas rätt att godta skrifternas och de religiösa ledarnas auktoritet utan att direkt eller indirekt anklagas för att vara odemokratiska och motarbeta jämlikhet mellan människor. Att leva i en demokrati inbegriper att människor måste ha frihet att ansluta sig till en religion eller religiös rörelse där

inte allt avgörs via vanliga demokratiska kanaler. Det betyder inte att medlemmarna är anti- eller odemokratiska (en beteckning som med rätta används om fascistiska rörelser och ideologier) så länge de accepterar de demokratiska spelreglerna i samhället. Det är många organisationer, institutioner och företag i samhället (militären och skolan inberäknade) som inte använder demokratiska val, men när man talar om dem försöker man vanligtvis inte att göra en polemisk poäng av deras odemokratiska natur. Frågan är då varför detta måste framhållas när man talar om religiösa rörelser. Istället för att påpeka hur rörelserna inte är uppbyggda som det demokratiska samhället, kunde författarna försöka förklara varför religiösa rörelser är uppbyggda som de är och sedan eventuellt påvisa fördelar och nackdelar med denna organisationsform. Demokratisk kontroll utgör en säkerhet som skyddar mot maktmissbruk. En demokratisk stat är t.ex vanligtvis delad i tre: regering, parlament och domstol. Dessa tre instanser ska kontrollera varandra inbördes. I *vaishnava*-traditionen finns också ett kontrollsystem som ska förhindra avvikelser och maktmissbruk. Auktoriteten vilar också här på tre instanser: den andlige mästaren, skrifterna och församlingen av erfarna gudshängivna. Det finns också en annan kontrollinstans i Krishnarörelsen, nämligen GBC (Governing Body Commission) — det högsta administrativa rådet inom rörelsen. Detta råd blev etablerat just därför att ingen enskild person ska ha möjlighet att försöka etablera sig som en ensam ledare inom rörelsen, med alla de risker för maktmissbruk som det skulle innebära.

Sammanfattningsvis kan sägas att *Ny Tid - Ny Tro?* generellt är en mycket grundlig bok om nya andliga rörelser. Vid sidan av prästen Karl Erik Nylunds bok *Att Leka Med Elden* är det den mest omfattande studien av detta fenomen. Men Nylunds bok är en apologetisk och polemisk bok som öppet attackerar sekterna, och det gör inte *Ny Tid - Ny Tro?* Även om boken tar med sektkritiken, tar den också med något av motkritiken, och detta gör den mer balanserad. Huvudproblemet i boken ligger i försöket att ge en generell sektkaraktistik. Detsamma gäller försöket att ge en generell karaktistik av *gurun* och *yoga*. Alla dessa bidrar till att ge ett missvisande intryck av Krishnarörelsen, även om den enskilda framställningen av rörelsen ger en ganska bra förståelse. På ett sätt är det naturligt att Krishnarörelsen är med i en bok av denna typ, men egentligen passar rörelsen dåligt in under den generella karaktistiken av sekt, *guru* och *yoga*. Det är inte möjligt att ge en genuin framställning av Krishnarörelsen utan att ge en adekvat förklaring av den speciella ställning monoteismen har inom *vaishnava*-filosofin.

7.3. LÄROMEDEL FÖR GRUNDSKOLAN

7.3.1 RELIGION OCH LIV (SOL 2001) (Berg/Husén, Natur och Kultur 1997)

I den här boken nämns Krishnarörelsen som en variant av *bhakti*-traditionen inom hinduismen, vilket är korrekt. Det betonas med rätta att upprepningen av Guds namn (Krishna) är en central aktivitet i denna tradition. Bokens användning av termen *bhakti* bör likväl kommenteras lite. ”*Bhakti*” översätts i boken som ”känslans väg”. man delar ofta in hinduismens i ”hängivenhetens väg”, ”vishetens väg”, ”handlingarnas väg” och ”försakelsens väg”. Detta måste dock förstås på rätt sätt. Det är inteså att alla dessa är jämställda frälsningsvägar som leder till samma slutmål, vilket en del tror. Det är inte heller så att *bhakti*-vägen endast handlar om känslor, medan t.ex vishetens väg handlar om kunskap. *Bhakti*-vägen inkluderar både vishet, handlingar och full försakelse. När man uppnår *bhakti*, uppnår man man därför automatiskt resultaten från de andra vägarna, nämligen ett njutbart liv (handlingarnas väg), befrielse (vishetens väg) och självförverkligande (försakelsens väg). Detta är slutsatserna i *Bhagavad-gita*, hinduernas ”bibel” (se vers 8.28). Enligt *Bhagavad-gita* anses därför *bhakti-yoga* vara det mest fulländade *yoga*-systemet. (vers 6.47).

Vissa erkända andliga mästare i *bhakti*-traditionen översätter *bhakti* med ”hängiven tjänst”, bara för att klargöra att *bhakti* inte enbart handlar om att utveckla eller uttrycka känslor, utan att visa sin hängivenhet (känslor) genom aktiv tjänst, dvs handling. *Bhakti*-yoga är ett *yoga*-system som har nio avdelningar, som t.ex att höra om Gud, sjunga Hans namn, minnas Honom, be, utföra tempeltjänst, missionera etc. Genom att utföra dessa aktiviteter kan man gradvis utveckla rena känslor av hängivenhet till Krishna. Ska man följa *bhakti*-vägen måste man utföra en eller flera av dessa nio aktiviteter. *Bhagavad-gita* förklarar vidare att denna form av hängiven tjänst måste baseras på kunskap om Krishna (verserna 4.10, 7.1, 7.19, 10.7 och 10.8). *Bhakti* inkluderar även försakelse, eftersom *bhakti* är en transcendental (andlig) aktivitet, och den som utför *bhakti* därmed har försakat materiella handlingar (vers 14.26).

Det sägs i boken, att för dem som följer *bhakti*-vägen är Krishna ”den ende guden”. Det är mer korrekt att säga att Krishna är den enda dyrkansvärda guden, eftersom dyrkan av Krishna (eller av Hans uppenbarelseformer Vishnu och Narayan) utgör det enda sättet att uppnå *bhakti* (ren hängivenhet). De som följer *bhakti*-vägen erkänner både Shiva och Brahma, och visar dem respekt, men dyrkar dem inte. Det finns många bevis i *Veda*-skrifterna för att dessa personligheter själva dyrkar Krishna genom att utöva *bhakti*-metoden. Således är Krishna den enda dyrkansvärda guden även för dem. Detsamma gäller alla de ”gudar” som dyrkas inom hinduismen. Det är inte så att de som följer *bhakti*-vägen väljer ut Krishna som den ende guden. Krishna är Bhagavan, dvs Gud, och det är endast genom ett förhållande i kärleksfullt tjänande till Honom som *bhakti* kan uppnås. De som följer andra vägar och dyrkar andra ”gudar” uppnår inte *bhakti*; resultatet blir i stället t.ex *moksha* (befrielse från återfödelsens kretslopp) eller att få ett bättre *karma*. Det är viktigt att man förstår att alla vägar inom hinduismen inte leder till samma mål, och att dyrkan av Krishna repsektive Shiva följaktligen ger två olika resultat.

7.3.2. SO DIREKT RELIGION 3 (Bonnier Utbildning 1998)

Krishnarörelsen behandlas här i kapitlet om hinduism och sägs vara en rörelse med ”hinduiskt ursprung”. Detta är inte fel, med det vore mera korrekt att säga att rörelsen direkt följer den hinduiska huvudtraditionen. Det sägs vidare att man i Krishnarörelsen ”uppfattar att stå guden nära” genom att upprepa gudens namn ”exakt 1 728 gånger” om dagen. Det borde förklaras bättre i boken vad detta innebär, annars ger talet 1 728 bara ett löjligt intryck. För det första är det inte enbart ”gudens namn” som upprepas ett visst antal gånger varje dag, utan hela Hare Krishna-*mantrat*: Hare Krishna, Hare Krishna, Krishna Krishna, Hare Hare/ Hare Rama, Hare Rama, Rama Rama, Hare Hare. För det andra är det inget som säger att man måste upprepa *mantrat* exakt 1 728 gånger; detta är ett minimum för dem som har blivit invigda även andlig mästare inom Krishnarörelsen. (Talet 1 728 kommer av att man mediterar på ett radband som har 108 kulor, och man upprepar då *mantrat* en gång för varje kula. Som invigd i Krishnarörelsen mediterar man minst 16 varv på sitt radband varje dag; 16 x 108 blir alltså 1 728.) Annars är det ett plus att boken presenterar hela Hare Krishna-*mantrat*, eftersom meditationen på detta *mantra* är den viktigaste aktiviteten i denna tradition.

Det står vidare att ”Hare” betyder ”Gud som förlåter felsteg”. Denna förklaring är inte utan sanning, men det är heller inte någon särskilt exakt beskrivning. Ordet ”Hare” står egentligen för Krishnas gemål, Shrimati Radharani, och som den bästa av alla hängivna är Hon ledaren. Hon är den främsta av alla Krishnas tjänare och sägs till och med vara mer barmhärtig än Krishna, varför alla Krishnahängivna tilltalar Henne med ”Hare” för att erhålla Hennes barmhärtighet och upptas i Krishnas tjänst. Eftersom Hon är mer barmhärtig än Krishna är det också naturligt att Hon lättare förlåter felsteg, men ordet ”Hare” i detta *mantra* översätts vanligen ”O Herrens glädjeenergi”.

7.3.3. SO DIREKT RELIGION 2 (Högberg/Sundqvist Bonnier Utbildning 1998)

Detta är en helt ny bok som främst handlar om Europas kulturer och religioner, varför den i första hand behandlar den kristna kulturen och inte de olika världsreligionerna. Ett kapitel heter ”En ny tid - en ny tro? ”, och här tas nyare religiösa och halvreligiösa fenomen upp. Kapitlet har en inledning, tre sidor om sekter och tio sidor om ”new age”. Under rubriken ”Vad är en sekt? ” presenteras Krishnarörelsen på en fjärdedels sida. Det finns också presentationer av FRI, Scientologikyrkan, Moonsekten och Heaven’s Gate under denna rubrik.

7.3.3.1. Försök till sektdefinition i ”Religionsfrihetens Europa”

I inledningen försöker boken förklara skillnaden mellan en sekt och en religion, och den antyder att sekter hotar religionsfriheten därför att man inte kan gå ur dem som man vill. Vidare påstås det att sektmedlemmar måste följa karismatiska ledare, läsa bestämda heliga skrifter och ha en lära som man måste leva efter.

Man kan fråga sig på vilket sätt en del av dessa kännetecken skiljer en sekt från en religion, eftersom det är vanligt i de flesta religioner att ha bestämda skrifter och en viss lära man måste tro på och leva efter. Dessa kännetecken på en sekt verkar därför inte speciellt genomtänkta, och det bekräftar bara att det är ytterst svårt att dra en skarp skiljelinje mellan en sekt och en religion. Boken är tydligen påverkad av AKO:s sektförståelse, och som vi förut har påpekat så har denna sektförståelse till syfte att frånta vissa religiösa rörelser deras status som religion. När man som här hävdar att sekter fråntar sina medlemmar valfriheten att välja sin religion, då ger man sig ut på tunn is — man blir ansvarig för att förmedla en diskriminerande hållning gentemot religiösa minoriteter. Ironiskt nog innehåller denna bok ett kapitel som heter ”Religionsfrihetens Europa”. I slutet av detta kapitel ställs frågan ”Förekommer det religionsdiskriminering i Sverige idag?”. Efter att ha läst framställningen om sekter är man därför frestad att svara: ”Javisst, och du behöver inte gå långt — det förekommer till och med på sidorna 113-116 i denna lärobok! ”. Detta är resultatet av att okritiskt annamma AKO:s perspektiv på sekter och religioner. Att anklaga Krishnarörelsen för att frånta människor rätten till att välja sin religion är detsamma som att indirekt anklaga denna hinduiska tradition för att bedriva frihetsberövande.

7.3.3.2. Stark vinkling

Krishnarörelsen är en gren av *vaishnava*-traditionen inom hinduismen, och den har därför inte bara ””ånat mycket från hinduismen”. Tendensen att inte erkänna Krishnarörelsen som genuin hinduism har inget stöd bland de som bäst känner till dessa förhållanden, nämligen religionsforskarna och hinduerna själva. Det är först och främst antikultorganisationerna som försöker frånta Krishnarörelsen dess förankring i en solid religiös tradition. FRI:s fördomar och myter om sekter presenteras under en egen rubrik i boken. Här finns inga uttalanden från rörelserna själva, varken om hur de uppfattar sig själva eller FRI, inte heller finns några uttalanden från religionsforskare om FRI eller rörelserna. Boken är därför starkt vinklad, vilket man också klart kan se av sektdefinitionen i inledningen. Den polemiska vinklingen framkommer än tydligare i beskrivningen av Heaven’s Gate, en extrem sekt där samtliga medlemmar begick självmord därför att de trodde att ett rymdskepp hade kommit för att föra dem till himlen. Det finns också ett tendentiöst foto av liket till en död medlem. Vad Heaven’s Gate-katastrofen har med Krishnarörelsen att göra påpekas inte alls, men ändå presenteras Krishnarörelsen under samma rubrik som denna självmordsgrupp. Detta är ett typiskt exempel på anekdotelogik; man tar fram ett extremt exempel från en grupp, vilket sedan indirekt ger en intrycket att detta är vad som lätt kan ske när man går med i en sekt.

7.3.3. Fel foto

I boken finns ett foto av en andlig mästare i ett påkostat Krishnatempel, och bildtexten säger ”En andlig mästare, en *guru*, sitter på en tron i ett Hare Krishna-templel”. Om man inte förklarar varför den andlige mästaren respekteras på detta sätt, ja då får man lätt intrycket att Krishnarörelsen inte är så andlig som den påstår sig vara, eftersom dess ledare lever i lyx. På detta sätt förstärker man uppfattningen att Krishnarörelsen är en falsk religion. Ironiskt nog blev templet och *gurun* på detta foto uteslutna från Krishnarörelsen redan 1987, därför att de inte följde rörelsens principer och därmed inledde en moralisk degradering, däribland lyxliv. Detta är inte första gången Krishnarörelsen kritiserats genom användandet av exempel från ett Krishnakollektiv som uteslutits ur rörelsen. Det är inte ovanligt att man på detta sätt tar fram ”lik ur garderoben”; fotot som omnämns ovan är ett typexempel.

Boken *SO Direkt Religion* är ett exempel på en helt ny lärobok som till en stor grad har anammat antikultorganisationernas perspektiv i sin framställning, fastän detta perspektiv är starkt ifrågasatt både av de religiösa rörelserna själva och av den specialiserade religionsforskningen. Vi tror inte att detta beror på illvilja från förlaget eller författarna; de har säkerligen handlat i god tro. Fördomarna om NRR har i årtal upprepats systematiskt, varför det är naturligt att de börjar bli accepterade som giltiga av många. Detta bekräftar återigen hur nödvändigt det är att utbildningsmaterial om religiösa minoriteter baseras sig på seriös religionsforskning.

7.3.4. RELIGIONSKUNSKAP — MÖTE MED LIVSFRÅGORNA PULS 7-9 (Westerberg/Samuelsson, Natur och Kultur 1997)

Krishnarörelsen blir i denna bok framställd som en hinduisk rörelse i kapitlet om hinduism. Presentationen är öppen och fördomsfri, och författarna lägger mest vikt vid att vara informativa. Författarna förklarar bl.a på ett mycket fint sätt hur det väsentliga för en Krishnahängiven är att utveckla kärlek till Krishna. Halva texten är ett utdrag från en *DN*-artikel som innehåller en trevlig intervju med två tonårsflickor från Krishnarörelsens lantbruk utanför Järna.

I slutet av stycket om Krishnarörelsen refereras till kritik från vissa avhoppare. Det sägs bl.a att ”Kraven på medlemmarna är mycket hårda”. Krishnarörelsen försöker inte dölja att livet i templet innebär en disciplin som är för krävande för många. Livet i en elitidrottsklubb eller i en kommandosoldatgrupp är också för hårt för de flesta, men man kritiserar inte elitidrottsklubben eller militären för dessa förhållanden. Om man inte kan bedriva elitidrott eller vara med i kommandosoldatgruppen kan man ändå utöva idrott eller ta del i militärväsendet på något annat sätt. Så är det också i Krishnarörelsen: man har minst ett års prövotid för att ta reda på om man kan följa livsstilen som praktiseras i templet. Detta motsvarar novistiden i ett kloster. Om man finner att man inte kan göra det, då kan man utöva Krishnamedvetande på en annan nivå utanför templet. Livet i templet lämpar sig bäst för personer som vill ägna sig åt andligt liv på heltid, och Krishnarörelsen har kanske ibland varit lite för ivrig att få folk att bo i templet. Detta kan delvis förklara varför vissa personer har lämnat rörelsen och tyckt att det var för krävande och auktoritärt. Krishnarörelsen har insett att det varit fel att fokusera för mycket på det försakade livet i templet. Tiden har visat att de flesta Krishnamedlemmar inte kan leva upp till standarden som krävs i ett templel. Fastän medlemmarna oftast börjar sitt andliga liv som munkar eller nunnor, har tiden visat att 90% gifter sig efterhand, och många flyttar då ut ur templet för att stifta familj. Rörelsen har mer och mer tagit konsekvensen av denna utvecklingen genom att fokusera mer på församlingspredikan, och dessutom utbildning som kan hjälpa de gifta paren i sin framtid.

Även om Krishnarörelsen inte varit helt förberedd på att de flesta medlemmarna inte kan följa tempellivets disciplin är det ändå inte helt rättfärdigt att lägga all skuld på rörelsen genom

att säga att kraven var för stora. När Krishnarörelsen var ny, rådde naturligtvis en anda av omogen entusiasm och idealism; man visste helt enkelt inte bättre. De personer som lämnade rörelsen därför att de kände att kraven var för höga måste ändå vara med och ta ansvar för sitt val och medge att de i det långa loppet inte var intresserade av att utöva andligt liv på heltid. Det är ett ärligt val som alla respekterar. Trots allt ansluter man sig självmant till rörelsen efter en lång prövotid, och det måste man själv ta ansvar för. Det finns många som har lämnat Krishnarörelsen utan att framföra sådan kritik. De fann att livet i templet inte passade dem, och därför valde de att praktisera Krishnamedvetande på en annan nivå. De som bor i templet har också själva valt att följa den disciplin som föreskrivs, och Krishnarörelsen kan inte kritiseras för att den erbjuder ett utövande av andligt liv som är av det slaget. Det måste dessutom göras klart att Krishnahängivna som tillhör församlingen också är medlemmar även om de inte lever upp till de krav som ställs i ett tempel. Det är därför inte helt korrekt att säga att ”kraven på medlemmarna är mycket hårda”. Detta kan bara sägas gälla de som strikt följer tempeldisciplinen. Inom *vaishnava*-traditionen ställer man höga krav på de som ansvarar för att förmedla kunskapen genom undervisning och eget exempel.

Boken innehåller också ett kapitel om nyandliga rörelser, men författarna har valt att inte placera Krishnarörelsen där. Det visar inte bara att de har en god religionshistorisk förståelse; det är också ett tecken på att de har hämtat sin information från mer seriösa källor än antikultorganisationerna. I slutet av kapitlet finns ett stycke kallat ”Kritiska röster”, men texten här är av det mer balanserade slaget; den problematiserar mer än den ger facitsvar. Även FRI är omnämnt, men till skillnad från en del andra läroböcker har man här inte anlitat dem som en auktoritet på NNR. De blir helt enkelt framställda som vad de är: en anhängigorganisation. Författarna kunde ha förbättrat detta stycke ytterligare genom att också redogöra för åsikterna och resultaten från den moderna religionsforskningen (t.ex. FINYAR) som ifrågasätter och problematiserar den typiska kritiken mot NNR. Det skulle ha givit en än mer balanserad bild.

7.3.5. SAMHÄLLSKUNSKAP (Eklund/Folkebrant, Ekelunds förlag)

Krishnarörelsen presenteras här mycket kortfattat, men på ett relativt tillfredsställande sätt, i kapitlet ”Frikyrkor i Sverige” under rubriken ”Övriga rörelser”. Det enda som kan påpekas är att det vore bättre om Krishnarörelsen hade blivit framställd i kapitlet om hinduismen. Det är nämligen inte så att Krishnarörelsen enbart har sina rötter i hinduismen (vilket boken säger); den har också stammen och sin gren där eftersom den direkt tillhör den ortodoxa *vaishnava*-traditionen. Den är därför ingen ”frikyrka” i betydelsen att den brutit sig ut ur en religiös huvudtradition.

7.3.6. RELIGIONSKUNSKAP KOMPACT — SO-BOKEN (Hermansson/Tidman, Gleerup 1996)

Boken har ett förhållandevis långt kapitel om NRR (ca 15 sidor), och framställningen av Krishnarörelsen finns med där. I inledningen försöker författarna ge en generell beskrivning av NRR, och längre fram i kapitlet finns också ett försök till generell kritik av rörelserna. När man på detta sätt försöker generalisera kring religiösa rörelser (genom att sammanklumpa dem i en grupp) uppstår ett flertal problem. Detta påpekas om och om igen av religionsforskare som specialiserar sig på sådana rörelser. Så snart man försöker att ge en generell beskrivning eller kritik kan man inte undvika att trampa de olika rörelserna på tårna. Denna slags stereotypa framställning har oftast sitt ursprung hos antikultorganisationernas intresse av att ge en samlad negativ bild av vissa främmande rörelser. För att undvika att ge en generell (och orättvis) negativ bild måste man därför klart specificera vem kritiken gäller, så att man undviker att vilseleda läsarna. Annars drabbar kritiken samtliga dessa rörelser. Och det räcker inte att bara nämna att

det finns stora skillnader mellan rörelserna, vilket författarna av denna bok gör; läsarna (som är elever på högstadiet) kommer ändå att huvudsakligen få intrycket att det som skrivs gäller samtliga rörelser.

7.3.6.1. ”Ny” religiös rörelse

Det förklaras i inledningen att ordet ”ny” i uttrycket ”nya religiösa rörelser” syftar på att ”rörelserna har gjort en ny tolkning av idéer från gamla religioner”. Om man använder denna definition hör Krishnarörelsen inte hemma i detta kapitel om NRR. Krishnarörelsen bygger inte på en ny tolkning av en gammal religion, utan är en religiös minoritet av den ortodoxa *vaishnava*-traditionen inom hinduismen, och rörelsen lägger stor vikt vid att noga följa den traditionella tolkningen. Krishnarörelsens kommentarer till den vediska litteraturen är gjorda i fullständig harmoni med de tidigare mästarnas kommentarer inom traditionen.

7.3.6.2. Ovanliga inkomster

Under rubriken ”Stark ledare” diskuteras hur olika rörelser skaffar sig inkomster. I detta sammanhang påstås det (med en klart kritisk underton) att de ”nya religiösa rörelserna måste finansiera sin verksamhet på ganska ovanliga sätt. Man säljer t.ex böcker, tavlor, kurser eller serverar vegetarisk mat i rörelsens restauranger”. Denna kritik är lite malplacerad vad gäller Krishnarörelsen, eftersom distributionen av böcker och vegetarisk mat är rörelsens huvudverksamhet som en missionerande rörelse. Om en rörelse predikar vegetarism och andligt liv, då är det helt naturligt (och inte ovanligt) att den säljer böcker och vegetarisk mat. Detta är inte alls något som Krishnarörelsen gör enbart för att finansiera sin verksamhet. Om den huvudsakliga målsättningen vore största möjliga inkomster skulle rörelsen syssla med långt mer inkomstbringande aktiviteter.

7.3.6.3. Arbetsdag eller gudstjänst

Krishnarörelsen blir framställd tillsammans med Bhagwan Rajneesh och TM under rubriken ”Indiskt färgade rörelser”. Denna rubrik passar bra för Bhagwan Rajneesh och TM, därför att deras filosofi och verksamhet är färgad av indisk filosofi och religion. Krishnarörelsen är emellertid en direkt ortodox hinduisk tradition och inte enbart färgad av den. Krishnarörelsen har lika lite gemensamt med Bhagwan Rajneesh som Cornelis Vreeswijk med Jussi Björling. Det ges en bra förklaring av centrala delar av Krishnarörelsens lära, men när det gäller livsstilen och det sociala livet i rörelsen är det flera saker som bör påpekas. T.ex duschar man inte ”flera gånger om dagen och helst efter varje toalettbesök”. Två gånger om dagen är det vanliga för de som bor i templet, och detta brukar inkludera en dusch efter ett ”stort” (inte varje) toalettbesök. Detta är normal standard hos en stor del av Indiens befolkning. Det påstås vidare att ”Arbetsdagen för en Krishna-anhängare börjar redan klockan tre på morgonen och slutar först klockan 22”. Här får man intrycket att livet i templet är som i ett slags arbetsläger där man får sova lite (5 timmar) och arbeta hårt (19 timmar). Detta är synnerligen överdrivet och missvisande. Denna slags uppfattning om livet i religiösa rörelser påminner om de myter som antikultorganisationerna sprider om NRR. Enligt dem försöker rörelserna medvetet att uppnå kontroll över medlemmarna bl.a genom att försvaga dem genom begränsad sömn och hårt arbete, så att de lättare kan exploateras. Detta ska bidra till att bevisa att dessa rörelser är ”destruktiva”.

Det är inte alls så att Krishnahängivna bara sover fem timmar (mellan kl 22 och 03). Olika personer har olika sömnbehov och lägger sig vid olika tider, vanligtvis omkring kl 20-22. Det vanligaste är att gå upp klockan fyra. Man går upp tidigt på morgonen därför att ”morgonstund har guld i mund”; det är den bästa tiden för andliga aktiviteter, som t.ex bön och meditation. Men

själva ”arbetsdagen” börjar inte när man går upp. Morgontimmarna används till meditation, bön, sång, dans och föredrag med diskussion från de heliga skrifterna. Detta kan inte karakteriseras som ”arbete”; det är mer en slags andlig rekreation och gudsdyrkan.

”Arbetsdagen” för en Krishnahängiven i templet börjar för de flesta omkring kl 9, och det är vanligt att ha ca 6 timmar praktisk tjänst varje dag. Det är självklart inte förbjudet att göra mer, men det rekommenderas starkt att man tar sig tid till att studera skrifterna varje dag så att man bättre förstår vad man håller på med. Det är därför mycket missvisande att försöka ge intryck av att Krishnahängivna har en ”arbetsdag” på 19 timmar. Det är däremot korrekt att en Krishnahängivens dag är fylld av aktiviteter från morgon till kväll. Målet är ju att tjäna Krishna (Gud) hela tiden. Man måste förstå att de Krishnahängivna finner sin rekreation och vila i andliga sysslor, som att dansa och sjunga och äta ett gott mål *prasadam* (helgad mat) tillsammans. Dessutom är det sk ”arbete” man utför i ett tempel en form av gudstjänst, dvs ett sätt att uttrycka sin hängivenhet till Krishna. När man gör detta i ett hängivet sinnelag är det en källa till andlig glädje och inspiration. Vi vill här citera religionshistorikern Michael Rothstein (han har forskat om Krishnarörelsen, besökt templet och själv sett hur livet där ter sig). Han beskriver miljön i templet sålunda: ”Munkar och nunnor ägnar många timmar dagligen åt kulten. I en atmosfär av glädje och lycka tillber de Krishna i alla hans former och vid alla hans namn. Den andra sidan av klosterlivet är den stränga disciplinen och den regelbundna livsföringen”. Att bo i ett tempel innebär definitivt att man måste acceptera en disciplinerad livsstil, och även om *bhakti-yoga* kan praktiseras av vem som helst, så passar tempellivet inte för alla. Man kan också följa denna andliga väg utan att bo i ett tempel.

7.3.6.4. Avhoppare och vinklad framställning

Stycket om Krishnarörelsen avslutas med ett citat från en negativt inställd fd medlem vid namn Eva W. Efter citatet ger bokens författare en avslutande kommentar. Denna kritiska del får nästan lika stort utrymme som resten av framställningen av Krishnarörelsen. Dessutom finns ett stycke kallat ”Kritiken mot de nya religiösa rörelserna”, och här serveras ytterligare kritik mot Krishnarörelsen, bl.a finns ännu ett citat av Eva W. Det används mer utrymme till att kritisera Krishnarörelsen än till att beskriva den. Detta hänger sannolikt ihop med att författarna är starkt influerade av FRI:s syn på NRR.

Citaten från Eva W är tagna ur en bok som FRI står bakom. Denna bok innehåller en samling uttalanden från negativt inställda ”avhoppare”. Vi har redan diskuterat hur denna typ av ”avhoppare” inte alls är representativa för fd medlemmar i NRR, speciellt inte om de varit i kontakt med antikultorganisationer. Och det har Eva W. Vad hon berättar om sin tid i Krishnarörelsen är som taget direkt ur FRI:s textbok. Hon berättar att livet i Krishnarörelsen började med ”glädje och harmoni men slutade i fullständig besvikelse”. Detta överensstämmer helt med antikultorganisationernas uppfattning om att sekter är falska religioner som bedrar och utnyttjar sina medlemmar (jämför titlarna på videon *Tro, Hopp och Besvikelse* och boken *Tro, Trend och Tragedi*).

Vad författarna av SO-boken sannolikt inte vet, är att Eva W inte är en vanlig ”avhoppare”. Eva W lämnade inte Krishnarörelsen frivilligt; hon blev nämligen kidnappad av sina föräldrar (i samarbete med FRI) i slutet av 80-talet. Det är därför helt fel när boken hävdar att det i Sverige inte finns ”några organisationer som åtar sig att kidnappa och ’avprogrammera’ medlemmar från en nyreligiös rörelse”. FRI har slutat delta i kidnappningar, men så sent som 1993 uppgav FRI att de hade utfört 70 ”avprogrammeringar”. Det är emellertid helt klart att FRI deltog i flera kidnappningar på 80-talet; bl.a kidnappade FRI:s ledare sin egen son med hjälp av amerikanska

professionella kidnappare. Sonen rymde, och ”avprogrammeringen” misslyckades slutligen. Sonen är fortfarande en väl fungerande medlem i Krishnarörelsen.

Det är ironiskt att författarna av denna lärobok ger utrymme till att förklara varför kidnappning och ”avprogrammering” är olagligt, och sedan använder en halv sida till att citera en ”avhoppare” som själv blev kidnappad. Sannolikt vet de inte om detta, men det är ett bra exempel på vad som kan ske när man okritisk hämtar information från antisektgrupper.

7.3.6.5. Vem har skulden?

Man kan naturligtvis diskutera vad som orsakade att Eva W blev besviken. Krishnarörelsen medger att den i början var lite för oförsiktig och liberal i sin värdering av vem som kunde få flytta in och bo i ett tempel. Som vi redan har nämnt är tempellivet inte lämpligt för vem som helst; det är till för dem som helt och fullt väljer att viga sitt liv åt andligt arbete. Därför har man minst ett års provotid för att ta reda på om detta passar en. Trots detta har det inträffat att personer som egentligen inte är mogna att leva i ett tempel har fått lov att göra detta. Därför diskuteras det inom rörelsen huruvida man måste förlänga provotiden. Krishnarörelsen måste ta ansvar för sådana felbedömningar, och detta är precis vad som skedde i fallet Eva W. Krishnarörelsens misstag var att hon uppmuntrades att flytta in i templet, utan att förbereda henne på det faktum att hon sannolikt senare borde flytta ut ur templet och eventuellt bli en församlingsmedlem. Eva W:s besvikelse beror först och främst på felaktiga förväntningar. Krishnarörelsen kan likväl inte bära det fulla ansvaret för hennes besvikelse; hon visste vad hon gav sig in på när hon flyttade in i templet. Vad hon däremot inte visste var att hon sannolikt inte skulle komma att leva på detta sätt hela livet, och det borde Krishnarörelsen ha förberett henne (och andra) på. Att finna balansen mellan tempelliv och församlingsliv är något Krishnarörelsen fortfarande arbetar med; detta är dock naturligt och helt normalt för religiösa rörelser som sociologiskt sett är unga.

I Krishnarörelsen har vi många gånger sett hur personer lämnar templet efter en tid, därför att de inser att de inte är i stånd att följa den standard som finns i templet. Detta är inget fel; inte heller är det något fel att några kan följa standarden. De som kan detta måste också fritt och ostört få lov till det utan att stämpas som manipulerade robotar bara för att de accepterar en disciplinerad livsstil som de flesta inte kan följa. Annars blir religionsfriheten hämmad. Större delen av befolkningen kan inte följa livsstilen hos en kommandosoldat, men det är ingen som anklagar armen för manipulation pga disciplinen i kommandogruppen.

7.3.6.6.. Anklagelser om ”hjärntvätt”

I stycket om avhoppare presenteras FRI:s syn på NRR. Här används ordet ”hjärntvätt”, vilket visar att det är några år sedan denna information sammanställdes. Vanligtvis används inte detta begrepp numera, eftersom det anses vara alltför ”laddat”. Det är ganska allvarligt att anklaga någon för att bedriva ”hjärntvätt”; det är faktiskt en kriminell handling att beröva en människa friheten på detta sätt. Därför är det anmärkningsvärt att författarna till denna lärobok låter FRI:s anklagelser om ”hjärntvätt” få så stort utrymme, speciellt med tanke på att någon vetenskaplig redogörelse för dessa påståenden inte ges. Om man absolut vill ha med åsikterna om ”tankekontroll” och ”hjärntvätt” i kritiken av NRR, borde man åtminstone göra framställningen mer balanserad genom att ta med åsikterna hos den officiella religionsforskningen. Varken religionsforskningen eller psykologin har funnit någon vetenskaplig grund för anklagelserna om ”tankekontroll” och ”hjärntvätt”.

8. SLUTSATS

Vi har granskat tjugofyra läroböcker, en video och ett häfte som används i gymnasie- och grundskolornas religionsundervisning. Flertalet böcker nämner Krishnarörelsen i korta ordalag, men är för det mesta ganska bra. En del av böckerna disponerar dåligt det lilla utrymme som finns till förfogande, genom att ta upp för många oväsentligheter. Andra framställer direkta felaktigheter, vilket kan bero på att man inte bemödat sig tillräckligt om att ta reda på hur saker och ting verkligen förhåller sig. Tendensen har varit att man försökt att generalisera framställningen av nya andliga rörelser som vore de en enhetlig grupp. Därmed uppnås en onyanserad och stereotyp bild av olika grupper som egentligen skiljer sig mycket från varandra. Denna tendens till att klumpa samman nya religiösa rörelser har huvudsakligen kommit från organisationer som är intresserade av att upprätthålla en viss myt om rörelserna i syfte att motarbeta dem. Religionsforskare pekar på nödvändigheten av att kritisk granska dessa myter samt den onyanserade, stereotypa information som vissa läromedel även drabbats av.

Ett vanligt misstag är att man inte klart framställer Krishnarörelsen som varande en hinduisk tradition. Det är mer korrekt att presentera Krishnarörelsen under hinduismen, som ett exempel på en levande hinduisk minoritet i modern tid, än att bunta ihop den med rörelser som uppstått under senare tid. Krishnarörelsen tillhör en urgammal, ortodox hinduisk tradition, vaishnavismen, och kan därför knappast betecknas som en nyandlig rörelse.

Flera av böckerna tenderar att vara vinklade i sin framställning, och fem av dem kan sägas klart framföra antikultorganisationernas åsikter. Dessa böcker uppfyller därför inte kursplanens krav, varken vad det gäller tolerans, respekt eller ökad förståelse. Deras fördomsfulla åsikter och missvisande framställningar gör att dessa böcker måste karakteriseras som diskriminerande. Slutsatsen är att författare och förlag (och lärare) måste vara uppmärksamma på vilken informationskälla som används. Utifrån riktlinjerna i kursplanen är det naturligt att först och främst vända sig till professionella religionsforskare och inte till motståndare av de rörelser som ska beskrivas. Det finns gott om saklig information att hämta från den akademiska religionsforskningen. Vi har redan påpekat hur modern religionsforskning är starkt influerad av den fenomenologiska metoden, där man avhåller sig från att lägga in egna bedömningar vad gäller respektive religions värde. På detta sätt kan man behandla ämnen utan att framställningen i onödan färgas av subjektiva uppfattningar.

Rörelserna själva är också en relevant resurs, och det är naturligt att ingå i en dialog med dem när man ska skriva eller undervisa om dem. Speciellt är detta relevant när det gäller NRR, just därför att dessa rörelser är särskilt utsatta för osaklig negativ propaganda. Man måste komma ihåg att religiösa minoriteter som befinner sig i en etableringsfas vanligtvis är i konstant förändring för att finna en anpassningsform. Därför måste information uppdateras. Flera av läromedlen tenderar att repetera föråldrade stereotyper. Vår granskning visar hur författare som skaffat sig vederhäftig information genom att ha kontaktat Krishnarörelsen, undviker att drabbas av dessa fördomar, onödiga felaktigheter och andra missförstånd. I Norge är t.ex samarbetet mellan förlagen och rörelserna (religionerna) så utvecklat att läromedelsmanuskripten skickas till rörelserna för en kommentar innan de går i tryck.

Vi hoppas att detta initiativ kan bidra till att starta en dialog mellan skolmyndigheter, läroboksförlag, läroboksförfattare, religionsforskare och respektive rörelse. Eftersom det inte längre finns någon officiell granskning av läromedel, har Krishnarörelsen sett det som

nödvändigt att uppmärksamma de missförhållanden som råder. Vi hoppas att det framgår att syftet inte enbart varit att kritisera, utan att också positivt förmedla kunskap om den egna rörelsen och traditionen och ge uttryck för hur det känns att vara en ung religiös minoritet i Sverige idag.

Tore Karlsen
Informationssekreterare i Krishnarörelsen

Adresser:

Tore Karlsen
Lövåsvägen 8,
167 33 Bromma
Tel: 08-25 17 42 / 634 00 85
Mobil: 070-512 54 02
Epost: Tapasa.RNS@pamho.net

FINYAR
Religionshistoriska institutionen
Stockholms universitet
106 91 Stockholm
Fax: 08-16 12 27
Tel: 08-13 75 69
Epost: m67pa8j5@students.su.se

8.1. Litteraturlista

Liselotte Frisk: *Nya Religiösa Rörelser*
Michael Rothstein: *Gud Är Blå*
Eileen Barker: *New Religious Movements*
FINYARs nyhetsbrev
Massimo Introvigne: *Warrant for Persecution*
Massimo Introvigne: *Religious Liberty in Western Europe*
Steward Wright: *The Dynamics of Leaving the Cult*
Steven J. Gelberg (ed.): *Hare Krishna, Hare Krishna*

9. TILLÄGG

9A. RECENSION

FINYARS Nyhetsbrev nr. 8, 1998, sidan 9 — ”Apropå Krishnarörelsen”

I läroböcker för grund- och gymnasieskolan förekommer försök till beskrivningar av nya religiösa rörelser. Kvaliteten på dessa framställningar varierar kraftigt och det är förstas svårt att presentera ett så känsligt ämne som livsåskådning utan att hamna i problem med hur en sådan skall presenteras.

En del religionslärare anser dock att framställningarna av vissa grupper är så dålig och obalanserad att de inte kan använda sig utav de läroböcker som skolan redan har införskaffat, och pengar till att köpa in nya ingår inte i skolans budget, åtminstone inte denna sida sekelskiftet. I stället tvingas man läsa det som kan saxas och sättas ihop till egenhändigt gjorda kompendier.

Detta är naturligtvis ett problem som kan belysas ur flera perspektiv. För det första att det inte finns någon kontroll över vilka läroböcker som skolorna köper in. För det andra kan det vara svårt att snabbt bedöma utifrån vilket perspektiv dessa är författade och hur detta kommer att påverka eleverna. Det tredje är att livsåskådning är något som är långt ifrån ett neutralt ämne. Framställningar tenderar att färgas av författarens egen tro och åskådning. Detta är naturligtvis stora besvärliga frågor i anknytning till hur man rättvist presenterar en i de flestas ögon annorlunda tro.

Ett sätt att belysa den här problematiken på är att låta de grupper som behandlas i läroböcker få komma till tals. Problemet med denna strategi är att det kan vara svårt att finna kanaler för detta. En rörelse som bestämt sig för att göra något åt detta är Krishnarörelsen. Tore Karlsen, som är informationssekreterare och hängiven sedan 16 år, har gått igenom beskrivningar av Krishnarörelsen läroböcker och författat Krishnarörelsen — en religiös minoritet i Sverige. En analys av hur Krishnarörelsen framställs i 24 läroböcker, ett häfte och en video.

Rapporten är indelad i tre avdelningar. Den första ger en beskrivning av Krishnarörelsens historik. Här finns inte bara en bra beskrivning av hur rörelsen ser på sitt förhållande till den övriga hinduismen utan även en genomgång av dess brister och en del självkritik. Den andra delen går igenom antikultorganisationernas perspektiv. Detta kapitel är naturligtvis skrivet med en udd riktat mot de grupper som försöker att ogiltigförklara nya religiösa rörelser, men mycket av de fakta som lyfts fram är korrekta, så på det hela taget ger det ett balanserat intryck.

Den tredje delen är rapportens centrala del. Karlsen tar upp de problem och konstigheter han finner i beskrivningarna av Krishnarörelsen. Både allvarliga fel såväl som mindre behandlas. Beskrivningen av läroböckerna är dock inte ett ensidigt påpekande av alla deras brister. Karlsen finner även utrymme att lyfta fram det han finner som korrekt och värdefullt. En genomgående tendens är dock att Karlsen finner det märkligt att Krishnarörelsen väldigt ofta behandlas som något helt skilt från den övriga hinduismen, och denna reaktion är fullt förståelig eftersom förståelsen av ett nutida fenomen blir mycket svår om man inte alls får se på historia och bakgrund.

Rapporten är naturligtvis skriven med ett perspektiv som tar sitt ursprung i Krishnarörelsen eftersom Tore Karlsen själv är en hängiven. Vissa opponerar säkert och menar att detta gör att en sådan skrift inte är ”objektivt” skriven och att den har en slagsida i sitt sätt att behandla sitt ämne, men det är just detta som gör den intressant. Att forskare eller andra som står utanför en religiös rörelse beskriver och avslöjar fördomar och fel hos läroböcker är en sak för sig. En beskrivning gjord "inifrån" en rörelse ger även en förståelse av dess självsyn och framförallt hur den upplever att den blir behandlad av sin omvärld. Med en sådan läsning är det en värdefull

skrift Tore Karlsen har åstadkommit och den kommer att intressera långt fler än endast ämneslärare och medlemmar i Krishnarörelsen. Till detta bör även tilläggas att Karlsen är väl påläst och mycket insatt i de frågor han behandlar.

Peter Åkerbäck
Docent i religionshistoria
Stockholms universitet

9B. UTTALANDEN FRÅN AKADEMIKER OCH RELIGIÖSA LEDARE OM KRISHNARÖRELSENS RELIGIONSHISTORISKA AUTENTICITET.

”Krishnarörelsen är ett äkta uttryck för den i Indien sedan århundraden väl etablerade fromhetsriktning som kallas *bhakti* och som kännetecknas av de troendes fullständiga hängivenhet inför Gud. Rörelsen är tämligen ny i Sverige och den övriga västvärlden, och ett intressant exempel på att genuin indisk religiositet kan vinna anhängare långt utanför ursprungslandets gränser”.

Per Arne Berglie, docent i religionshistoria.

”Hare Krishna-rörelsen utgör en obruten hinduisk religionstradition som går tillbaka till den indiske profeten och reformatorn Krishna Chaitanyas (1486-1534) förkunnelse. I sin västerländska utformning har rörelsen i liv och lära förblivit sin indisk-hinduiska trogen och representerar idag en genuin form av hinduiskt fromhetsliv (*Vaisnava, Bhakti*)”.

Ulf Drobin, docent i religionshistoria.

”Denna rörelse är en väl etablerad världsomfattande religiös rörelse med en lång historia i dess ursprungsland, Indien. I England fungerar ofta representanter från rörelsen som talesmän för hela den hinduiska gemenskapen i landet”.

Dr. C. Lamb, sekreterare för Kyrkorådet i England och Irland.

”Från en akademisk synvinkel är den religiösa autenticiteten hos ISKCON odiskutabel. Rörelsen visar inte några tecken på att markant avvika från den traditionella Gaudiya-Vaisnava-religion som den tillhör. Det är därför inte möjligt att undvika det faktum att ISKCON tillhör en genuin religiös tradition, och som därför måste respekteras som en sådan”.

Michael Rotstein, fil.dr religionshistoria samt lärare vid Köpenhamns Universitet.

”Det största hindutemplet i England administreras av ISKCON och varje år, när Herren Krishnas födelsedag firas, kommer över 20 000 hinduer till templet för att med stor entusiasm delta i firandet. De som deltar blir påmind om den vediska kulturen som den existerade för länge sedan i Indien, och INGEN ser på ISKCON, ens för ett ögonblick, som en destruktiv sekt”.

Nationella rådet för hindutempel, England.

”Vad som är mest påfallande för mig är att de (i ISKCON) står fast vid en moral som är av högre standard än de kristna, som är den moral som jag bäst känner till eftersom kristendomen är min personliga religion och den som de flesta i mitt land följer”.

Dr. G Langer, professor i psykiatri, Wien.

”Krishnarörelsen representerar en mycket gammal och respektabel form av hinduismen. Dess medlemmar är tillgivna välgörande arbete, något som jag som protestantisk präst kan intyga av egen erfarenhet”.

Pastor Kenneth Cracknell, Ordförande för Cambridge Federation of Theological Collages, England.

**9C. ETT TAL AV INDIENS FD PRESIDENT DR. SHANKER DAYAL SHARMA, DEN
31 MAJ 1997.**

It gives me immense pleasure to associate myself with the inauguration of the Centre for advancement of culture of the International Society for Krishna Consciousness (ISKCON) here in Bangalore. This magnificent complex, a blend of tradition and modernity, is the symbol of dedication and devotion of ISKCON to the cause of *bhakti* and service. It is an architectural landmark. I congratulate all those who have worked tirelessly to set up this splendid edifice.

ISKCON has spread the message of *bhakti* throughout the world. Over the years, the Society has provided relief and succor and has brought peace and harmony into the lives of millions of people. It has grown and flourished in many countries and continents. On the occasion of the birth centenary of the founder of ISKCON, Sri A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, I pay my tributes to this enlightened soul. Following in the footsteps of Sri Caitanya Mahaprabhu, Srila Prabhupada, with devotion and determination, has propagated the message of our ethos of peace and harmony.

In today's world, there appears to be a relentless and single-minded pursuit of material wealth and prosperity. Though this has resulted in an improvement in the standard of living of the people, particularly in the so-called developed Western countries, the spiritual needs, requirements, and aspirations are yet to be met. Material wealth has not necessarily brought happiness and peace of mind. Instead, it has been accompanied by considerable mental stress and tensions and has led to a spiral of insatiable greed and desires which remain unfulfilled. The pursuit of hedonistic pleasures with no regards to the needs of other people, especially those who are less privileged, has brought in its wake discord, discontent and disharmony. It is such a context that our tradition with its philosophy of love, compassion, nonviolence and service has acquired new meaning, relevance and significance. The approach of *bhakti* or devotion not merely to God but to all beings who belong to God, and of selfless service, has been preached by our geers and saint-singers from remote antiquity.

The *bhakti* movement has flourished in every part of India. The songs of the *alvars* and the teachings of Ramanujacarya and Madhvacharya in the south, the *bhajans* and *dohas* of Surdas, Sant Kabir and Mira Bai in the north, the *abhangas* of Sant Tukaram and Sant Janesvar in the west, and the *kirtans* of Caitanya Mahaprabhu, Sankaradeva, and Madhavadeva in the east are still sung and recited in millions of homes. In eastern India, Sri Caitanya Mahaprabhu propagated the idea of the oneness of man before God. *Bhakti* to God manifested itself in love, compassion, and service. It did not recognize any barriers of caste and creed. The repeated chanting of the divine name, individually and collectively, was one of the paths to salvation. In His *Siksastaka*, Caitanya Mahaprabhu sings:

namna akari bahudha nija-sarva-saktis / tatrapita niyamitah smarane na kalah

(God has expressed His own name in various ways; also He has bestowed all His powers in that name)

*na dhanam na janam na sundarim / kavitam va jagad isa kamaye
mama janmani janmanisvare / bhavatad bhaktir ahaituki tvayi*

(O, Lord of the earth, I do not pray for earthly desires. My only prayer is, God, let my unqualified devotion be to You in all my births)

Sri Caitanya Mahaprabhu's *kirtans* are sung by thousands of devotees not merely in India but, due to the efforts of ISKCON, throughout the world. The *bhakti-marga* propagated by Srila Prabhupada has struck a sympathetic cord among the people which has resonated across the

oceans and continents. Swamiji's approach is remarkable for its simplicity. It is not a rigid ritualistic or merely intellectual approach. It is personal, intuitive, amotional faith based on a passionate love and adoration for the Lord. This is reflected in the singing of *kirtans* and in living a good and decent life in harminy with oneself, with society, and with nature.

Srila Prabhupada's work has given new meaning and direction to the lives of thousands of people. In India, the activities of ISKCON are rekindling the latent knowledge and awareness among our own people of our great spiritual and cultural heritage. I believe deeply that in our efforts for modernization and growth, we must never forget the philosophy of humanism of our civilization. There can be no real progress and prosperity, there can be no balanced material and spiritual developement unless and until the poorest of the poor and weakest of the weak in our country prosper and progress. This can happen only by re-instilling among our people the moral and ethical values of our ethos, of love and devotion, compassion and selfless service. Only by helping others can we achieve true happiness and balance in our lives. With these words, I have great pleasure in inaugurating the Centre for Advancement of Culture of the International Society for Krishna Consciousness. I wish the Centre many years of fruitful endeavour in the service of society.

Jay Hind!

9D. ETT TAL AV INDIENS PREMIÄRMINISTER ATAL BAHARI VAJPAYEE, DEN 5 APRIL 1998, SAMT ETT UTTALANDE FRÅN ENGLANDS PREMIÄRMINISTER TONY BLAIR.

Hare Krishna, Hare Rama

For the benefit of my friends from abroad, I would like to say a few words in English. Distinguished guests, it is my privilege to be present at today's pious function to mark the opening of this magnificent temple and also the Glory of India Vedic Culture Centre in Delhi. The piousness of today's function is further enhanced by the fact that it is taking place on the auspicious occasion of Ram Navmi.

I would first of all like to express my deepest sense of appreciation for the vision, dedication, and achievement of the International Society for Krishna Concioussness (ISKCON) and all those who have collaborated with it to present this unique spiritual gift to the nation's capital.

The ISKCON movement has few parallels in the world in terms of its rapid global spread, its trans-national, trans-ethnic and trans-professional appeal, it's outward simplicity and the devotional energy of its followers. In the less than three and half decades since its inception it has established temples in practically all parts of the world and many of them are marvels of beauty such as the one that is being opened in Delhi today. The *Maha Mantra* of Hare Krishna Hare Rama reverberates to the dancing feet of ISKCON devotees each morning and evening in temples from Stockholm to Sau Paulo and from Miami to Mayapur. But what ISKCON has achieved is indeed globalisation of the *Gita* appeal. Some people say that my government is opposed to globalisation but let me say that I am all in favour of globalisation of the message of the *Gita*. [long applause] Not only of globalisation of message of *Gita* but indeed all the messages of all the sacred books of the world with which the message of *Gita* bears close conformity. If today the *Bhagavad Gita* is printed in millions of copies in scores of languages and distributed in all nooks and corners of the world the credit for this great sacred service goes chiefly to ISKCON. I understand that ISKCON is also propogating the message of *Gita* through the latest gazette of information techonology and this temple itself provides an astonoshing demonstration of the use of "high tech" to popularise the higher truth of life and universe.

For this accomplishment alone Indians should be eternally grateful to the devoted spiritual army of Swami Prabhupad's followers. The arrival of Bhaktivedanta Swami Prabhupad to the United States in 1965 and the particular popularity of his movement gained in a very short span of 12 years must be regarded as one of the greatest spiritual events of the century. What was responsible for the rapid spread of the ISKCON movement globally? The answer should be sought in two factors; internal and external. The external factor was, in my opinion, the disillusionment in the leading minds in western countries and arising out of combination of the materialistic ideology and culture in the west. Both capitalism and communism give birth to disillusionment since both are essentially materialist ideologies that are incapable of satisfying the real needs of man. Young sensible searching minds could not have reconciled themselves to the reality of wars, violence, greed, excessive consumerism, and degradation of human and natural environment. They had to seek answers and ISKCON was one movement where they found answers.

The internal factor was of course the inner strength of ISKCON's message. A message founded in the philosophy of *Gita*. It answers all the moral concerns and needs of the world, be it man's quest for inner peace, his need for belonging with the rest of the human and natural community, his concern for the environment, or his attitude towards work and attitude towards death. The *Gita* provides comprehensive and internally consistent answers to all these concerns. It is in this respect that ISKCON differs from other passing fads and fashions that appealed to the disillusioned Western minds in 1960's and 70's. These fads come and go but the ISKCON movement is growing from strength and strength.

The transcendental and universal message of the *Bhagavad Gita* is evocatively communicated by Bhaktivedanta Swami Prabhupad in his book *Bhagavad Gita As It Is* and I would like to read the following excerpt from his introduction to the book.

"In this world, men are not made for quarelling like cats and dogs. Man must be intelligent to realize the importance of human life and refuse to act like an ordinary animal. The human being should realise the aim of his life and this direction is given in all Vedic literature and their essence is given in the *Bhagavad Gita*. The Vedic literature is meant for human being and not for animals. Animals can kill the other living animals and there is no question of sin on their parts, but if a man kills an animal for the satisfaction of his uncontrolled taste he must be responsible for breaking the laws of the nature. If we properly utilise the instructions of *Bhagavad Gita* then our whole life will become purified and ultimately we will be able to reach the destination which is beyond the material sky. That destination is called the *sanatan* sky, the eternal spiritual sky. In this material world we find that everything is temporary. It comes into being, stays for some time, produces some bi-products, dwindles and then vanishes. That is a law of the material world. Whether we use as an example this body, a piece of fruit, or another world of which we have information. That world consists of another nature which is *sanatan*, which is eternal".

In this distinguished gathering of spiritual masters and spiritual seekers I am indeed a layman. But permit me to share with you a few thoughts of mine on the relevance of *Gita's* message in today's national and global context. The *Gita's* relevance is universal and eternal because it provides a satisfactory answer to three basic question of life: What are we? What should we do? And how should we live? Human beings have brought up these questions in all societies and all

times. The *Gita* answers these question through the harmonisation of jnana-yoga, karma-yoga and bhakti-yoga. The beauty of Indian culture is that it makes the essence of these three parts of yoga available to the lowest man as well as to the highest seeker. The *Gita* is not a prescription for non-action or passivity. It gives a radical message of action which transforms the self and the society. That is why it could inspire complex revolutionarism in freedom fighters such as Mahatma Gandhi, Swami Vivekananda and Lokamanya Tilak and others. But in times of peace and nation building, *Gita* can also inspire the politician, the teacher, the worker, the scientist and the common citizen and film actors also. [laughter] Therefore the motive of all ours today should be *yogah karmasu kaushalam*. What we need today is the application on a national scale of the work related ideology of the *Gita*. This will create a new work culture and a new work culture will create a new India.

A word about the architectural beauty of the new ISKCON temple: It is undoubtably a worthy addition to New Delhi's array of beautiful buildings and structures, both old and new whose number is sadly far less than what the nation's capital ought to have and who se collective beauty is even more sadly drowned under the sprawling and spreading sea of ugliness and ordinaryness.

The spectacular look of this temple and its landscape reminds me of an Italian quotation I came across in a newspaper yesterday. It is by a celebrated author Shri VS Naipaul who commented on the possibility of beautiful modern buildings in India. Naipaul says "Independent India has not produced Architecture. Poor countries need very fine buildings to rut people in touch with what is possible in the beautiful. Such fine building are the most public art". Naipaul is right, we need more and more buildings which rut our people in touch with our own tradition of beauty and aesthetics. Naipaul may also be right in observing that buildings are the most public art. We cannot tolerate a situation where everything that is beautiful — beautiful painting, beautiful beaches, beautiful mountains, resorts and beautiful works and arts — is available only to those who have money. The beautiful temple, of course, is more than a piece of public art. It puts people in touch with the higher beauty of the almighty creator and all His creation. Besides sounds and indeed all vibration in the temple have the effect of soothing the devotees, comforting them, giving them hope and confidence and elevating them to a transcendental plane of existence, at least for the brief time we spent praying and worshipping in the temple. May I once again felicitate all those who have had a hand in making a great dream come true. The acharyas of ISKCON, generous donors, the architect, the landscape designers, the engineers, workers and all other humble devotees. Thank you very much indeed.

*

10 DOWNING STREET

The Prime Minister

I am delighted to have this opportunity to send through Claire Ward this message of congratulations on the opening of "The Glory of India Vedic Culture Museum."

India has always been able to reconcile her strong and varied religious and cultural heritage with the demands of the modern world. Britain has benefited from this heritage through the vibrant presence of the Indian community and looks forward to working with India, in a truly modern partnership, as we approach the next millennium. I wish the Museum every success.

Tony Blair

9E. RELIGIONSFORSKARES ÅSIKTER OM SEKTPROBLEMATIKEN

9E.1. Kommentarer till filmerna *Tro, Hopp och Besvikelse*

Jag är lektor i religionshistoria vid Institutionen för religionsvetenskap, Umeå Universitet, och jag visar ovannämnda film för alla mina studenter på grundläggande nivåer (bl.a. blivande lärare och blivande präster). Filmen är extremt bra — om man vill visa hur man kan vinkla informationen och ge en karikatyrbild av religiösa fenomen. Det bästa med filmen är att den så pass överdriven och indoktrinerande gjord, att man inte behöver ge den någon som helst presentation: den talar helt för sig själv. I stort sätt alla studenter genomskådar den själva.

Mycket allvarligt är dock:

a) att denna film visas för barn och ungdomar på högstadies- och gymnasienivå, av vilka merparten sannolikt saknar förmåga att urskilja att filmen är vinklad och inriktad på att få dem att anamma en viss typ åsikter.

b) att Skolverket (samhället) finansierar en film av denna art och kvalitet.

Innehållet i filmerna saknar fullständigt alla typer av religionsvetenskapliga fakta. I bästa fall förekommer någon vinklad halvsanning som gäller en rörelse, men presenteras som den gäller alla nya religiösa rörelser. En grundläggande kunskap, som producenterna av denna film tydligen fullständigt saknar, är att nya religiösa rörelser är en paraplybeteckning för en rad rörelser som är mycket olika varandra. Termen ”destruktiv sekt” existerar inte inom religionsvetenskapen.

Umeå den 29/11/1997

Liselotte Frisk

Fil.dr, lektor i religionshistoria, Umeå Universitet

*

Uppsala Nya Tidning, december 1995

DEBATT

Nyhetsmedia och samhällsinstitutioner sprider antikultrörelsens budskap, skriver åtta forskare i religionsvetenskap och psykologi, verksamma vid fyra universitet i Sverige. Trots socialförvaltningens i Uppsala goda intentioner tycks konferensen om de ”destruktiva sekterna” i allt väsentligt ha blivit en partsinlaga.

9E.2. Okritiskt om sekter

I dagens mångkulturella Sverige finns ett antal, sinsemellan mycket olika, religiösa rörelser kring vilka flera populära men missvisande myter spunnits. I debatten kallas dessa rörelser ofta destruktiva sekter, ett begrepp som är starkt värdeladdat. Termen ger intryck av att vara ett vetenskapligt etablerat begrepp, men sanningen är att det saknar stöd i den beteendevetenskapliga forskningen. Att termen ändå är gångbar beror bl.a. på att den får näring

av den rädsla många människor har för sådant som ter sig annorlunda, särskilt när det finns för oss ovana religiösa inslag med i bilden.

SOCIALFÖRVALTNINGEN i Uppsala kommun anordnade 13-14 oktober en konferens med rubriken ”Destruktiva sekter som samhällsfenomen”. Man kunde förvänta sig att en kommunalt anordnad konferens på ett objektivt sätt skulle granska frågeställningen kring nyandligheten, men redan rubriken på konferensen talar sitt tydliga språk. Även för en kommun kan det tydligen vara lättare att ta till sig och sprida populära föreställningar än att försöka ge fakta och en allsidig belysning. Vid konferensen medverkade bl.a psykologen Paul Martin och psykiatern Louis Jolyon West. Båda har uttalad koppling till den amerikanska antikultrörelsen, en rörelse som har sin motsvarighet i Sverige i form av organisationen FRI (Föreningen Rädda Individen). Båda var inbjudna till konferensen i sin egenskap av forskare, men det är viktigt att notera att de i detta sammanhang inte är opartiska. De är övertygade företrädare för teorier om de ”destruktiva sekterna”, teorier som är synnerligen kontroversiella bland stora delar av det beteendevetenskapliga forskarsamhället.

BEGREPPET destruktiva sekter har i huvudsak lanserats av antikultrörelsen. Med begreppet avses sådana religiösa rörelser som ägnar sig åt något som kallas ”mind control”, på svenska ”tankekontroll”, dvs en teknik som antas göra det möjligt att kontrollera människors tankar och känslor så att de berövas all förmåga till kritik och ifrågasättande. Ibland används en ännu mer laddad benämning: hjärntvätt.

Ser man till den beteendevetenskapliga forskningen finner man emellertid att företeelsen mind control minst sagt är ifrågasatt. Termen används för att dramatisera och mystifiera vad det rör sig om, nämligen välkända socialpsykologiska vägar för att påverka och övertyga andra.

Andra felaktiga föreställningar antar att det nästan är omöjligt både att lämna nyandliga grupper och att motstå sådana grupper värvningsförsök. Det är visserligen sant att det finns ett inre socialt tryck i religiösa grupper, liksom det gör i alla täta sociala relationer, men slutsatserna är ändå felaktiga.

MÄNNISKOR KOMMER ständigt i kontakt med sådana grupper utan att bli ”medlemmar”. Detta visas t.ex i sociologen Eileen Barkers forskning om Moonrörelsen i England. Annan forskning visar att ett stort antal medlemmar lämnar grupperna på eget initiativ — och att många har en positiv bild av gruppen även efter avhoppet (se t.ex religionssociologen Stuart Wrights forskning).

Klara undantag utgör de individer som har gått igenom en mycket omfattande form av psykologisk ”behandling”, sk avprogrammering, vilken delar av antikultrörelsen företar. ”Avprogrammerade” avhoppare är oftare negativa till den religiösa gruppen än de som lämnat den på eget initiativ. Man kan m.a.o inte utesluta att det är avprogrammeringen snarare än medlemskapet som gör individen negativ.

Det är också viktigt att komma ihåg att det för varje kritisk avhoppare går ett stort antal avhoppare som har en mycket mer positiv bild av gruppen. De kritiska avhopparna är med andra ord inte typiska.

ALLA RELIGIÖSA rörelser har medlemmar som av olika skäl far illa av sitt medlemskap. Orsakerna kan antingen återfinnas i förhållanden som föregick medlemskapet eller i förhållanden inom rörelserna. De nyandliga rörelserna utgör härvidlag inget undantag. Men vi betvivlar starkt att antalet sådana medlemmar skulle vara anmärkningsvärt stort i de nya andliga rörelserna.

Inför talet om att de nyandliga rörelserna skulle ha övervägande negativa konsekvenser bör man även notera att flera studier tyder på ett motsatt förhållande, nämligen att rörelserna resocialiserar och rehabiliterar individer som tidigare varit marginaliserade.

DE FRÄMSTA KÄLLORNA till antikulturrelsens information om de ”destruktiva sekterna” är dels anhörigas berättelser om vad som hänt deras barn, dels avhoppares beskrivning av sina erfarenheter av rörelserna. Men hur skall dessa berättelser betraktas? Är det givet att de skall ses som bevis på sekternas ”destruktivitet”.

Man behöver inte betvivla att de personer som vittnar om obehagliga upplevelser faktiskt har haft negativa erfarenheter av en viss religiös grupp. Att man är missnöjd med en grupp eller rörelse ligger i själva avhoppets natur. Här rör det sig dock om avhopp från sammanhang med betydligt starkare sociala relationer än dem som finns exempelvis inom en förening eller politiskt parti. Härav följer att avhopp från en religiös grupp ofta liknar en persons brytning med sin egen familj. Sådana brytningar är alltid smärtsamma, men familjen (eller den religiösa gruppen) måste därför inte vara ond, ej heller ”destruktiv”.

NÄR DET GÄLLER de personer som blivit avhoppare till följd av att de kidnappats av anhöriga och genomgått sk avprogrammering, måste man förstå deras berättelser om den religiösa gruppen utifrån den mycket speciella och säkert mycket påfrestande situation som individen befinner sig i när han eller hon berättar om sina erfarenheter. Berättelserna om ”sektens” destruktivitet legitimerar både avhoppares och anhörigas agerande.

Man ska naturligtvis inte blunda för att människor som nyligen lämnat en religiös rörelse kan vara i ett skört psykiskt tillstånd. Det är lätt att i en sådan situation (liksom i andra fall av personliga svårigheter, t.ex skilsmässa, arbetslöshet eller en anhörigs bortgång) hamna i en svår kris. En del av dessa människor behöver professionell hjälp. Att bygga upp möjligheter att ge sådan hjälp underlättas emellertid inte av fortsatt mytskapande kring de nya religiösa rörelserna.

I ANTIKULTORGANISATIONEN FRI:s material och uttalanden utpekas ett antal religiösa rörelser såsom varande ”destruktiva sekter”. Bland dessa finns alltifrån Livets Ord och andra nyevangelikala grupper till rörelser som Hare Krishna, Scientologerna, Familjen (Guds barn), Oshorörelsen och Moonrörelsen.

Detta kan inte socialförvaltningen i Uppsala ha varit omedveten om, även om man vid konferensen hävdade att man inte hade som syfte att peka ut några särskilda religiösa rörelser.

När man använder begreppet destruktiva sekter på svenska nyandliga rörelser skymtar i bakgrunden uppenbara avarter som Jim Jones Folkets tempel, David-sekten i Waco och — nu senast — Soltempelorden i Schweiz och Canada. Dessa är i och för sig av indirekt intresse — de har inte verkat här i Sverige — men eftersom de kan användas som avskräckande exempel finns de med i diskussionen. Men att koppla ihop rörelser som Hare Krishna, Oshorörelsen, Familjen (eller till och med de illa sedda Scientologerna) med sådana vålds- eller undergångsfixerade sekter är gravt missvisande och döljer mer än det klagör.

BÅDE NYHETSMEDIER och samhällsinstitutioner bör kritiseras när de tar till sig antikulturrelsens retorik och mytbildningar och okritiskt sprider dem till allmänheten. Givetvis skall man inte var okritisk gentemot de nyandliga rörelserna. Dessa skall också granskas kritiskt, och i händelse av lagbrott måste rättsamhället ingripa. Myter och rykten får dock inte utgöra grunden för sådana ingripanden. Då riskerar vi att få religiös förföljelse.

Trots socialförvaltningens i Uppsala goda intentioner tycks konferensen om de ”destruktiva sekterna” i allt väsentligt ha blivit en partsinlaga. Konferensdeltagarna fick framför allt ta del av hur antikulturrelsen ser på de nyandliga rörelserna, beskrivningar som sedan vidarebefordrades till allmänheten genom medierna. I *DN* (15/10) skrevs exempelvis: ”...denna konferens handlade inte om religioner och religionsfrihet, utan om hot, samt kränkande och nedbrytande behandling av barn och vuxna”.

Man tycks inte ha fått en saklig och mångsidig belysning av fenomenet. De deltagare vid konferensen som tidigare inte var insatta i frågan måste ha delgivits en uppfattning om att när man har med ”sekte” att göra så gäller helt andra regler än vid umgänget med traditionella kristna samfund. De måste ha blivit rejält omskakade. Men blev de egentligen klokare av Uppsalakonferensen

SVERIGE HAR religionsfriheten inskriven i grundlagen. Religionsfrihet innebär långtifrån att det skulle vara förbjudet att kritisera religiösa rörelser eller att diskutera konsekvenserna av sådana rörelsernas trossatser och livsstilar. Däremot betyder det att människors religiösa val skall respekteras. Här finns skäl att påminna om begreppet tolerans. Tolerans innebär inte att man måste sympatisera med allt och alla, men det innebär att man inte får ta sina antipatier till intäkt för att förfölja andra eller att man får inskränka deras rättigheter, vilket man faktiskt riskerar att göra om man pekar ut specifika grupper och på känslomässiga grunder beskriver dem som ett stort samhällsproblem.

Sättet varpå religiösa grupper beskrivs i det offentliga samtalet avgör ofta hur de sedan uppfattas och behandlas. Därför är det särskilt viktigt att företrädare för våra samhällsinstitutioner strävar efter att behandla de nya religiösa rörelserna på ett sakligt och nyanserat sätt.

LARS AHLIN fil.lic. religionssociologi
JONAS ALWALL religionssociolog, Svenska kyrkans forskningsavdelning
CURT DAHLGREN docent religionssociologi
KAARINA DRYNJEVA fil.doc. religionshistoria
LISELOTTE FRISK fil.dr. religionshistoria
ANTOON GEELS prof. religionshistoria/psykologi
THORLEIF PETTERSSON prof. religionssociolog
ANNE-SOFIE ROSEN

*

Psykologtidningen 6/7-98:

9E.3. SVARTVIT SYN PÅ SEKTER OVETENSKAPLIG

I debatten kring de nya religiösa rörelserna som allmänt kallas sekter talas om hjärntvätt, tankekontroll och ”seksjuka”. Teol lic Jonas Alwall och psykolog Claes Wallenius har granskat dessa påståenden utifrån aktuell forskning och hävdar att de inte är vetenskaplig underbyggda. För ett år sedan beslutade regeringen att tillsätta en utredning med syfte att ”undersöka” hur samhället, med bevarad respekt för de grundläggande fri- och rättigheterna, på ett bättre sätt än i dag kan stödja människor som utträtt ur nyandliga rörelser och som därvid hamnat i psykiska kristillstånd” (Socialdepartementet Dir 1996: 121). Detta är en svår uppgift, eftersom frågan är känslomässigt laddad och debatten starkt polariserad.

Var och en som nalkas denna fråga befinner sig snart i en småskog av mer eller mindre vetenskapligt underbyggda begrepp och en rad mer eller mindre drastiska argument. Det talas i debatten om hjärntvätt, tankekontroll, ”sextsjuka”, isolering från omvärlden, avklippta familjeband, barnmisshandel, kidnappningar med mera. Även i några av de riksdagsmotioner som har föregått den nu aktuella utredningen har begrepp som ”destruktiva sekter” och ”andlig kränkning” förekommit.

De nya religiösa rörelserna är omskrivna och ofta kritiserade. De kallas sekter vilket då inte skall förstås som ett sociologiskt begrepp för en viss organisationstyp, utan som ett derogativt begrepp för att beskriva en typ rörelse som antas ha destruktiva mål och medel. De nya religiösa rörelser som beskrivs i termer av ”sekter” (eller rentav ”destruktiva sekter”) är ofta små och helt marginella ur ett samhällsperspektiv. Som mest har de några tusen anhängare, oftast betydligt färre. Flera av dem utgör emellertid svenska avläggare av större internationella rörelser. Bland de religiösa rörelser som finns i Sverige och som brukas diskuteras i sektertermer finns ISKCON (”Hare Krishna”), Transcendental Meditation, Enighetskyrkan (”Moon-rörelsen”) och Scientologikyrkan. Uppsalaförsamlingen Livets Ord och besläktade fria evangeliska församlingar inom den så kallade trosrörelsen omnämns ofta på liknande sätt.

Explicit eller implicit görs följande påståenden:

1. En individ går med och stannar i någon av dessa rörelser på grund av att han/hon utsätts för hjärntvätt eller ”mind control”. ”Sekten påstås via olika metoder kunna kontrollera individens tankar, känslor och vilja. Det påstås att rörelserna kan förändra en sökande idealistisk människa till en enkelspårig, humorfri och otrygg robot” (se Ottoson 1993). Medlemmar kan sedan inte komma ur rörelsens grepp och kan inte lämna den frivilligt.

2. Medlemmarna utvecklar psykiska problem. Många som hoppar av har allvarliga problem, så kallad ”sextsjuka”, vilket kräver speciella behandlingsmetoder.

Dessa uppfattningar är vanligt förekommande i debatten och mycket tyder på att de möter en utbredd tilltro. Det finns dock flera problem med dem, och vi vill här skärskåda några av dessa begrepp och resonemang, för att diskutera deras vetenskapliga värde.

Hjärntvättsbegreppet

Begreppet hjärntvätt myntades under Koreakriget, men tekniken sägs ha utvecklats i Sovjet på 1930-talet för att förfinas i det kommunistiska Kina och sedermera användas på amerikanska krigsfångar under Koreakriget. Samtidigt hävdas det att omvändelsetekniker byggda på samma principer har använts i årtusenden (Otto m.fl 1982). Hur har då själva hjärntvätten beskrivits? En definition ger Otto m.fl (1982, sid 141):

1. Behandlaren bryter först ner en individs personlighet genom att sätta honom i en tillräckligt kraftigt traumatiserande situation.

2. Nästa steg består i en återuppbyggnadsfas, varvid individens personlighet (det vill säga hans attityder, känslor, normer och värderingar) struktureras efter behandlarenns önskemål.

Tekniken användes på amerikanska krigsfångar under Koreakriget. En inledande destruktiv fas bestod av dödsmarscher som kunde vara i flera månader och där fångar godtyckligt avrättades. Därefter följde en indoktrineringsfas. Väl framme i fånglägret blev krigsfångarna vänligt mottagna. Aktiviteten bestod av politiska lektioner med tillgång till utvald litteratur. De som skötte sig eller blev angivare fick extra förstärkningar i form av mat, cigaretter och post. Fångarna fördes in i upprepade lojalitetskonflikter. Alla fick genom själv- och kamratkritik avslöja sina egna och andras svaga punkter. De lockades senare att erkänna en faktisk eller inbillad skuld. Strävan var att bryta ner den egna identiteten och grupployaliteten.

Tekniken var initialt framgångsrik. Även efter frigivningen behöll de sin övertygelse i några månader. Därefter återföll de i sina tidigare åsikter och effekten av hjärntvätten upphörde.

Infällt i artikeln:

Påståenden om hjärntvätt i de nya religiösa rörelserna är vetenskapligt ohållbara.

”Mind control”

Nu påstås att liknande tekniker används av ledare för nya religiösa rörelser och att västvärldens ungdomar står hjälplösa inför sådana metoder. Det begrepp som ofta används i debatten är ”mind control”. Skillnaden gentemot klassisk hjärntvätt sägs vara att ”offret” här inte uppfattar någon fienderelation (se t.ex Westerman 1994). I ett studiehäfte från den organisation i Sverige som hårdast drivit motståndet mot nya religiösa rörelser, nämligen Föreningen Rädda Individen (FRI), påstås att ”mind control” (på svenska tankekontroll/mental styrning/tankereform) bygger på mer ”subtila tekniker” än hjärntvätt. De som utsätts för detta får psykiska störningar och en identitetsförändring som ”är mer genomgripande än de förändringar krigsfångarna uppvisade” (FRI 1993). Olika beskrivningar ges av vad begreppet ”mind control” egentligen innebär. Följande punkter kan nämnas som exempel (Ahlberg 1993):

1. Miljökontroll; att sekten kontrollerar den sociala miljön, vem man kommunicerar med, vilken information man kan ta del av och så vidare.
2. Mystisk manipulation; här åsyftas bön och meditation, förändrade medvetandetillstånd, hänförelse.
3. Krav på renhet; en indelning av världen i ren - oren.
4. Bekännelse; att bekänna en faktisk skuld kopplad till ens tidigare liv.
5. Helig vetenskap; att man säger sig ha den absoluta sanningen.
6. Laddat specifikt språk; detta syftar bland annat till att skapa ”vi-och-dom”-känsla.
7. Avgörandet om existensberättigande: de ”utanför” sekten är endast intressanta som potentiella medlemmar.
8. Doktrinen är viktigare än personen: individens personliga erfarenhet nedvärderas.

Denna modell har dock långt ifrån något vetenskapligt belägg. För det första hämmas modellens möjlighet till empirisk prövning av att det inte är helt uppenbart vad de olika punkterna konkret åsyftar. För det andra utgör ingen av dessa punkter, om de skulle visa sig förekomma, i sig bevis för att individens tankar kontrolleras eller att det är möjligt att omvända en person mot dennes vilja.

Konkreta skildringar av hur ”mind control” sägs gå till ger tyvärr inte mer vetenskaplig substans åt begreppet (se t.ex Swartling och Swartling 1991). Punkter som tas upp är:

- speciella levnadsregler som att påbjuda speciell klädstil.
- emotionell kontroll via bland annat djävulsfruktan.
- tankekontroll genom att upprepa mantra eller tungomålstal.
- tankekontroll via tidskrävande möten med bland annat lovsång.
- informationskontroll; att medlemmar inte får ta del av icke godkända böcker, filmer, massmedier etc.

Begreppet och resonemanget leder till en rad frågor. Den första är naturligtvis om ovannämnda fenomen verkligen förekommer i de svenska nyreligiösa rörelserna. Sinsemellan mycket olikartade rörelser likställs här utan urskiljning och företeelser som förekommer i någon av rörelserna antas förekomma i alla andra. Dessutom kvarstår frågan om det verkligen är så att de ovannämnda fenomenen — om de skulle visa sig förekomma — skulle kunna sägas utgöra bevis för en stark mental påverkan eller psykologisk manipulation.

Påbud om speciell klädstil och tidskrävande möten förekommer i många verksamheter som inte ens är av religiös karaktär. Föreställningar om en ond djävulsmakt är heller inget unikt för dessa rörelser. Likaså saknar påståendet att upprepadet av ett mantra eller tungomålstal skulle innebära en styrande mental påverkan vetenskaplig stöd. Det är dock rimligt att tro att man i vissa av de nya religiösa rörelserna söker undvika kritisk information. De nyreligiösa rörelserna strävar efter att skapa en stark övertygelse och detta är troligen vad många som går med i sådana rörelser söker. Att undvika informationskanaler som kan aktivera tvivel blir då ett ömsesidigt intresse för både ledare och medlemmar. Detta innebär inte att frågan skulle vara oproblematiske ur ett samhällsperspektiv (fri tillgång till information ses normalt som en central beståndsdel i en demokratisk samhällsordning), men företeelsen är knappast att betrakta som ensidig psykologisk manipulation från ledarna i dessa grupper riktad mot medlemmarna.

Forskning och hjärntvättsteorier

Den vetenskapliga kritiken mot att tillämpa hjärntvättsbegreppet på religiösa rörelser, där inget fysiskt tvång förekommer, får sägas att vara tämligen massiv. En av de ledande kritikerna är James T Richardsson, amerikansk professor i sociologi (se framför allt Richardsson 1996). Han konstaterar att andra generationens hjärntvättsteorier har ett antal svagheter:

- Redan de klassiska arbetena (t.ex Lifton 1961) byggde på förhållandevis lite empirik. I många fall var data av anekdotisk karaktär. Teknikerna var heller inte speciellt effektiva i längden, inte ens när tvång förekom.
- De som förespråkar teorin om hjärntvätt feltolkar tidigare vetenskapliga arbeten. Robert J Lifton — en av dem som först beskrev fenomenet hjärntvätt — ställer sig själv tvivlande till att använda teorierna på nya religiösa rörelser där inget fysiskt tvång förekommer. Kännetecknande för hjärntvätt är just att det innehåller tvång, även om det kan vara svårt att ange exakt var detta börjar, och slutar. Lifton menar det är en gradskillnad, och inte en artskillnad, mellan hjärntvätt och andra påverkningsmetoder, som till exempel undervisning eller psykoterapi.
- Det finns en ideologisk bias, i det att hjärntvättsbegreppet har använts på ett sätt där det riktar sig emot det som är från majoritetssamhället avvikande lösningar, politiskt. eller religiöst. Lifton är själv också kritisk mot att begreppet mer och mer kommit att användas som skällsord. Medan det först betecknade en indoktrineringsteknik har det övergått till att diskreditera allt möjligt (se även Elman 1987).
- De som förespråkar teorin om hjärntvätt ignorerar det stöd som forskningen ger för att det kan finnas predisponerande karakteristika hos medlemmarna. Medlemmarna är dessutom ofta välutbildade, vilket talar emot att de skulle vara speciellt lätta att omvända med manipulativa metoder.
- Förespråkarna ignorerar positiva och terapeutiska effekter av medlemskap i rörelserna.
- Förespråkarna ignorerar forskning som visar hur rekryteringen går till. Sekternas metoder att rekrytera och påverka sina medlemmar är inte är inte exotiska former av ”mind control”, utan endast vardagliga tekniker för social påverkan, som används för att påverka oss i andra sammanhang. De kan i nyreligiösa rörelser ha en starkare intensitet och varaktighet (se även Zimbardo 1997).
- Om rörelserna verkligen kunde hjärntvätta skulle rekryteringen till dem vara mycket mer framgångsrik än vad den är. Trots allt har dessa rörelser generellt förhållandevis få medlemmar, och många av medlemmarna lämnar rörelserna relativt snart efter inträdet. Påståendet att hjärntvätt leder till att man inte frivilligt kan lämna grupperna finner alltså knappast någon stöd i forskningen (se även Rochford 1989).
- Hur medlemmar lämnar nyreligiösa rörelser — frivilligt eller med tvång — har visat sig ha stor betydelse för hur de senare uppfattar dem. De som blivit avprogrammerade får en mer negativ

bild av rörelsen, jämfört med dem som lämnat den helt frivilligt (se även Latkin 1995). Definitionen på lyckad avprogrammering blir att man "köper" teorin att man blivit hjärntvättad.

Infällt i artikeln:

De nya religiösa rörelserna skapar inte psykisk ohälsa. Många mår tvärtom bra i dessa rörelser.

Teorins sociala funktion

Om nu hjärntvättsbegreppet har så litet stöd i forskningen uppstår frågan varför föreställningen om att nya religiösa rörelser hjärntvättar sina medlemmar är så vanlig.

Hjärntvättsteorierna kan ses som funktionella för dem som har intressen i sammanhanget, det vill säga föräldrar och ex-medlemmar (Richardsson 1996). Hjärntvätt är den minst smärtsamma och mest ansiktsräddande förklaringen till vad som annars skulle kunna tolkas som dåligt omdöme (Elman 1987). Det kan alltså närmast handla om vad som är en bearbetning av en skamproblematik. Det hör till saken att mycket av uppmärksamheten har fallit på de avhoppare som blivit besvikna och bittra och som riktar mycket av denna besvikelse tillbaka på rörelsen. Den enklaste förklaringen till ens tidigare engagemang blir att hänvisa till någon form av manipulation som man själv inte kunde kontrollera och följaktligen inte själv kunde ta ansvar för.

De anhöriga frågar sig om de gjort något fel. Brytningar mellan medlemmar i dessa rörelser och deras familjer beskrivs ofta som framtvängade av rörelsen. I den mån familjerelationerna tidigare har varit problematiska kan dock medlemskapet helt eller delvis vara en reaktion på detta. Om sedan familjen inte kan acceptera medlemskapet kan detta naturligtvis i sig förvärra en redan dålig relation. Amerikansk forskning visar också att det till de nya religiösa rörelserna främst rekryteras yngre personer ur en utbildad medelklass, som har bestämt sig för att utforska en annan livsstil (se Richardsson 1985, 1996). Det kan antas att deras val av livsstil rimmar illa med de normer och värderingar som är dominerande i detta samhällsskikt, men den enklaste förklaringen ur anhörigperspektiv blir även här att hänvisa till någon form av manipulation från "sektens" sida.

Kränkande avprogrammering

Att påstå att medlemmarna är hjärntvättade och att ingen frivilligt kan lämna en "sekt" kan också betraktas som ett sätt att legitimera avprogrammering. Begreppet avprogrammering bygger på [hypotesen] att man blivit programmerad och att denna programmering kan neutraliseras igen med en avprogrammeringsteknik. Själva avprogrammeringsmetodiken har dock under årens lopp innefattat ett spektrum av olika metoder, varav många kan tyckas likna just dem som man anklagar sekterna för att utöva. Inte minst initialt, när metodiken utarbetades i USA, användes kidnappningar, våld och tvång. Även skuldbeläggande och ransonerad sömn förekom. En av pionjärerna (och profitörerna) Ted Patrick som myntade begreppet avprogrammering, avtjänade under 70-talet flera fängelsestraff för kidnappning. Avprogrammering blev en affärsrörelse där stora arvoden betalades ut (Elman 1987). Tilläggas kan att även här i Sverige har avprogrammeringsförsök i flera fall urartat i våld och kränkningar.

Hjärntvättshypotesen har också i USA legitimerat att "experter" ställt upp i olika rättsfall och försvarat övergrepp och kidnappningar mot medlemmar i nya religiösa rörelser samt förespråkat inskränkningar i religionsfriheten (Richardsson 1991).

Behövs sekter?

Alternativa förklaringar till hjärntvättshypotesen ges av forskare i flera olika läger utifrån en kritisk samhällssyn. En viktig poäng i dessa forskares resonemang är att många individer lämnas otillfredsställda i vårt moderna samhälle och att sekterna fångar upp behov som majoritetssamhället inte tillfredsställer. Samtidigt som de flesta har det materiellt förhållandevis bra blir våra behov av trygghet, uppskattning och av att finnas i ett sammanhang mer och mer åsidosatta. Industrisamhällets höga geografiska och sociala mobilitet har förstört traditionella former av gemenskap. Anonyma roll orienterade relationer har ersatt närhet och djup (se Elman 1987). Samtidigt minskar förtroendet för samhällets maktinstitutioner. Många känner sig alienerade i den tid vi lever i. Att många — framför allt de yngre — är förvirrade och sökande är tyvärr inget förvånansvärt. Somliga kan dessutom vara sårbara på grund av en förändringsfas i livet; att man flyttat, blivit arbetslös eller misslyckats i skolan. Ett förhållande som brustit kan vara en annan faktor. Många saknar dessutom stimulans i sina arbeten eller finner sin utbildning abstrakt och meningslös (för vidare diskussion, se t.ex Zimbardo, 1997).

Nya religiösa rörelser kan tillfredsställa många behov; vänskap, att få en social position, ett erkännande, en identitet, enhetlig världsbild, personlig utveckling, en hälsosam livsstil, ett engagemang, en strukturerad tillvaro etc. Rörelsernas budskap kan för många vara ett alternativ till en värld där all kunskap upplevs som subjektiv, relativ och tillfällig. Man vill fly från tvivel, existentiellt vakuum och grubblande och i stället söka vägledning av en auktoritet. Livet kan bli enklare i den mer svartvita värld som kanske alltför många gånger gör en besviken: vi vill dock poängtera att vi inte påstår att dessa rörelser har de enda eller bästa lösningarna på människors existentiella problem, bara för att den som går med kan ha sådana förhoppningar.

Finns det någon sektsjuka?

Ett annat argument i debatten är att medlemskap i en ”sekt” är psykiskt skadligt. Ett uppmärksammat svensk försök att empirisk belägga detta bygger på en intervjuundersökning gjord på före detta elever vid Livets Ords bibelskola (Swartling & Swartling 1991) Slutsatsen som dras är att en stor del av avhopparna har allvarliga psykiska problem och självmordstankar och att detta beror på Livets Ords förkunnelse och på att de blivit utsatta för ”mind control”. Undersökningen är dock gjord på en alltför liten grupp för att visa att det finns fler med psykisk ohälsa i Livets Ord än bland människor i allmänhet, och undersökningen kan heller inte styrka att den påvisade psykiska ohälsan skulle vara orsakad av medlemskapet i denna rörelse (se vidare Wallenius 1995, Alwall & Wallenius 1997).

Inte heller utländsk forskning har kunnat visa att medlemskap i nya religiösa rörelser generellt har psykiskt skadliga effekter. I flera översiktsartiklar konstaterar Richardsson (1985, 1995) att det snarare finns mest positiva erfarenheter av den psykiska hälsans utveckling. Dessa rörelser kan fungera som terapeutiska grupper för socialt alienerade ungdomar. De kan erbjuda en livsstil som kretsar kring självförverkligande och altruism och som i många fall kan leda till mindre oro och psykisk stress. I vissa rörelser kan en positiv förändring iaktas, som till exempel emotionell öppenhet, ökad jämlikhet och minskat drogmissbruk. I den mån det har funnits psykisk ohälsa hos medlemmar har denna funnits redan före inträdet i rörelsen (Rochford et al 1989).

Det bör också påpekas att även ”normalt” religiöst engagemang, utanför vad som förekommer inom nya religiösa rörelser, i största allmänhet har en positiv korrelation till upplevd god psykisk hälsa (Richardsson 1995).

När man studerar personlighetsdrag måste man dock se till det sociala sammanhang individen befinner sig i. Flera av de nya religiösa rörelserna tar avstånd från den individualistiska och konkurrensinriktade livsstil som i västvärldens medelklass ses som norm. Ett utmärkande drag hos flera av rörelserna är i stället att den individuella autonomin får stå tillbaka för de

kollektiva målen (Richardsson 1985). Detta innebär dels att drag som ses som maladaptiva i samhället i övrigt kan vara funktionella i dessa grupper, och dels att rörelserna kommer på ideologisk kollision med det omgivande samhället.

Synen i dessa rörelser skiljer sig på samma sätt från västvärldens psykiatri/kliniska psykologi, som präglas av en individualiserande syn både på mänskliga problems orsaker och lösningar (se t.ex Rochford et al 1989). Flera forskare hävdar också att den antipati mot nya religiösa rörelser som förekommer hos delar av det psykiatriska och terapeutiska samhället härstammar från ett konkurrensförhållande mellan två ansatser att närma sig psykisk hälsa (se t.ex Westerman 1994, Latkin 1995). Det har också påpekats att man inom det psykiatriska samfundet generellt — till exempel DSM-III * — uttrycker religiösa erfarenheter i negativa stereotyper (Richardsson 1993). Psykologer/psykiatriker som ofta får sin bild av sekterna via patienter tycks också vara mer benägna än sociologer att tro på hjärntvättsteorier. Sociologer gör i det här sammanhanget mer omfattande helhetsstudier av sekten som socialt fenomen, vilket ger en annan bild (Elman 1987).

Självmondssekte

Men självmondssekterna då? People's Temple, Soltempelorden och Heaven's Gate? Är inte de destruktiva? Det är uppenbart att det finns skräckexempel, även om det är viktigt att komma ihåg att ingen liknande rörelse har varit verksam i Sverige. Det farliga tycks vara när rörelsen fysiskt och socialt isoleras eller isolerar sig själv, och en paranoid hållning gentemot omvärlden växer fram (se Zimbardo 1997), och när en sådan kopplas till uttalade föreställningar om en förestående världsundergång. Det förefaller uppenbart att dialog generellt är en bättre metod att möta sådana rörelser, eftersom offentlig motstånd och hets mot dem riskerar förstärka tendenserna till isolering.

Forskarna säger dock inte att alla erfarenheter av nya religiösa rörelser är positiva (se t.ex Latkin 1995). Även om man bortser från "självmondssekterna" torde det stå klart att det finns människor som har haft kontakt med en nyreligiös rörelse och som kan behöva professionell hjälp. Risken är dock att man som terapeut utgår från att "sekten" har förvridit individens psykiska balans och att den insikt en sådan terapi skulle kunna erbjuda snarare innebär en förstärkning av patientens trauma. Från ett terapeutisk perspektiv finns det betydligt större chanser att hjälpa personer som fått problem i samband med medlemskap i en nyreligiös rörelse om man försöker att se det mer komplexa sammanhanget.

Det måste också föras en seriös diskussion om huruvida nya religiösa rörelser kan vara speciellt skadliga för någon särskild kategori människor. Exempelvis kan en borderline-personlighet lockas av den svartvita, uppsplittrade värld och den flykt från ett inre kaos som en religiös rörelse kan erbjuda. Det kan finnas en längtan efter tydliga regler och en tydlig maktstruktur där det anvisas svar på alla frågor. Samtidigt kan de redan sköra inre strukturerna hos dessa individer vara otillräckliga för att hantera den emotionella gränslöshet som ligger i den religiösa extasen och den besvikelse som kan bli en följd om sekten inte lever upp till förväntningarna.

Många mår bra

Bilderna av vad som sker i de nya religiösa rörelserna är många och påtagligt motsägelsesfyllda. Vi menar att påståenden om hjärntvätt är vetenskapligt ohållbara. Det finns knappast heller något stöd för att man inte frivilligt kan lämna rörelserna. Däremot finns det säkert människor som hamnar i existentiella kristillstånd när något de satt stora förhoppningar till gjort dem djupt besvikna.

En bra hjälp kräver förståelse för varför man går med och stannar i en nyreligiös rörelse samt hur man påverkas av medlemskapet. Vi kan konstatera att denna förståelse inte går att hitta hos

de traditionella sektmotståndarna. Dessa sprider en påfallande ovetenskaplig bild, som också har fått en viss allmän förankring (tyvärr även i det terapeutiska samfundet). Det är viktigt att vi kritiskt granskar de nya religiösa rörelserna. Men lika viktigt är vi på vakt mot intolerans gentemot det som är annorlunda och att vi bevarar vår respekt för människors grundläggande fri- och rättighet att leva sina liv som de vill, så länge de inte uppenbart skadar sig själv eller andra.

Jonas Alwall
Claes Wallenius

Referenser:

- Ahlberg, M (1993): *Sektsjukan - ett växande samhällsproblem*. Psykologtidningen nr 6, sid 4-6.
- Alwall, J Wallenius, C (1997): *Myten om de destruktiva sekterna*. Ordfront Magasin ,6, 29-30.
- FRI (1993): *Mind Control: Mekanismerna bakom mental styrning och tankekontroll*. Stockholm, Föreningen Rädda Individerna & Podo Pedagog.
- Latkin, CA (1995): *New directions in applying psychological theory to the study of new religions*. The International Journal for the Psychology of Religion, 5 , 177-180.
- Lifton, R J (1961): *Thought reform and the psychology of Totalism: A study of Brainwashing in China*. New York, W W Norton & Company Inc.
- Otto, U , Bliding, Å & Fries, H (1982): *Katastrof- och försvarspsykiatri*. Lund, Studentlitteratur.
- Ottoson, J-O (1993): *Indoktrinering - En kränkning av den personliga integriteten*. Läkartidningen, 90.
- Richardsson, JT (1985): *Psychological and psychiatric studies of new religions*. I: L B Brown, Advances in the Psychology of religion. Oxford, Pergamon Press.
- Richardsson, JT (1991): *Cult/Brainwashing cases and freedom of religion*. Journal of Church and State, 33, 55-74.
- Richardsson, JT (1993): *Religiosity as deviance: Negative religious bias in the misuse of DSM-III*. Deviant behaviour: An interdisciplinary Journal, 14, 1-21.
- Richardsson, JT (1995): *Clinical and personality assessment of participants in new religions*. The International Journal for the Psychology of Religion, 5 , 145-70.
- Richardsson, JT (1996): *Critiquing "Brainwashing" claims about new religious movements*. (Sammanfattning av författarens bokkapitel i Hadden och Bromley, 1994, och artikel i Australian religion Studies Review, 1995, vol 7).
- Rochford, E B, Purvis, S & Eastman, N. (1989): *New religions, mental health, and social control*. Research in the Social Scientific Study of Religion, 1,57-82.
- Swartling, P-G & Swartling, G. (1991): *Vanligt med psykiska besvär hos fd medlemmar av Livets Ord*. Läkartidningen, 88, 2211-2214.
- Wallenius, C (1995): *Vad är en sekt?* Socionomen, 3, 16-19.
- Westerman, K (1994): *Våld eller val? En analys av hur nyreligiösa rörelser skildras i dagspressen och i religionsvetenskaplig litteratur*. (D2-uppsats). Teologiska Institutionen, Uppsala Universitet.
- Zimbardo, P G (1997): *What messages are behind today's cults?* Monitor, 28 (5), sid 14.

Artikelförfattarna

Jonas Alwall är religionssociolog, forskare vid Svenska kyrkans forskningsavdelning i Uppsala och ordförande i FINY AR, Föreningen forskning och information om nya religiösa rörelser.

Claes Wallenius, psykolog, anställd som forskare vid Försvarshögskolans ledarinstitut. Arbetar huvudsakligen med människors reaktioner i samband med hotsituationer eller stark stressexponering.

*

Religion & Frihet nr 3:

9E.4. Är avhopparna verkligen trovärdiga?

Världsledande religionsexpert om avhopparnas berättelser.

Bryan Ronald Wilson är en av världens ledande experter på minoritetsreligioner och refereras bl.a till i *Nationalencyklopedin*. Han har skrivit en avhandling om ”avhoppare” och de ibland dramatiska skrivierna som följt i dess spår.

Han menar att avhoppare har funnits i alla tider inom de judiska, kristna och muslimska religionerna. Många större och mindre schismer har förekommit som resultat i flera nya trosrörelser. Ibland är det en grupp som har brutit sig ut, ibland endast en eller några enstaka personer. Under 1900-talets början med sin religiösa pluralism, då många nya liknande kristna trosrörelser startat, har avhoppare inte väckt så stor uppmärksamhet.

Uppmärksamhet i media

Sedan 1960 då flera nya minoritetsrörelser med distinkt olika religiösa läror och krav på stark hängivelse startades, har emellertid avhoppare uppmärksamats på ett helt annat sätt. Både av rörelsen i fråga och av samhället i stort — i synnerhet om medlemmen försökt förlöjliga eller fördöma sin tidigare tro och sina tidigare vänner.

Bryan Ronald Wilson skriver:

”Under de senaste årtiondena, med så många nya religiösa samfund som kräver en stark lojalitet från sina medlemmar, har avhoppare blivit föremål för en avsevärd uppmärksamhet från massmedia. Berättelser från avhoppare, i vilken de oftast presenteras som offer, ses som en bra nyhetsstory för media, i synnerhet om de kan ’avslöja’ sidor av, och kanske hemligheter hos rörelsen som de tidigare tillhörde. Som en följd av detta får avhoppare kanske alltför mycket uppmärksamhet av media, i synnerhet när de kunnat presentera sin tidigare lojalitet i termer av egen sårbarhet och en påstådd manipulation, villfarelse eller tvång från ledare och medlemmar hos rörelsen till vilken de rekryterats. Eftersom dessa berättelser oftast är den enda information om minoritetsreligioner som normalt sett är tillgänglig för allmänheten och helt säkert den mest vittspridda, blir avhopparen en centralfigur vid åsiktsbildningen (eller bildandet av vanföreställningar) hos allmänheten gällande dessa rörelser”.

Avhoppare är knappast några sanningsvittnen

Bryan Ronald Wilson varnar för att lita på avhopparnas berättelser då ”avhopparen i allmänhet är i behov av självrättfärdigande... och söker att rekonstruera sitt eget förflutna för att ursäkta sitt tidigare medlemskap och för att skylla på de som tidigare var hans närmaste vänner”.

Han förklarar hur avhopparen övar i att återge en hemsk historia för att förklara hur han genom ”manipulation, bedrägeri, övertalning, etc” lurades till att gå med i den rörelse som han nu fördömer.

De har också försökt att få ekonomisk vinning på sina uppbyggda historier genom att sälja dem till pressen.

Avhopparna trycker ofta på sin tidigare ”sårbarhet” som gjorde dem mottagliga för övertygelser; att de var deprimerade, ensamma eller inte hade något socialt eller finansiellt stöd. Deras tidigare vänner utpekade plötsligt som ”falska” och ”bedrägliga”. De försöker framstå som totalt oansvariga för sina handlingar när de upptogs i rörelsen och att de ”plötsligt blivit förnuftiga” när de lämnade rörelsen. Rörelsen har nu plötsligt det fulla ansvaret och den har agerat mot ett fullständigt omissstänksamt, oansvarigt offer.

Negativ rapportering

”Med denna förklaring av omständigheterna omplacerar avhopparen ansvaret för sina tidigare handlingar”, menar Bryan Ronald Wilson, ”och försöker att återigen integrera sig i det bredare samhälle han nu söker influera och kanske mobilisera mot den religiösa grupp han tidigare övergivit”.

Den sensationsorienterade pressen förstör dessa händelser och betonar konflikten mellan avhopparen och samfundet. Detta förstärker bilden av minoritetsreligionerna som något ”destruktivt”. Denna slags nyhetsrapportering har kallats *negative summary reports* av sociologerna. Man förstärker den negativa aspekten av en ganska beskedlig historia för att förhöja dess nyhetsvärde. Stillsamma andliga studier säljer inga lösnummer.

”En till synes enstaka händelse används som ett tillfälle för att hålla kvar det kontroversiella fenomenet i allmänhetens sinne... och som det har visat sig vid olika tillfällen, så är avhopparen benägen att bli påverkad och beredd att brodera ut sitt missnöje för att tillfredsställa det släkte av journalister vars intresse mer ligger i en sensationell artikel än i en objektiv beskrivning av sanningen”.

Bryan Ronald Wilson, 3 december 1994

Motståndet mot nya religioner

I en annan artikel beskriver Bryan Ronald Wilson hur de flesta nya religioner redan från början attackerats av en misstänksam allmänhet, ofta ledd av pressen, prästerna eller kulturen.

Kväkarna fängslades på 1700-talet, metodisterna och t.o.m Frälsningsarmen utsattes för våldsamt motstånd. Lagar stiftades mot metodisterna i England i början på 1900-talet. Mormonerna blev fängslade. Christian Sciences blev utsatt för bitter och hätsk kritik. Jehovas Vittnen fick utstå förtal, koncentrationsläger och fysisk misshandel och kämpar för sina rättigheter än idag. Pingströrelsen i Sverige är ett annat känt exempel.

”Men, skriver Bryan Ronald Wilson, idag möter vi ett stort antal nya växande religioner. Och i enlighet med tidigare mönster är det dessa som nu kommer i fokus för motståndet, både från kyrkan och allmänheten vars misstänksamhet sedan länge betingats genom inflytandet av de kristnas intolerans, och att kyrkan förutsatt sin egen universalitet och överlägsenhet”.

Bryan Ronald Wilson menar också att när den misstänksamma läggningen mot nya rörelser inte direkt stöds av den atablerade kyrkan så är den inbyggd i den kristna kulturen och västvärldens sekulariserade kultur. Dessutom har kyrkan ofta beskrivits som ”gammal”, därav finns redan en inbyggd misstänksamhet mot de ”nya religionerna”.

Nya rörelser förföljs

En del nya religioner uppmuntrar sina medlemmar att leva och vara aktiva i samhället. ”Detta leder till kritik därför att de då påstås ’infiltrera’ viktiga sociala institutioner och företag”, menar Wilson.

”Å, andra sidan blir samhällsfrånvända, slutna grupper fördömda för sin separerade livsstil och beskylls för att dra bort folk från samhällslivet. Nya religioner sägs ’separera familjer’... Inför utsikten att deras avkomma skulle bli involverad i en ny religion så blir föräldrarna, i sig

själva arvtagare till en kulturbestämmd attityd av mycket begränsad religiös tolerans, eller sekulariserad läggning, lätt benägna att bli fördomsfulla och möjligen överbeskyddande. Anklagelserna, som kommer som en reaktion på de nya rörelserna, återkommer ständigt och vissa av dem, som ibland riktats mot munkordnar, kunde lika gärna ha riktats mot de etablerade kyrkorna. Vilka de specifika anklagelserna än är, visar det sig att i västvärlden riskerar en ny andlig rörelse, både idag och i det förflutna, att möta motstånd, diskriminering, och vid vissa tillfällen och i vissa länder, även förföljelse”.

Bryan Ronald Wilson, 13 februari 1995

Bryan Ronald Wilson är docent i sociologi vid universitetet i Oxford. I mer än 40 år har han studerat minoritetsreligioner i Storbritannien, USA, Belgien, Kenya, Ghana, Japan och andra länder. Han är bl.a filosofie doktor vid universitetet i London och har religionsvetarexamen från universitetet i Oxford. 1992 utnämde Katolska universitetet i Louvain honom till Doctor Honoraris Causa, 1994 blev han utnämnd till Fellow of the Bristish Academy.

Han innehar även ett flertal hederstitlar och gästprofessurer i olika länder. Han har hållit föredrag, skrivit ett flertal artiklar i ämnet förutom nio böcker, som helt eller delvis handlar om minoritetsreligioner. Han har medverkat i *Encyclopedia Britannica*, *Encyclopedia of the Social Sciences* samt *Encyclopedia of Religion* och håller som bäst på att förbereda ett bidrag till *Encyclopedia Italiana*. Den svenska *Nationalencyklopedins* artikel om ”sektor” bygger på Wilsons forskning.

9F. UTTALANDE FRÅN FÖRÄLDRAORGANISATIONEN "LIV"

LIV, ”Låt Individerna Välja” bildades som ett svar på ”FRI” som kidnappade medlemmar från Krishnarörelsen och höll dem fångna tills de blivit ”avprogrammerade”. Vi är föräldrar och andra anhöriga till medlemmar i Krishnarörelsen som ställer upp för oroliga anhöriga med samtal och delger våra egna erfarenheter om vad det kan innebära att ha någon anhörig i Krishnarörelsen.

Malmö, februari 1998

Britt Östlund-Levinsohn, ledare i LIV.

*

Från en Krishnahängivens moder:

EN LITEN HISTORIK OM MINA ERFARENHETER

Min dotter är sedan många år hängiven Krishna och tillsammans med sin likeledes Krishnahängivna make verksamma inom rörelsen. Så upplevde jag det när min dotter Katarina, Kamalasundari, hade gått med i Krishnarörelsen. Hon tog helt avstånd från den mat jag lagade, och mediterade i timmar på Krishnamantrat. Hon var liksom helt inne i en annan värld. Det kändes svårt och oroande för mig. Katarina hade flyttat in på Almvik. Det första jag gjorde var att besöka Almvik, där jag stannade några dagar för att med egna ögon se vad som försiggick där. Jag fick ett litet anspråkslöst gästrum som var rent och snyggt. Det var som ett vilsamt pensionat där man fick god och vällagad vegetarisk mat. Jag upplevde genast en stor harmoni och blev hela tiden vänligt bemött av de många hängivna som bodde där. Det kändes som ett välsmort och välmatat sällskap som verkade där. Där fanns en ladugård med kor, åkrar som

odlades med grönsaker, säd och väldigt mycket blommor. Alla som arbetade där verkade just anpassade till sina göromål och därför spred en glädje omkring dem. Jag upplevde det som att de försökte att skapa ett litet paradiset och jag minns att jag tänkte "Tänk om det vore möjligt att alla människor skulle samarbeta på detta sätt".

Åren har gått och vår familj bara blivit mer och mer harmonisk. Jag har fyra barn och jag upplever att de är mycket förtrogna med varandra och respekterar Katarinas sätt att leva. Katarina och hennes make har nu lämnat kollektivet men är trogna hängivna och deras hem är alltid öppet för andra Krishnahängivna och för mig och deras andra familjemedlemmar. Katarina och hennes make Magnus, Markandeya, kommer hem och stannar ett par veckor då och då. Katarina lagar maten och vi känner oss verkligen som "en stor familj".

Jag tror inte man förlorar sitt barn till Krishnarörelsen. Istället skulle jag vilja säga till alla oroliga föräldrar: försök att förstå vad det är de saknar och söker i vårt samhälle. Och det hjälper inte att motarbeta dem. Jag är glad att det finns ungdomar som handlar. Kanske kan man ha invändningar mot deras religion. Men det finns bara EN GUD och det finns många "språkrör" till Honom. Vill man helt viga sitt liv för att försöka följa Guds och Naturens lagar är Krishnamedvetande inte ett dåligt alternativ. Som ledare till föräldraföreningen LIV vill jag bara säga till oroliga föräldrar: Försök förstå era barn, låt dem känna att ni respekterar deras val av levnadssätt. Håll famnen öppen. Kanske vill de komma hem igen och då har ni inte skadat dem.

Er tillgivna Britt Östlund-Levinsohn.

9G. Uttalanden från hinduorganisationer

1.

Till Skolverket:

Vi har uppmärksammat att delar av vår hindutradition i vissa svenska läromedel för religionsundervisningen i svensk gymnasie- och grundskola framställs på ett felaktigt sätt. Vi syftar speciellt på presentationen av ISKCON - Det Internationella Sällskapet för Krishnamedvetande, även så kallad Krishnarörelsen. I vissa fall har rörelsen blivit framställd som en mer eller mindre destruktiv, bedragande organisation, som bara manipulerar och utnyttjar sina medlemmar och som därför inte kan betraktas som en äkta religiös tradition.

Som hinduer i Sverige ser vi med oro på denna missrepresentation av delar av vår hinduiska tradition. Det måste klargöras att ISKCON tillhör den ortodoxa vaishnavatron inom hinduismen. ISKCON är en respekterad religiös tradition i Indien såväl som i större delar av världen. Vi är tacksamma för möjligheten att besöka ISKCON:s tempel i Sverige och ta del i bön, tempeldyrkan och festivaler, eftersom detta praktiseras på samma sätt som vi är vana vid. ISKCON:s tempel över hela världen välkomnar såväl bofasta som kringresande hinduer.

ISKCON har starkt bidragit till att bevara och ge nytt liv till vår andliga kultur över hela världen, och inte minst till att öka förståelsen för vilket värde denna kultur utgör, även för den moderna västerländska befolkningen.

Att ISKCON utgör en religiös minoritet i Sverige rättfärdigar inte att man på ett osakligt sätt kan framställa rörelsen som en destruktiv rörelse. Som en religiös minoritet i ett demokratiskt, sekulariserat land som Sverige, ställer denna gren av hinduismen kravet att behandlas med tolerans och respekt, åtminstone i den officiella skolundervisningen.

De olika hinduförsamlingarna och ISKCON är alla religiösa minoriteter i Sverige. Vi är därför överraskade att ISKCON:s tillhörighet till hinduismen i vissa undervisningsmedel inte klart framkommer, och vi ser det som direkt religionsdiskriminering att ISKCON i vissa läromedel framställs som destruktiva bara därför att de praktiserar sin traditionella religiösa tro inom vaishnavismen. Vi vill att våra barn skall lära sig att respektera sin egen kultur i skolan, och då måste även den levande hinduism som ISKCON praktiserar i sina tempel framställas sakligt och med respekt.

Vi är överraskade och oroliga över vad som sker i vissa delar av religionsundervisningen på gymnasiet och grundskolan, och vi ber att skolmyndigheterna agerar snarast för att förbättra situationen.

HINDU MANDAL, Mariestad
H. Raja

2.

Till Generaldirektör Ulf Lundgren
Skolverket
106 20 STOCKHOLM

Stockholm 1995-03-28

Ang. videofilmen *Tro, Hopp och Besvikelse*

Det har kommit till vår kännedom att Skolverket finansierat produktionen till en videofilm med ovan nämnda titel. Filmen används i skolan i undervisningssyfte.

Som representant för många hinduer i Sverige är vi chockade över att Krishnarörelsen i denna film förknippas med vad man i filmen kallar ”destruktiva sekter”.

I filmen ger man på ett suggestivt sätt ett negativt intryck av Krishnarörelsen. Man visar bilder av dyrkan av Gudsgestalterna som inom hinduismen är helig, och samtidigt ger filmen sken av att detta skulle vara något som kan betraktas som destruktivt.

Krishnarörelsen gör stora tjänster till oss hinduer i Sverige (och över hela världen). Vi betraktar rörelsens tempel som en plats för vår dyrkan. Hinduerna blir även betjänade med att olika ceremonier som bröllop och andra ceremonier utförs av rörelsens präster.

Vår erfarenhet är att Krishnarörelsen och dess medlemmar följer principer av frihet i tanke och handling, och föreslår att Ni undersöker den faktiska situationen sakligt innan medel ges för en film som påstår det motsatta.

Filmen är varken objektiv eller saklig. Vi får intrycket att filmen gjorts med andra bakomliggande motiv än saklig upplysning. Vi kräver därför att Skolverket omedelbart återkallar filmen från att visas i de svenska skolorna.

Det vore på sin plats att Skolverket avsätter medel till produktionen av en film som beskriver Krishnarörelsen och den tradition rörelsen representerar på ett objektivt sätt.

Indian Association, Stockholm
Hindu Temple Society
Vishva Hindu Parishad

* DSM-III (*DIAGNOSTIC AND STATISTIC MANUAL OF MENTAL DISORDERS*) är den av American Psychiatric Association antagna och för officiellt bruk föreskrivna klassificeringen av psykiska handikapp, besvär och sjukdomstillstånd. DSM-III är den tredje utgåvan och utkom 1980; 1994 kom DSM-IV. DSM är i själva verket en 500 sidor tjock innehållsförteckning med koder för alla tänkbara mänskliga tillstånd, vilka av psykiatrin anses vara störda. Det är närmast omöjligt för en genomsnittlig, normalt fungerande västerländsk människa att inte omfattas av ett flertal kriterier för psykisk störning som anges i denna bok. Västerländsk traditionell psykiatri bygger vidare inte på någon tvärvetenskaplig disciplin, utan styrs i hög grad av läkemedelsindustrins ekonomiska intressen. Den kan därför inte accepteras som särskilt vederhäftig när det gäller förmågan att avgöra vad som är friskt och sjukt hos en människa.
[min anmärkning, Mikael Sjödin]